

**UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA UPRAVO**

Diplomsko delo
univerzitetnega programa

**MEDNARODNA UREDITEV ČLOVEKOVIH PRAVIC IN
TEMELJNIH SVOBOŠČIN**

Kandidatka: Andreja Petrič
Številka indeksa: 04032834

Mentor: izredni prof. dr. Rudi Kocjančič

Ljubljana, julij 2009

POVZETEK

Človekove pravice so pravice nas vseh: moje, tvoje, njene, njegove, vaše, naše ali njihove. Človekove pravice so zapisane v Deklaraciji o človekovih pravicah, v raznih konvencijah ter v Ustavi Republike Slovenije, podane pa so tudi v posameznih zakonih. Seveda pa k pravicam sodijo tudi dolžnosti, ki jih moramo upoštevati.

Slovenija je leta 1991 stopila na pot neodvisne države in sprejela prvo demokratično ustavo, v kateri v drugem poglavju ureja področje človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Neodvisna država je vredna svojih državljanov le, če v okviru svojih pristojnosti prispeva k uresničevanju pravic in jih ob tem tudi spoštuje.

Prizadevanje za človekove pravice sodi med pomembnejše funkcije nekaterih mednarodnih organizacij.

Človekove pravice so najbolje opisane v mednarodnih dokumentih, ki določajo standarde človekovih pravic. Splošna deklaracija o človekovih pravicah, ki je bila sprejeta leta 1948, je prvi in najpomembnejši akt na tem področju. Ta deklaracija je bila med viri navdiha za pripravo Evropske konvencije za varstvo človekovih pravic. Konvencija je bila sprejeta leta 1950 v okviru Sveta Evrope kot ene najpomembnejših meddržavnih organizacij, pristojnih za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin v Evropi. Evropsko sodišče za človekove pravice kot njegova glavna institucija, pa skrbi za njihovo pravno varnost.

Vlade držav članic Sveta Evrope si prizadevajo za mir in večjo enotnost, ki temeljita na človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah, predvsem pa za spoštovanje človeškega življenja in dostojanstva. V zadnjem obdobju pa skuša povečati svoj vpliv tudi Evropska unija.

KLJUČNE BESEDE:

- človekove pravice in temeljne svoboščine
- varstvo človekovih pravic
- ustava
- Organizacija združenih narodov
- Splošna deklaracija o človekovih pravicah
- Evropska konvencija o človekovih pravicah
- Evropsko sodišče za človekove pravice
- Svet Evrope
- Evropska unija
- Listina Evropske unije o temeljnih pravicah

SUMMARY

Human rights are ours, yours, mine, ... Human rights are enshrined in Declaration of Human Rights, some conventions, Constitution of Republic of Slovenia and in special laws. However rights demand duties which have to be considered.

With the plebiscite on a sovereign and independent state in 1991 Slovenia made a part to independence and adopted the first democratic Constitution which introduced representative democracy based on the principle of human rights and freedom safeguard. The independent state is only worth of its citizens if respecting their human rights, providing adequate means for their implementation.

Efforts for human rights are among the greatest functions of certain international organisation.

Human rights are described very well in international documents which determine standards of human rights. The Universal Declaration of Human Rights was adopted in 1949 and it is the first and the most important act in that area. It was also base for European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. It was adopted in 1950 in the context of Council of Europe as one of the most important interstate organizations which are competent for protection of human rights and fundamental freedoms in Europe. Legal security is granted by The European Court of Justice.

The government of the Member States of Council of Europe shall endeavour for peace and greater unity based on human rights and freedom safeguard, but in particular for respect of human life and dignity. In the last period European Union wants to increase its influence.

KEY WORDS:

- human rights and freedom safeguard
- protection of human rights
- constitution
- United Nations Organization
- Universal Declaration of Human Rights
- European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms
- European Court of Justice
- Council of Europe
- European Union
- Charter of Fundamental Rights of the European Union

KAZALO

POVZETEK	ii
SUMMARY	iii
1 UVOD	1
2 ČLOVEKOVE PRAVICE IN SVOBOŠČINE	3
2.1 OPREDELITEV POJMOV ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN	3
2.1.1 OPREDELITEV DOLŽNOSTI	5
2.1.2 OPREDELITEV SVOBOŠČINE	6
2.2 RAZVRSTITEV ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN	7
2.3 ZGODOVINSKI RAZVOJ ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN	12
2.3.1 TEMELJNE PRAVICE V ANTIKI	12
2.3.2 TEMELJNE PRAVICE V SREDNJEM VEKU	13
2.3.3 TEMELJNE PRAVICE V NOVEM VEKU	13
2.3.4 20. STOLETJE	15
3 ČLOVEKOVE PRAVICE IN TEMELJNE SVOBOŠČINE PO USTAVI REPUBLIKE SLOVENIJE	18
3.1 IZHODIŠČA IN CILJI USTAVNE UREDITVE ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN	18
3.2 Splošne (temeljne) ustavne določbe o človekovih pravicah in svoboščinah	20
3.3 VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN	21
3.3.1 Sodno varstvo	22
3.3.2 Ustavnosodno varstvo	23
3.3.3 Varuh človekovih pravic	24
3.4 PRITOŽBA NA EVROPSKO SODIŠČE	26
4 ORGANIZACIJA ZDRUŽENIH NARODOV IN ČLOVEKOVE PRAVICE	29
4.1 TEMELJNA IZHODIŠČA, VIRI IN CIJI OZN	29
4.2 PRAVNA UREDITEV OZN	30
4.3 UNIVERZALNI DOKUMENTI O ČLOVEKOVIH PRAVICAH	32
4.3.1 SPLOŠNA DEKLARACIJA O ČLOVEKOVIH PRAVICAH	32
4.4 DRUGE MEDNARODNE POGODBE	34
4.4.1 MEDNARODNI PAKT O EKONOMSKIH, SOCILANIH IN KULTURNIH PRAVICAH	34
4.4.2 MEDNARODNI PAKT O DRŽAVLJANSKIH IN POLITIČNIH PRAVICAH	35
4.5 DRUGI AKTI OZN O ČLOVEKOVIH PRAVICAH	35
4.5.1 Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije 35	
4.5.2 Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk	36
4.5.3 Konvencija proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju	36
4.5.4 Konvencija o otrokovih pravicah	37
4.5.5 Mednarodna konvencija o varstvu pravic delavcev migrantov in članov njihovih družin	37

4.5.6	Mednarodna konvencija za zaščito vseh oseb pred prisilnim izginotjem	37
4.5.7	Konvencija o pravicah invalidov	38
4.6	VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC V OKVIRU OZN	38
4.6.1	MEHANIZMI, USTANOVLJENI S SKLEPI ORGANOV OZN	38
4.6.2	MEHANIZMI, USTANOVLJENI Z MEDNARODNIMI POGODBAMI .	39
5	SVET EVROPE KOT NAJPOMEMBNEJŠA EVROPSKA ORGANIZACIJA ZA VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN	43
5.1	SPLOŠNA OPREDELITEV SVETA EVROPE	43
5.2	ORGANI SVETA EVROPE.....	44
5.3	KONVENCIJA O VARSTVU ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN.....	47
5.4	DRUGI AKTI SVETA EVROPE.....	49
5.4.1	Evropska socialna listina	49
5.4.2	Evropska konvencija o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja	50
5.4.3	Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin.....	51
5.5	EVROPSKO SODIŠČE ZA ČLOVEKOVE PRAVICE.....	51
6	EU IN TEMELJNE ČLOVEKOVE PRAVICE IN SVOBOŠČINE.....	55
6.1	LISTINA O TEMELJNIH PRAVICAH	56
6.2	OMBUDSMAN – EVROPSKI VARUH ČLOVEKOVIH PRAVIC	59
6.3	POGODBA O USTAVI ZA EVROPO IN LISTINA O TEMELJNIH PRAVICAH	60
6.4	LISTINA O TEMELJNIH PRAVICAH PO LIZBONSKI POGODBI.....	63
7	ZAKLJUČEK	66
	LITERATURA.....	69
	IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA	75

1 UVOD

V diplomskem delu sem predstavila obstoječo mednarodnopravno ureditev človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Pri tem sem se osredotočila na najpomembnejše organizacije, njihove dokumente in mehanizme za varstvo človekovih pravic.

V prvem poglavju prikazujem izvor in razvoj človekovih pravic, ki sega daleč nazaj v zgodovino, navajam nekatere definicije pojmov in nekaj klasifikacij.

20. stoletje se zdi kot stoletje, v katerem so človekove pravice zaživele v polnem pomenu svoje definicije. Pojem človekovih pravic je postal del vsakdana, ker nam omogoča dostojno bivanje in varstvo v primerih zlorabe. Vsako obdobje v zgodovini, vsaka nacija in vsak posameznik drugače pojmujejo človekove pravice. Pa vendar je Zahodna družba z mnogimi poskusi in dokumenti uspela določiti tiste temeljne človekove pravice, ki so dane vsem ljudem.

V preteklosti so se države pogosto omejevale in zatirale človekove pravice v imenu lastnega obstoja, stabilnosti, varnosti in razvoja, pa naj je šlo za spopadanje s tako imenovanim notranjim sovražnikom, za vojne spopade v državah ali med njimi ali za trenutno aktualno vojno s terorizmom. Sodobne države skušajo graditi na ravnotežju med redom in varnostjo na eni strani ter med varstvom človekovih pravic in svoboščin na drugi. Skrb za varstvo človekovih pravic, ki je postopno vse bolj omejevala do tedaj absolutno državno oblast, se je začela že v 13. stoletju z Magno Charto Libertatum. Od tedaj pa do francoske buržoazne revolucije in po njej so bile sprejete številne deklaracije, ki so mednarodnega pomena, čeprav so bile sprejete v okviru posameznih držav. (Ribičič 2007, 69)

Človekove pravice so danes bistveni sestavni del sleherne človekove ureditve, ki uveljavlja sodobni koncept demokracije, prav zato sem ureditev človekovih pravic in temeljnih svoboščin po Ustavi Republike Slovenije vključila v drugo poglavje, tu sem opredelila možnost varstva in pritožbe na Evropsko sodišče. Kljub raznolikosti demokratičnih institucij, postopkov in drugih značilnosti sodobnih demokratičnih držav, sestavljajo nekatere klasične človekove pravice tisto skupno demokratično jedro, ki ga priznava ves Zahodni svet. (Cerar in drugi 2002, 25)

Mednarodna skupnost je zelo dinamična in nenehno razvija standarde, ki bi jih morala spoštovati vsaka družba in vsak posameznik. To še posebej velja za področje človekovih pravic. Ostaja pa dejstvo, da so temeljne človekove pravice vrednota, ki je dandanes skorajda samoumevna (Šabič in Roter 2002, 48), prav zato v naslednjem poglavju predstavljam ureditev OZN, njeno delovanje, organe in njihove naloge ter dokumente, sprejete za varstvo človekovih pravic. Med njimi je najpomembnejša Splošna deklaracija človekovih pravic, s katero je prvič v zgodovini brezpogojno priznано, da ima vsak človek neodtujljive pravice. OZN je tako naredila

revolucionaren korak v mednarodnem pravu, saj dokument priznava in potrjuje enakost vseh članov civilne družbe – majhnih ali velikih, bogatih ali revnih – izhajajoč iz njihovega dostojanstva, ne glede na kraj rojstva, družbeni položaj, barvo kože, spol, jezik, veroizpoved ali politično usmeritev.

Evropo pa lahko razumemo na več načinov, saj ne pomeni »več zgolj le geografske kategorije, temveč tudi kulturni in politični koncept«. (Toplak 2003, 18) Na področju varstva in razvoja človekovih pravic je bila tako rekoč Evropa prisiljena prevzeti vodilno vlogo. To ji je uspelo predvsem po zaslugi Sveta Evrope in njegovega Evropskega sodišča za varstvo človekovih pravic.

V diplomskem delu sem jima namenila posebno poglavje, v katerem predstavljam njuno ustanovitev, ureditev in njune dejavnosti. Evropsko sodišče je edino sodišče, ki je uspelo na mednarodni ravni zagotoviti učinkovito varstvo človekovih pravic v postopkih, ki jih lahko posameznik sproži zoper države članice Sveta Evrope in podpisnice Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic. (Ribičič 2007, 12)

V zadnje poglavje pa sem vključila Evropsko unijo, ki je sicer nastala kot gospodarska povezava med evropskimi državami, vendar se v zadnjih desetletjih vedno bolj posveča tudi problematiki človekovih pravic in pridobiva na vplivu na tem področju. Tako sem opisala prvi specializiran organ za človekove pravice v Evropski uniji – evropskega ombudsmana ter Listino o temeljnih pravicah.

2 ČLOVEKOVE PRAVICE IN SVOBOŠČINE

2.1 OPREDELITEV POJMOV ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN

Že sam termin človekove pravice razkriva naravo in vir teh pravic: to so pravice, ki jih ima nekdo zgolj zaradi dejstva, da je človek. Veljajo za vse ljudi ne glede na pravice in dolžnosti, ki jih imajo nekateri kot državljani, družinski člani, delavci ali člani javne oziroma zasebne organizacije. Ker se dejstvu, da je nekdo človek, ni mogoče odpovedati, prav tako pa statusa ni mogoče izgubiti oziroma ga odpraviti, so človekove pravic neodtujljive. Čeprav imajo vsi ljudje enake in neodtujljive človekove pravice, jih v praksi ne uživajo vsi oziroma jih ne uživajo v enaki meri. (Donnelly 1993, 20) Človekove pravice so tudi univerzalne pravice, saj imamo danes vse člane rase Homo sapiens za človeška bitja in s tem za nosilce človekovih pravic. (Donnelly 2003, 7-10) Pravice vključujejo niz posebnih družbenih institucij, pravil ali običajev. Zaradi pravic imajo v odnosu med imetniki pravic in nosilci dolžnosti nadzor predvsem imetniki pravic, ki lahko načeloma te pravice uživajo, kadarkoli jim to ustreza. (Donnelly 1993, 20) Vsem posameznikom pa nalagajo moralne¹ obveze določenega obnašanja in obvezo vzpostavitve socialnih dogovorov. Človekove pravice zagotavljajo posameznikom varno uživanje pravic in svoboščin, ki so nujne za človeško dostojno življenje. (United Nations Development Programme 2000, 16)

Pravica je tisto, kar je skladno s človekovimi oziroma družbenimi pojmovanji in pravili o npravstvenih vrednotah. Pravice so običajno opredeljene in izražene z določenimi normami, načeli, predpisi. Pravica je tisto, kar posamezniku ali skupini omogoča oziroma dovoljuje,, da nekaj določenega je, da nekaj stori ali da nekaj ima, vse to glede na obstoječe konkretne razmere, odnose, zakonitosti, merila, ... »Pravica je naravna in neprekršljiva oblast imeti, delati in zahtevati svoje«. (Janžekovič v Sruk 1988, 257) Oseba ali grupacija ima tako določene pravice, ki so v mnogočem odvisne od njenega položaja v širšem družbenem kontekstu, v zgodovinski situaciji, v družbenoekonomskem in političnem sistemu. Pravice so »antiteze« krivic, so norme, vrednote, ... (Sruk v Cerar 1996, 99, Sruk 1988, 257)

Človekove pravice posedujejo vse osebe na temelju skupnega človeštva in svobodnega ter dostojnega življenja. Izražajo namreč naše najgloblje obveze, da bo vsem osebam zagotovljeno uživanje ugodnosti in svoboščin, ki so potrebne za dostojno življenje. (United Nations Development Programme 2000, 16)

Sleherna človekova pravica je namreč izraz določene filozofije ter moralnega, kulturnega, političnega, pravnega in drugačnega družbenega razvoja ter njegovega vrednostnega izročila, ki se je – z vzponi in padci – postopno izoblikovala v posameznih svetovnih okoljih. (Cerar 2002, 18)

¹Iz lat. »mos« - običaj, нрав; »moralis« naraven, moralen.

Človekovim pravicam se najpogosteje pripisujejo naslednje lastnosti: temeljnost: so temelj vsem ostalim pravicam; splošnost oziroma univerzalnost: pripadajo vsem ljudem in o njih obstoji nek ožji konsenz; vezanost na človeka: pripadajo človeku že po njegovi naravi, in to prvenstveno kot posamezniku; neodtujljivost: ker so človekove pravice eksistenčno povezane s človekom, jih od njega ni mogoče odtujiti; absolutnost: kot celota imajo človekove pravice vseobsežno eksistenco, ki traja toliko časa, dokler obstoji človek, vendar pa človekove pravice v svoji posamični eksistenci niso absolutne, saj je pravica posameznika omejena s pravicami drugih posameznikov; deklarativna narava artikulacije: ker so človekove pravice dane človeku že po naravi, jih je mogoče pravno in drugače le deklarirati in ne konstituirati; moralnost: izvor človekovih pravic in dolžnosti je v sferi človekove moralnosti; politična narava: vsaka človekova pravica ima politično težo, saj v korist posameznikovih temeljnih dobrin omejuje politično oblast oziroma se uresničuje v okviru politično konstituirane družbe; pravnost: za učinkovito zagotavljanje človekovih pravic v družbi morajo biti te pravic pravno določene in zavarovane. Za vse navedene lastnosti človekovih pravic pa velja, da so subjektivne in relativne. (Cerar 2002, 20-21)

Kot bistvene značilnosti človekovih pravic bi tako lahko izpostavili predvsem univerzalnost, neodtujljivost in nedeljivost. Človekove pravice pripadajo vsem ljudem, vsi ljudje imajo enak status pri spoštovanju teh pravic. Nespoštovanje posameznikove človekove pravice ima enako težo pri vseh ljudeh neodvisno od spola, rase, nacionalnosti in katerihkoli drugih značilnosti. Človekovih pravic ti drugi ne morejo odvzeti in prav tako se jim ne moreš prostovoljno odreči, kar kaže na njihovo neodtujljivost. Nedeljive pa so v dveh smislih; med različnimi tipi pravic ni hierarhije, saj so državljanske, politične, ekonomske, socialne in kulturne pravice enako potrebne za dostojno življenje; ravno tako pravice ne morejo biti potlačene na račun drugih pravic. (United Nations Development Programme 2000, 16)

Podobno tudi Zajc (1998, 13) za človekove pravice pravi, da so neodtujljive in medodvisne. Zagotovljene morajo biti v celoti in ne zgolj njihove posamezne komponente. Ne moremo torej poudarjati ene pravice na račun drugih ali pa priznavati samo določen del pravice.

Človekove pravice so univerzalne, kar pomeni, da jih mora država zagotavljati »vsem po načelu nediskriminacije, to je ne glede na raso, spol, barvo kože, jezik, vero, politično ali drugo mnenje, nacionalni ali socialni izvor, lastnino, rojstvo ali drugačne značilnosti (status)«. (Zajc 1998, 13)

Za človekove pravice naj bi bila značilna tudi nevtralnost, ki pomeni, da človekove pravice ne bi smele biti odvisne od subjektivne presoje normodajalcev v posameznih državah in od konkretnega sistema. (Kobe v Cerar 1996, 48) Zanje je torej značilno, da ne morejo biti odvisne od države oziroma volje vsakokratne oblasti. (Zajc 1998, 13)

Človekove pravice so dandanes že skoraj nepogrešljiv del sleherne razprave, ki se dotika vprašanj ustrezne državne in mednarodne ureditve ter zaščite temeljnih dobrin posameznikov pred posegi državnih oblasti in drugih subjektov. (Cerar 2002, 17)

Mednarodnopravno urejanje človekovih pravic je omejilo državno suverenost: država ne sme posegati v določene temeljne pravice ljudi, ne lastnih državljanov ne tujcev. Človekove pravice mora spoštovati tako v razmerju do drugih držav kot na območju pod lastno suverenostjo. Vprašanj človekovih pravic tudi ne more obravnavati kot zadevo v izključni notranji pristojnosti. Ker je predmet mednarodnopravnega urejanja in postopkov, ne more biti več predmet izključne pristojnosti in suverenosti države. V razvoju prava človekovih pravic so se razvili številni procesni mehanizmi, ki dajejo konkretno vsebino temu splošnemu načelu. (Turk 2007, 137-138)

Številni avtorji zato trdijo, da so poskusi oblikovanja definicije človekovih pravic lahko jalovi, torej ne dajejo pričakovanega rezultata, saj vključujejo moralne sodbe. (Shestack 2000, 33) Naše predstave o človekovih pravicah so namreč v veliki meri odvisne od različnih vplivov iz življenjskega okolja. (Cerar 2005, 21-22) Zaradi vrednostnih in kulturnih razlik (Pro)zahodni svet ter mednarodna konvencijska ureditev človekove pravic izpostavljata kot univerzalne. Na drugi strani številne neevropske kulture (na primer v Aziji, Afriki in Južni Ameriki) ideji človekovih pravic, kot se je razvila na Zahodu, praviloma ne priznavajo univerzalnosti niti takega pozitivnega vrednostnega naboja, kot (Pro)zahodne družbe. (Cerar 2005, 23)

Posledično bi bilo pomembno poudariti, da pridobijo človekove pravice družbeno relevantni pomen šele takrat, ko so opredeljene v pravnih aktih in ko so kršitve teh pravic pravno sankcionirane. (Cerar 2002, 23) V pravnem pomenu lahko človekove pravice razumemo kot s pravnimi pravili urejena upravičenja posameznika v razmerju do državne oblasti. Glavna značilnost človekove pravice pa ni samo upravičenje, ampak tudi njeno pravno varstvo. Tako pravica posameznika preprečuje drugim – predvsem državnim organom – poseganje vanjo in s tem posledično njeno kršitev. (Kavčič 2007, 91) Človekove pravice tako pomenijo katerokoli zahtevo po varovanju in upravičenje, ki naj bi bilo pravno ali družbeno sankcionirano z namenom zadovoljiti človekovo potrebo. (Bay v Jambrek 1998, 38)

2.1.1 OPREDELITEV DOLŽNOSTI

Če ima oseba ali grupacija določeno pravico ali svoboščino, potem je to pač dovoljeno; nihče naj bi je pri tem ne oviral, ji nasprotoval. Če pa je nekaj dolžnost, potem je to treba sprejeti, upoštevati, opraviti. (Sruk 1988, 257)

Človekove pravice ne bi imele možnosti uresničevanja, če ne bi bile tesno povezane z dolžnostmi. Vsaka pravica namreč izhaja iz dolžnosti nekoga, da to pravico izpolni. (Zajc 1998, 26) Pravici oziroma upravičenju do nečesa na eni strani tako sledi dolžnost na drugi. (Shestack 2000) Pravica in dolžnost zato »vedno nastopata kot soodvisni oziroma medsebojno pogojeni pojavnosti«. (Cerar 1997, 60)

Pojem pravice implicira dolžnost nekega subjekta, ki ni istovrsten z nosilcem pravice, da s svojim aktivnim ali pasivnim ravnanjem nosilcu pravice neposredno omogoči njeno uresničitev. (Cerar 2001, 35)

Pravica in dolžnost ne bi bili smiselni brez določene navezne točke, to je objekta (človekove projekcije v času in prostoru), ne glede na katerega sta se v razumu kot takšni oblikovali. Njuna formacija je povezana z varovanjem določenih dobrin. (Cerar 1997, 60).

Pravna dolžnost je nasprotna odslikava pravice in ima naslednji dve temeljni prvini: obveznost (dolžnost), da njen nosilec na določen način deluje, in sankcijo, ki jo kot pravno posledico aktivira druga stran pravnega razmerja (nosilec korelativne pravice ali pa, v njegovem ter včasih tudi širšem interesu, drugi pooblaščen subjekt), če obveznost ni izpolnjena. Razlika med konkretno pravico in konkretno dolžnostjo pa je ta, da je v svoji voljni izbiri med aktivnim in pasivnim odnosom do pravice njen nosilec v pravnem pogledu povsem svoboden, medtem ko nosilec dolžnosti ni, saj mu, če svoje dolžnosti ne izpolni, grozi pravna sankcija. (Cerar 1997, 53-54)

2.1.2 OPREDELITEV SVOBOŠČINE

Ustava uporablja besedno zvezo *človekove pravice in temeljne svoboščine*, pri čemer je mogoče oboje združiti v enotni pojem človekovih (temeljnih) pravic v širšem smislu. Za navedena pojma je značilno, da ima svoboščina predvsem filozofski izvor, pravica pa je primarno pravna kategorija². Svoboščina je po izvoru moralna vrednota oziroma etična kategorija v smislu prostosti in neomejevanja ljudi, pravica pa se kaže kot pravno zavarovano upravičenje do določenega ravnanja. V primeru, ko tudi svoboščino opredelimo kot pravni institut, lahko ugotovimo, da se svoboščina in pravica sicer pojmovno ne izključujeta, vendar pa je njuno vsebinsko prekrivanje le delno. Pojem pravice implicira dolžnost nekega subjekta, ki ni istoveten z nosilcem pravice, da s svojim (aktivnim ali pasivnim) ravnanjem nosilcu pravice neposredno omogoči njeno uresničitev. Svoboščina pa predvsem pomeni, da država in drugi subjekti ne smejo posegati v zavarovano (svobodno) sfero posameznika³. V ustavnem kontekstu je razlikovanje med pravicami in svoboščinami predvsem odsev povzemanja tradicionalnih nazivov, zaradi česar je treba naravo vsake posamezne pravice oziroma svoboščine presojati glede na njeno konkretno vsebino. Vsekakor pa je mogoče (v nadaljevanju in tudi sicer) tako človekove pravice kot temeljne svoboščine označiti tudi z generičnim nazivom človekove pravice (v širšem smislu). (Cerar 2004, 37)

²Razlikovanje med pravicami in svoboščinami izvira iz racionalističnega pojmovanja naravnega prava in države kot posledice družbene pogodbe. Svoboščine naj bi bile področje suverenosti človeka, na katerega država ne sme posegati. To področje z družbeno pogodbo ni bilo postavljeno pod varstvo države. Na drugi strani pa naj bi pravice omogočale človeku nasproti državi pravovarstveni zahtevek, pravico do tožbe in izvršbe. (Kavčič in Grad 2003, 92)

³Svoboščine pojmuje kot pravni status, ki ga posamezniku priznava ustava oziroma najvišji pravni akt zoper posege države v njegove temeljne vrednote (življenje, osebna svoboda, dostojanstvo, zasebnost). (Kavčič in Grad 2003, 92)

2.2 RAZVRSTITEV ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN

Človekove pravice so dandanes uveljavljene v domala vseh demokratičnih ustavnih ureditvah. Te imajo skupno demokratično jedro, ki ga kljub raznolikosti demokratičnih institucij tvorijo klasične pravice in jih danes priznava celotna mednarodna skupnost. S tem skupnim jedrom se predvsem zagotavljajo temeljne liberalne pravice posameznika (osebne, politične in nekatere ekonomske pravice). (Cerar 2002, 25)

Različni avtorji so si skozi časovno obdobje na različne načine kategorizirali človekove pravice. Tako so nastale številne delitve, saj je bilo pri tako široki in raznoliki kategoriji nemogoče sestaviti optimalni seznam tistih človekovih pravic, ki po nekakšni hierarhični lestvici sodijo v sam vrh in so potemtakem povezane z najvišjimi človekovimi vrednotami, ter tistimi, ki so povezane z manj pomembnimi vrednotami (potrebami) in so praviloma hierarhično podrejene ali izvedene iz prvih. (Cerar 1993, 50) V nadaljevanju bom predstavila nekaj osrednjih klasifikacij človekovih pravic različnih avtorjev in listin.

Kaučič (2007, 105-106) pravi, da je človekove pravice in svoboščine z uporabo različnih klasifikacijskih meril mogoče razvrstiti v več skupin. Nekatere razvrstitve, ki pa še zdaleč niso edine, razvrščajo človekove pravice:

1. **glede na krog subjektov:** individualne in kolektivne; človekove in državljanske;
2. **glede na njihov obseg, pomen in način pridobitve oziroma nastanka:** temeljne (univerzalne) in izvedene; primarne in sekundarne; glavne in akcesorne; splošne in posebne;
3. **glede na posamezna področja dejavnosti v družbi:** državljanske, politične, socialno-ekonomske, kulturne;
4. **glede na možnost omejevanja:** absolutne in relativne;
5. **glede na pravne panoge:** kazensko-, civilno-, delovno-, mednarodnopravne in druge.

Cerar (1993, 113-115) meni, da je obstoj določene družbene skupnosti predpostavka in zagotavljanje človekovih pravic, zato v širši okvir pravic uvrščajo tiste, ki zagotavljajo obstoj in normalno delovanje določene skupnosti in s tem (posredno in neposredno) omogočajo tudi zagotovitev pravic svojih članov. V tem pogledu je pravice mogoče deliti na:

- a. **Kolektivne pravice**, ki zagotavljajo integriteto določenim družbenim skupnostim, s tem pa posredno tudi posamezniku. Brez takšnega posrednega varstva posameznikov ni mogoče govoriti o kolektivnih človekovih pravicah, pač pa le o kolektivnih pravicah. Ta skupina pravic posamezniku zagotavlja sodelovanje v politično konstituirani skupnosti. Med kolektivne pravice sodijo pravice narodov do samoodločbe in pravice narodnih manjšin, kjer se z

ustavnopravnim priznanjem določene skupnosti realizirajo človekove pravice posameznikom, pripadnikom te manjšine.

- b. Individualne pravice**, ki zagotavljajo integriteto neposredno posameznikom in so zagotovljene vsem ljudem ne glede na pripadnost skupnosti. Sem sodi velika večina pravic, ki jih poznamo pod nazivom človekove pravice in varujejo posameznika pred posegi države in drugih prvin subjektov.

Svojevrsten pristop ima Brezovšek (1998, 58-65), ki razvršča človekove pravice v štiri kategorije. Te je mogoče razvrstiti na različna mesta kontinuuma med radikalnim individualizmom in radikalnim kolektivismom:

Individualne obrambne pravice so pravice, s katerimi je posamezniku zagotovljena sfera svobode, v katero oblast ne sme posegati. Strukturno so obrambne pravice strogo individualne pravice, katerih meje izhajajo iz načela enakosti, njihovo najboljše institucijsko zavarovanje pa predstavlja ustrezna ustavna ureditev⁴. Prva in najpomembnejša obrambna pravica je pravica posameznika do varnega življenja, ki je dopolnjena s pravicami do svobodnega, ekonomskega, kulturnega in družbeno-političnega delovanja v skladu z osebnimi interesi. Institucionalna zaščita teh pravic izključuje podrejanje posameznika kolektivnim interesom in sistemom;

Obrambnim pravicam so kompatibilne individualne zahtevbene pravice (socialne), ki opredeljujejo meje, znotraj katerih je vsak posameznik zaščiten pred nezaželenimi zunanjimi intervencijami tako nosilcev politične moči kot tudi drugih pripadnikov družbe. Omogočajo zagotavljanje zadovoljevanja potreb posameznikov, ko ti tega ne zmorejo. Država se kot nadomestni dejavnik skupnosti v primeru takšnih zahtevbenih pravic ne more omejiti na funkcijo 'nočnega čuvaja', ampak mora prevzeti nove funkcije. S tem se zožijo tiste sfere svobode posameznika, ki jo zagotavljajo intenzivneje⁵ obrambne pravice. Najbolj znana obrambnim pravicam kompatibilna individualna zahtevbena pravica je pravica do denarne podpore v primeru premajhnih dohodkov (podpora v primeru nezaposlenosti, socialna pomoč, pokojnina). Poseben značaj imajo tudi pravice do brezplačnega šolanja in zdravstvene zaščite ter pravice do zaščite osebnega življenja in integritete. Koristi teh pravic so večje od izgube zaradi omejevanja obrambnih pravic, izguba 'naravne' individualne svobode je torej daleč manjša od koristi tako imenovane 'pozitivne svobode' na področju materialne varnosti, politične enakosti, kulturnih možnosti, ...

Obrambnim pravicam nekompatibilne individualne zahtevbene pravice: Da bi skupnost zadovoljila te pravice, mora vsaj eno obrambno pravico omejiti v tolikšni

⁴ Pristojnosti državnih organov ne posegajo v individualno svobodo, politična moč je omejena, delitev oblasti predstavlja sredstvo za preprečevanje zlorabe. (Brezovšek 1998, 59)

⁵ Možni način posredovanja v sfero svobode posameznika so: kvantitativni (v omejenem obsegu zmanjšujejo individualno svobodo) in kvalitativni (svobode ne le zmanjšujejo, ampak tudi spreminjajo kvaliteto, jo ogrožajo in v skrajnem primeru ukinjajo). (Brezovšek 1998, 61)

meri, da lahko govorimo o njenem kvalitativnem zožanju⁶. Najbolj znan primer zahtevbene pravice, ki ni združljiva z nekaterimi obrambnimi pravicami, je pravica do dela. Izvedljiva je samo, če država prevzame nadzor nad velikim deležem delovnih mest, kar pa je nezdržljivo s pravico do osebne lastnine. Te pravice imajo primat v ureditvah, kjer ima solidarnost kolektiva prednost pred neodvisnostjo posameznika.

Kolektivne pravice so pravice, ki določajo svobodo kolektiva, in zahteve, ki jih ta lahko postavi posameznikom in drugim kolektivom, v sodobni družbeni ureditvi je država postavljena kot formalen kolektiv, nadrejen vsem drugim kolektivom. Za zaščito individualnih pravic je nujen vsaj en kolektiv – načeloma je to država kot organizirana politična skupnost, v katero se posamezniki združujejo in na katero delegirajo pooblastila za zaščito svojih individualnih pravic. Z vidika zahteve po spoštovanju individualnih pravic kolektivi znotraj države ne potrebujejo nadaljnega omejevanja kolektivne pravice. Državni dokumenti pa kljub temu priznavajo narode kot samostojne kolektivne dejavnike, saj jim priznavajo kolektivno pravico do samoodločbe.

Kar se tiče kroga subjektov, nekateri poudarjajo delitev na človekove in državljske pravice. Človekove pravice so tiste, ki jih ima človek kot človek. So pravice človeka kot osebe, ki je to, kar je sam po sebi v razmerju do drugih ljudi, in kot osebnosti, ki je opredeljena po svoji celovitosti. Za državljske pravice je na drugi strani značilno, da pripadajo človeku kot državljanu ter da jih izgubi z izgubo državljanstva. (Kocjančič 1998, 98) Lahko bi torej rekli, da gre v prvem primeru za pravice, ki niso vezane na konkretno državo, temveč zanje velja, da imajo univerzalen pomen, medtem ko je za državljske pravice značilna določena vezanost na državo. (Kaučič 2007, 91)

Ločimo tudi med temeljnimi in izvedenimi pravicami. V prvem primeru so to pravice, ki so povezane z najpomembnejšimi človekovimi potrebami. Te pravice uživajo posebno varstvo v ustavah. V drugem primeru pa gre za pravice, ki so povezane z manj pomembnimi človekovimi potrebami, in so praviloma izvedene iz prvih. (Zajc 1998, 21-22)

Za temeljne pravice in svoboščine je bilo ves čas izjemno pomembno razmerje med človekom in državo. Od tod izvira znana razvrstitev svoboščin in pravic na tri statute:

- a. **Pravice negativnega statusa** zagotavljajo posamezniku individualno sfero svobode, v katero se država ne sme vmešavati (sem uvrščamo predvsem svoboščine in pravice osebnosti);
- b. **Pravice pozitivnega statusa** dajejo posamezniku možnost, da lahko do države zahteva določene storitve, država pa jih mora izpolniti (sem uvrščamo različne socialne in ekonomske pravice);

⁶To je mogoče storiti z odpravo nekaterih obrambnih pravic iz normativnih aktov in s sorodnimi odločitvami. (Brezovšek 1998, 63)

- c. Pravice aktivnega statusa** omogočajo posamezniku uveljavljanje svoje politične dejavnosti v javnem življenju (sem uvrščamo politične pravice in svoboščine). (Kaučič in Grad 2008, 114)

Tem statusom pa Jelnik dodaja še pasivni status, po katerem posameznik nima nobenih pravic, ampak zgolj dolžnosti⁷. (Kavčič in Grad 2008, 114)

Pri razvrščanju torej lahko uporabimo tudi tipologijo podobno sloganu francoske revolucije: »svoboda, enakost, bratstvo«. Vsako od teh načel se ponazarja z razvojem kategorij ali generacij pravic v določenem zgodovinskem obdobju. Svoboda – prvo generacijo pravic predstavljajo državljanske in politične pravice. Enakost – drugo generacijo pravic predstavljajo ekonomske, socialne in kulturne pravice. Bratstvo – tretjo generacijo pravic predstavljajo solidarnost, oziroma razvojne svoboščine. (Zver 1998, 96)

Ena najbolj uveljavljenih tipologij v teoriji, ki jo pogosto uporabljajo tudi mednarodne organizacije, ki se ukvarjajo s problematiko človekovih pravic, je Martensova⁸ delitev človekovih pravic. Gre za delitev človekovih pravic glede na posamezna področja aktivnosti v družbi: politične in državljanske pravice ter ekonomske, socialne in kulturne pravice. (Zver 1998, 95)

Po zgledu iz temeljnih mednarodnih paktov in konvencij s tega področja ter nove slovenske ustave je mogoče pravice z vidika vsebine dobrin, ki jih varujejo posamezne človekove pravice, razdeliti na (Cerar 2001, 37):

a. Osebnostne pravice in svoboščine:

Sem spadajo tako imenovane klasične liberalne pravice in svoboščine, ki zagotavljajo telesno integriteto človekove osebnosti in med drugim tudi pravico do življenja, prepoved mučenja, pravico do osebne svobode, pravico do svobode gibanja in izbire prebivališča, pravico do zasebne lastnine, pravico do nedotakljivosti človekove osebnosti in dostojanstva, pravico do zasebnosti itd.

b. Politične pravice in svoboščine:

V to kategorijo spadajo pravica do zbiranja in združevanja, pravica sodelovanja pri upravljanju javnih zadev, aktivna in pasivna volilna pravica, pravica do peticij in do drugih pobud splošnega pomena in druge.

c. Socialne in ekonomske pravice in svoboščine:

Sem uvrščamo med drugim pravico do dela, pravico do primernih življenjskih pogojev, pravico do socialne varnosti ter pravico do zdravstvenega varstva ter pravice otrok.

d. Kulturne pravice in pravice, ki izvirajo iz ustvarjalnih dejavnosti:

⁷Država lahko, denimo, od državljana zahteva opravljanje določene dejavnosti (npr. služenje vojaškega roka). (Kaučič in Grad 2008, 114)

⁸Enako tipologijo je uporabila Evropska komisija pri Agendi 2000. (Zver 1998, 95)

Med te pravice prištevamo pravico do svobodnega izobraževanja, pravico do svobodnega izražanja narodne pripadnosti, pravico do uporabe svojega jezika itd.

e. Pravice narodnih manjšin oziroma etničnih skupnosti

Te pravice so specifično opredeljene za posamezne narode oziroma etnične skupine v posameznih državah in so namenjene zagotavljanju določene stopnje zaščite manjšin.

Rupnik, Cijan in Grafenauer (1994, 59-60) delijo človekove pravice glede na njihovo dostopnost, in sicer:

a. Absolutno rezervirane pravice:

To so pravice, ki jih tujci ne morejo uživati oziroma imeti: aktivna volilna pravica (pravica voliti in biti voljen), pravica opravljanja posameznih funkcij in dejavnosti javnega značaja in nekatere pravice civilnopravnega značaja (npr. lastninska pravica na nepremičninah).

b. Relativno rezervirane pravice:

To so pravice, ki jih imajo tujci, če so izpolnjeni posebni pogoji. Takšen pogoj je lahko reciprociteta.

c. Splošne pravice:

To so pravice, ki so pod enakimi pogoji dostopne vsem ljudem in veljajo tako za državljane kot za tujce. Za uveljavljanje teh pravic državljanstvo ni predpisan pogoj.

Končno naj bo predstavljena še klasifikacija, ki opozarja na najpomembnejše komponente posameznih vrst človekovih pravic, ki uživajo mednarodno konvencijsko zaščito. Te skupine pravic so (Eide v Cerar 1996, 131):

1. Pravice do fizične in materialne integritete: pravica do življenja, do svobode in do osebne varnosti, ki vključuje različne oblike zaščite (svoboščine) pred mučenjem oziroma nečloveškim ravnanjem, pred suženjstvom in drugimi oblikami podrejenosti ter pred prisilnim delom; pravica do zaščite pred arbitrarnim priporom in drugimi omejitvami svobode;
2. Svobode vesti in delovanja: svoboda veroizpovedi, mišljenja in izražanja; svoboda informiranja; svoboda zbiranja in združevanja; svoboda gibanja;
3. Pravice do pravnega postopka (the right to legal justice): pošteno obravnavanje v kazenskem postopku, pravica do zagovornika, prepoved retroaktivnosti;
4. Pravica do zasebnosti ter pravice do spoštovanja in zaščite družine;
5. Politične pravice: pravica sodelovanja pri upravljanju javnih zadev, aktivna in pasivna volilna pravica;
6. Socialne in ekonomske pravice: pravice do dela, do primernih življenjskih pogojev, do socialne varnosti ter do zdravstvenih storitev.

Navedene in druge klasifikacije človekovih pravic služijo različnim namenom. V teoretičnem pogledu predvsem opozarjajo na razlike v vrstah dobrin, ki so varovane

s pomočjo človekovih pravic, ter na raznolikost med posameznimi vrstami teh pravic. (Cerar 1996, 131-132)

2.3 ZGODOVINSKI RAZVOJ ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN

V nadaljevanju se bom omejila le na oris najpomembnejših mejnikov v razvoju človekovih pravic.

2.3.1 TEMELJNE PRAVICE V ANTIKI

Prve mednarodnopravne elemente najdemo že med državami najstarejših civilizacij, od tu vpliv antične Grčije na ves poznejši razvoj evropske znanosti, umetnosti, pa tudi politične misli in prakse. Antična Grčija je bila svet mestnih držav (polis), ta mesta so bila povezana s pogodbami, katerih predmet so bila trgovinska sodelovanja, politični odnosi in zaveznitvo. Razvijali so se diplomatska praksa in pravila diplomatskih sporazumevanj. Nesoglasja so vedno poskušali reševati po mirni poti, preden se je država odločila za vojno. (Türk 2007, 28)

V grškem svetu niso izoblikovali pojmovanja o kakršnihkoli pravicah, ki bi pripadale vsakemu človeku, ampak je vsak človek črpal svojo vrednost in varnost iz pripadnosti polis. Grški misleci so se že zavedali, da oblast ogroža posameznika in nekateri izmed njih so tudi postavili avtoriteto nad smrtniki, v čemer vidimo prve zasnove naravnopravne teorije. Pravno misleči grški misleci so dali prednost veljavnemu pravu pred posameznikovo pravico do svobodnega razmišljanja. Grki so poznali vse nevarnosti ogrožanja človekovih pravic, niso pa ustvarili nobenih pravnih mehanizmov za njihovo zaščito. (Simič 1997, 29-30)

Na vprašnji, kako daleč naj gre posameznikovo podrejanje oblasti, da ne izgubi svoje individualnosti, in kakšna mora biti država kot edini možni prostor za uresničevanje človekovega bistva, grški misleci dajejo različne odgovore, ki v ključnih elementih predpostavljajo tudi ves kasnejši razvoj odnosa med posameznikom in državo, saj je le-ta opozarjala tako na vlogo človekove neodvisnosti, kakor tudi na nujnost popolnega podrejanja. (Perenič 1988, 19)

Podobno lahko rečemo za Rimljane. Abstraktna izražanja rimskih pravnikov sicer omogočajo vse vrste modernih razlag. In njihovih idej ne kaže podcenjevati. Hkrati pa jim ne kaže pripisovati kakega posebnega pomena za rimsko stvarnost, ki prav gotovo ni bila v tako kritičnem stanju, kot jo skušajo prikazati z nekaterimi ekscesnimi primeri. Pravno varstvo so Rimljani uživali kot imetniki različnih premoženjskih pravic. (Simič 1997, 30)

V obdobju pozne antike se je v Sredozemlju uveljavilo krščanstvo, nova vera in ideologija, ki je potem duhovno obvladovala celo tisočletje. Ta je povzdignila vrednost človeka kot božje podobe, vendar je bilo za kako idejo o nedotakljivosti še prezgodaj. Pravzaprav se takrat pojavijo zasnove idej, ki vodijo v nasprotno smer. Človekova vrednost, njegovo dostojanstvo, bratstvo med ljudmi peljejo v smeri, ki pozneje pripeljejo do priznanja nekaterih neodtujljivih pravic. Po drugi strani pa je

ideja o dopustnosti prisile človeka k pravi veri vodila k verskem preganjanjem. (Simič 1997, 30-31)

2.3.2 TEMELJNE PRAVICE V SREDNJEM VEKU

Z zgodovinskega vidika lahko ugotovimo, da se je ideja o človekovih pravicah pojavila in razvila relativno pozno, predvsem v okviru Zahodnega sveta. Prve teorije o človekovih pravicah naj bi se v Evropi začele razvijati v 12. stoletju. (Cerar 1997, 63)

Srednji vek kljub vplivu krščanstva v razvoju človekovih pravic v Evropi ne prinaša bistvenih novosti. V družbi še vedno ostaja izrazita politična in ekonomska neenakost. Kljub posameznim pravnim dokumentom, ki so nastali v srednjem veku ob spopadu monarhov s fevdalci, pa je utemeljeno trditi, da še ne poznajo takega pomena človekovih pravic, kot ga poznamo in razumemo v moderni dobi. (Peteri v Perenič 1988, 20)

Kritičnost do največjih zlorab se kaže predvsem v tem, da ločijo sfero idealne božje države od posvetne oblasti. Suženjstvo ostaja prisotno še dolgo v srednji vek, vendar se položaj odvisnih ljudi izboljša v tem pogledu, da jih štejejo za ljudi. (Simič 1997, 31-35) Eden najbolj znanih dokumentov, ki naj bi ščitil pravice ljudi v srednjem veku je Velika listina o svoboščinah (Magna Charta Libertatum)⁹ iz leta 1215, ki je nastala kot rezultat boja med angleškim plemstvom in kraljem Ivanom brez dežele in daje »svobodnim ljudem« nekatere pravice, ne pomeni svobode za vse, temveč le za ozek krog ljudi, plemstvo¹⁰. (Basta v Perenič 1988, 20) Dokument je določal, da svobodnemu ne smeta biti odvzeta prostost ali življenje brez sodbe, ta pa mora temeljiti na zakonu. (Šinkovec 1997, 17) Tako sta bila prvič v zgodovini priznana osebna svoboda in poroštvo zanjo. (Kaučič in Grad 2003, 93)

2.3.3 TEMELJNE PRAVICE V NOVEM VEKU

Prve začetke moderne zasnove človekovih pravic moramo iskati šele v 17. in 18. stoletju v okviru novoveške oziroma razsvetljenske politične in pravno-filozofske misli. (Cerar 1996, 50-51) Kontinuiteto pa lahko iščemo kvečjemu v rastoči zavesti, da je temeljni problem človekovih pravic omejitve tistih, ki izvršujejo oblast. Človek se rodi svoboden, država kot prisiljujoča organizacija pa njegovo svobodo na različne načine omejuje. O človekovih pravicah ni mogoče govoriti, dokler niso pravnooblično priznane. Oblast mora javno priznati svoje omejitve in določiti sredstva, ki so na voljo posamezniku, ko se sooča z oblastjo. (Perenič 1988, 20)

Posebno izrazit in pomemben predstavnik teorije naravnopravnih pravic je bil John Locke, ki je trdil, da so nekatere pravice človeku prirojene. Človek se rodi svoboden. Najpomembnejša pravica po njegovem mnenju je pravica do osebne svobode, iz te

⁹Je najstarejši ustavni akt fevdalne Anglije in pomeni omejitve dotedanje absolutne vladarjeve oblasti v korist fevdalcev in z njimi povezanih mest ter svobodo kmetov. (Basta v Perenič 1988, 387)

¹⁰Svoboščine, ki so takrat plemstvo najbolj zanimalo, so imele predvsem premoženjski značaj. (Kurtovič v Simič 1997, 32)

pa izhajajo tudi druge pravice, kot je npr. pravica do premoženja. Racionalizem je pozneje diferenciral te pravice v človekove in državljanske. Prave naj bi bile tiste, ki jih je imel človek še preden je bil član države. Te so prirojene. Druge pa so tiste, ki pripadajo človeku kot državljanu. Prvih ne more zgubiti, druge pa zgubi z državljanstvom. Ne glede na razliko v razumevanju teh pravic in svoboščin pa je takrat prevladala ideja, da so te pravice starejše od države. Te pravice imajo po tem pojmovanju trajno vrednost, so nespremenljive in večne ter so izvir pozitivnega prava. (Rupnik 1996, 33)

V verskih bojih so bili v 17. stoletju protestanti najbolj uspešni v Angliji. Državi se je uspelo izogniti absolutizmu, ki se je takrat razvil po celinski Evropi. Tako so imeli na Otoku veliko boljše možnosti za razvoj na področju temeljnih človekovih pravic. Med pravne akte, ki so takrat nastali, štejemo: Peticijo pravic (The Petition of Rights), Habeas Corpus Act in Listino pravic (Bill of Rights). (Simič 1997, 37)

Peticija pravic iz leta 1628 je po materiji, ki jo ureja, podobna Magni Charti. Vsebina peticije je naslednja: kralj ne more nalagati davkov brez soglasja parlamenta in nikogar ni dovoljeno preganjati, ker noče plačati davkov, katerih ni potrdil parlament; vsak ima pravico do porotnega sodišča, ki je sestavljeno iz po stanu enakih porotnikov, nezakonita so bila vsa izredna sodišča. (glej Simič 1997, 37)

Za razvoj ustavnosti je bili posebno pomemben Habeas Corpus Act, ki ga je sprejel angleški parlament leta 1679. Z njim so se oblikovali temeljni elementi modernega kazenskega prava. V njem je jasno izoblikovano načelo zakonitosti v kazenskem pravu, tako so bile uvedene, zaradi kršitev osebne svobode, določbe procesnega prava za varstvo običajnih pravic, ki so določale, da se le na zahtevo sodišča lahko vzame prostost in da se mora priprtega zaslišati v 24 urah. Iz tega se je kasneje razvilo načelo neodvisnosti sodnika, z nekaterimi kasnejšimi spremembami in dopolnitvami je Habeas Corps Act še danes del angleškega pozitivnega prava. (glej Rupnik 1996)

Za uveljavitev parlamenta je posebno pomenben Bill of Rights iz leta 1689, ki določa položaj posameznikov v odnosu do oblasti ter ureja glavna načela omejitve kraljeve oblasti. Terja pravno izoblikovanje odnosov med zakonodajno in izvršilno oblastjo. S tem aktom je angleško meščanstvo utrdilo nedotakljivost človekove osebnosti do kralja. Ta dokument je določal, da kralj ne sme brez privolitve parlamenta predpisovati davkov, zbirati vojske, spreminjati zakonov, ministri pa naj postanejo odgovorni parlamentu, volitve v parlament morajo biti svobodne in izvoljeni poslanci naj uživajo imuniteto. Ti dokumenti so dokončno uzakonili temelje bodoče parlamentarne demokracije v Evropi. (glej Rupnik 1996, 33)

Šele za moderno dobo je torej značilno, da je prišlo do korenito spremenjenega dojemanja odnosa med posameznikom in politično organizirano skupnostjo, državo. (Perenič 1988, 21) V 18. stoletju se je tako utrdilo spoznanje, da ni mogoče govoriti o človekovih pravicah, dokler oblast ne prizna svojih omejitev in oblikuje sredstev, ki so na voljo posamezniku, kadar se sooča z oblastjo. Prav tako je bilo na osnovi naravnopravnega pojmovanja človekovih pravic in države sprejetih več deklaracij in

listin, med katerimi je posebej omembe vredna Virginijska deklaracija (Virginia Declaration of Rights) iz leta 1776. (Kaučič in Grad 2003, 93-95) Ta kot dedinja naravnopravne ideologije po njej povzema, da so vsi ljudje po naravi enaki, da imajo nekatere prirojene pravice, ki jih z nobeno pogodbo ne morejo odtegniti svojim potomcem. Te pravice so: življenje, svoboda, lastnina in prizadevanje za varnost in srečo. (Simčič 1997, 40) V njej izrazito odseva tudi pojmovanje razmerja med oblastjo in državljani. Virginijska deklaracija je tako prva meščanska deklaracija, ki je postala vzorec za vse nadaljnje deklaracije v Ameriki in Evropi. (Kaučič in Grad 2003, 93-95)

Istega leta je bila v ZDA sprejeta tudi Deklaracija o neodvisnosti, kjer »je vidna temeljna naravnopravna misel, da država ni ustanoviteljica pravic, temveč jih je dolžna kot že obstoječe priznati in jim zagotoviti učinkovito varstvo«. (Perenič 1988, 25)

Pomemben mejnik v opredeljevanju človekovih pravic v Evropi predstavlja sprejetje francoske Deklaracije o pravicah človeka in državljana (La déclaration des droits de l'homme et du citoyen) iz leta 1789. Deklaracija je izrazit primer kodifikacije vodilne ideje politične filozofije 18. stoletja. V njej je mogoče zaslediti vplive ameriških deklaracij, toda francoska naj bi imela bolj univerzalen značaj. (Dreyfus v Simčič 1997, 42) Deklaracija je značilna predvsem po tem, da uvaja dve vrsti pravic, in sicer, razliko med človekom in državljanom. Vsebinsko te deklaracije je povzela prva francoska ustava iz leta 1791, ki v uvodu slovesno razglašča svojo privrženost pravicam človeka in načelom narodne suverenosti, kot so bila opredeljena v deklaraciji leta 1789, ter nato potrjena in dopolnjena z uvodom ustave leta 1946. (Kaučič in Grad 2003, 94-95). To obdobje je bistveno vplivalo na nadaljnji razvoj človekovih pravic s prepričanjem, da mora biti oblast omejena in pravno urejena, temeljne človekove pravice pa morajo biti javno razglašene in vključene v najvišji pravni akt v državi. (Perenič 1999, 34)

Do najradikalnejše razširitve področja z novimi socialnimi, ekonomskimi in kulturnimi pravicam je prišlo po prvi svetovni vojni v Ustavi nemške države, znani predvsem pod imenom »Weimarska ustava« iz leta 1919. Ustava dotedanje tako imenovane klasične pravice, med katere spada varstvo osebnostnih in političnih pravic ter svoboščin, obogati s pravicami in svoboščinami druge generacije, med katere štejemo različne socialne in ekonomske pravice. Zanj je značilno izjemno obsežno poglavje o človekovih pravicah, v katerem so novost predvsem široko določene socialno-ekonomske ter kulturno-prosvetne pravice. Kot vzor je služila številnim ustavam, ki so nastale po prvi svetovni vojni. Je izrazit primer ustave intervencijske države na začetku našega stoletja. (Kaučič in Grad 2003, 94-96)

2.3.4 20. STOLETJE

Zaradi grenkih zgodovinskih izkušenj in kot nasprotovanje sprevrženim državnim oblikam pod prevlado nacionalsocializma – fašizma in komunizma – marksizma kot

totalitarnih ideologij moderne dobe je v 20. stoletju poudarjen pomen človekovih pravic in potreba po njihovem ustavnosodnem varstvu. (Šturm 1998, 25)

Kot odgovor grozotam druge svetovne vojne je prišlo do pomembne internacionalizacije človekovih pravic, zato v prvih mednarodnih aktih dajejo velik poudarek enakosti in prepovedi rasne diskriminacije. (Šinkovec 1997, 19)

Iz »pravne države«, to je države, v kateri se je oblast ponovno zavzela, da ne bo posegala v »naravne« človekove pravice, pa je predvsem v 20. stoletju vodil razvoj v »socialno državo«, ko so se v okviru intervencijske države začele uresničevati tako imenovane »pozitivne pravice«, ki naj obljublajo človeku kot članu družbene skupnosti, da soddloča v tej skupnosti. Sem spadajo politične, socialno-ekonomske in kulturne pravice. Intervencijska država je podprla liberalni koncept gospodarskega delovanja, saj je civilna družba tako postajala čedalje bolj odprt prostor za oblastne posege. Krog pravno priznanih pravic se je pri tem bistveno razširil.

Ena največjih pridobitev na področju človekovih pravic v 20. stoletju je prav gotovo njihov premik iz nacionalnih držav v širšo mednarodno skupnost, kar je povzročilo univerzalizacijo človekovih pravic. »Prizadevanja za nadnacionalno varstvo človekovih pravic segajo sicer že v 19. stoletje¹¹, najdemo jih tudi po prvi svetovni vojni¹², toda najpomembnejši mejnik v teh prizadevanjih pomeni nedvomno Splošna deklaracija o človekovih pravicah.«(Perenič 1988, 27-29)

Zločini nekaterih totalitarnih sistemov nad lastnimi in tujim prebivalstvom so kazali, da so temeljne pravice na nacionalnem nivoju premalo zaščitene. (Dijk v Simič 1997, 46)

Rojstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin je ustanovitev OZN in sprejemanje novih ustav, ki so vključevale katalog prve in druge generacije temeljnih pravic. Ustanovna listina OZN, Splošna deklaracija o človekovih pravicah (1948) in nove ustave: Francija (1946, 1958), Italija (1948), Nemčija (1949), Indija (1949), SFRJ (1946, 1963, 1974). (E dnevnik).

Splošna deklaracija o človekovih pravicah vsebinsko prinaša kompromis med interesi Zahodnih držav in socialističnih držav, ni pravno obvezujoča, ima odločilen pomen kot merilo uresničevanja človekovih pravic v posameznih državah, pa tudi izhodiščni temelj za sprejemanje univerzalnih in regionalnih aktov o človekovih pravicah. V letu 1966 sta bila v OZN sprejeta Mednarodni pakt o državljanskih in človekovih pravicah in Pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. (Perenič 1988, 433)

Takoj po drugi svetovni vojni so bili pogoji uresničevanja temeljnih pravic po svetu zelo različni. Vsekakor so bile najbolj ustrezne razmere v Zahodni Evropi, kar se med drugim kaže v tem, da je tu nastala posebna organizacija, katere pglavitni cilj je bil razvijanje demokratičnih razmer. Evropske države so spoštovanje človekovih pravic razglasile za prepoznavni znak demokratične ureditve. Leta 1949 so ustanovile Svet

¹¹Primer teh je borba za odpravo suženjstva in prisilnega dela. (Fawcett v Perenič 1988, 29)

¹²Primer teh je zlasti v določbah mirovnih pogodb. (Starke v Perenič 1988, 29)

Evrope, v okviru te organizacije pa so leto pozneje sprejeli Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic. (Simič, 1997, 47)

Šele v tem obdobju, ki je s stališča celotne človeške zgodovine izrazito kratko, se namreč človekove pravice obravnavajo bolj ali manj v svetovnem merilu, pri čemer nikakor niso enako razumljene oziroma dojete in seveda še manj normativno in praktično uveljavljene po vsem svetu. (Cerar 2002, 19)

Uveljavitev temeljnih človekovih pravic pomeni novo kvaliteto v zgodovini pravnega razmišljanja in prakse. Verifikacija značilnosti teh pravic opredeljuje človekovo eksistenco in z njo najtesneje povezane dobrine kot temelj modernega oziroma demokratičnega prava in politike. V okviru zgodovinskega procesa zagotavljanja človekove individualne svobode je uveljavitev doktrine in prakse človekovih pravic na splošno privedla do sedaj najvišje stopnje posameznikove emancipacije. (Cerar 2002, 19-20)

V zadnjem obdobju se namreč vse pogosteje dogaja, da se ustavno urejajo tudi pravice in svoboščine tretje generacije, ki izhajajo iz potreb po zaščiti človekovega okolja, nerojenih otrok, živali, ogroženih rastlinskih vrst, varstva informacijske zasebnosti ipd. (Kaučič, Grad 2003, 96)

3 ČLOVEKOVE PRAVICE IN TEMLJNE SVOBOŠČINE PO USTAVI REPUBLIKE SLOVENIJE

3.1 IZHODIŠČA IN CILJI USTAVNE UREDITVE ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN

Gibanje za novo ustavo ter za globoke socialne in politične spremembe se je začelo sredi osemdesetih let prejšnjega stoletja. Podpirala ga je predvsem želja po neodvisnosti države in njene politične preobrazbe na eni strani, ter vzpostavitev učinkovitega načina varstva človekovih pravic in oblikovanje civilne družbe na drugi strani. (Türk 1993, 16)

»Prvi poskus splošne alternative za prejšnjo ustavno ureditev je bila »Pisateljska ustava«, osnutek ustave, ki ga je v (začetku 1988) predlagalo Društvo slovenskih pisateljev. Osnutek je bil morda tehnično nepopoln, vendar je spodbujal celotni takratni politični sistem in je najbolj domiselno in temeljito pospešil razkroj tega sistema: predstavil se je kot resnična in prepričljiva alternativa«. (Türk 1993, 16)

Postopek dejanskega snovanja ustave v letih 1989 – 1991 je potekal v dveh fazah. Začel se je z obsežnimi amandmaji k prejšnji ustavi (september 1989) in se je končal 23. decembra 1991 s sprejetjem nove ustave. Ko so se avtorji celovito lotevali problema človekovih pravic kot glavnega dela ustave, so izhajali iz ustreznih mednarodnih standardov. Pri tem so ugotovili, da oblikovanju nove ustave najbolj ustrezajo mednarodne konvencije o človekovih pravicah, sprejete v okviru Združenih narodov, ter pravna določila Sveta Evrope in Evropskega sodišča za človekove pravice. (Türk 1993, 17-18)

Preambula Ustave Republike Slovenije izhaja iz Temeljne ustanovne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije z dne 25. junija 1991, ki v kateri ugotavlja, da nekdanja Socialistična federativna republika Jugoslavija ni delovala kot pravno urejena država in da so se v njej hudo kršile človekove pravice. Ob upoštevanju tega zgodovinskega dejstva in izhajajoč iz svojega temeljnega poslanstva postavlja preambula Ustave na prvo mesto svobodno demokratično ustavno ureditev, ki zagotavlja temeljne človekove pravice in svoboščine. V ospredje postavlja človekovo dostojanstvo in njegovo duhovno, politično in gospodarsko svobodo. Človekove pravice in temeljne svoboščine se uresničujejo neposredno na podlagi ustave.¹³ Način njihovega uresničevanja in druge oblike njihovega

¹³Ustava predstavlja v formalnem pomenu vrh piramide vseh pravnih aktov. Ustava je tako hierarhično nadrejena vsem zakonskim ter podzakonskim pravnim aktom. (Cerar 2001, 7)
Zakone, ki niso v skladu z ustavo, je mogoče razveljaviti. (Šturm 1998, 37)

omejevanja so ustavno dopustne le ob pogojih iz 15. člena Ustave in izhajajoč iz splošnih ustavnih vrednot. (Šturm 1998, 25-26)

V skladu s sodobno ustavno zasnovo Ustava Republike Slovenije namenja človekovim pravicam in temeljnim svoboščinam pomembno mesto in jim odmerja velik del ustavnega besedila.¹⁴ V Ustavi Republike Slovenije so človekove pravice in temeljne svoboščine opredeljene že v splošnih delih (členi od 1-13), konkretno pa človekove pravice in temeljne svoboščine zajemajo drugo poglavje Ustave (členi od 14-65). Nekatere pa najdemo tudi v drugih delih ustave, predvsem v tretjem poglavju, kjer se obravnavajo gospodarska in socialna razmerja (členi od 66-79). Njihov pomen odraža tudi njihova uvrstitev v ustavo, saj poglavje o človekovih pravicah in svoboščinah sledi preambuli in splošnim določbam ustave. (Kaučič in Grad 2008, 109)

»Po obsegu se določbe o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah precej razlikujejo. Zelo obsežne in izčrpne so določbe, ki zagotavljajo temeljne pravice in svoboščine posameznika v kazenskem postopku ter v drugih postopkih pred državnimi organi, in določbe, ki urejajo posebne pravice in položaj avtohtone italijanske ter madžarske narodne skupnosti, bolj skope pa druge določbe, na primer o političnih in drugih pravicah. Seveda pa obseg ustavnega urejanja ne kaže hkrati na raven ustavnega varstva pravic in svoboščin ali na njihov različen pomen.« (Kavčič in Grad 2008, 110)

Primerjava slovenske ustave s sodobnimi ustavami evropskih držav priča o tem, da slovenska ustava vsebuje celovito in dovolj popolno ureditev človekovih pravic in svoboščin. V nekaterih delih je naša ustava celo preseгла standarde, ki se uveljavljajo v teh mednarodnih aktih. Ponekod so sicer nekatere določbe ustave nekoliko krajše, vendar to ne zmanjšuje pravnega varstva človekovih pravic in svoboščin, saj sta v ustavo vgrajeni dve pomembni varovalki, in sicer, da morajo biti zakoni in drugi predpisi v skladu z s splošno veljavnimi načeli mednarodnega prava in z mednarodnimi pogodbami, ki obvezujejo Slovenijo, ter da ni nobene človekove pravice ali temeljne svoboščine, urejene v pravnih aktih, ki veljajo v Sloveniji, dopustno omejevati z izgovorom, da je ta ustava ne priznava ali da jo priznava v manjši meri. (Kaučič in Grad 2008, 109)

Slovensko ustavo lahko torej uvrščamo med dobre ustave sodobnega Zahodnega sveta tako glede mesta, ki ga namenja človekovim pravicam, kot tudi glede vsebine in pravnih mehanizmov, ki so namenjeni za njihovo varstvo. Vendar pa še tako dobra ustava sama po sebi ne zagotavlja dejanskega spoštovanja in učinkovitega varstva človekovih pravic. (Bavcon 1992, 43) Zato se lahko strinjamo, da je za spoštovanje in varstvo človekovih pravic veliko bolj kot sama razglasitev v ustavi pomembno njihovo sodno, pravno in drugačno varstvo. (Bavcon 1992, 47)

¹⁴Lahko bi rekli, da novejšje ustave posvečajo večjo pozornost človekovim pravicam in temeljnim svoboščinam kot starejše, in sicer tako, da jih uvrščajo v poglavje, ki sledi preambuli in najbolj splošnim določbam, pa tudi tako, da jih bolj izčrpno ali bolj sistematično določajo. (Bavcon 1992, 43)

3.2 SPLOŠNE (TEMELJNE) USTAVNE DOLOČBE O ČLOVEKOVIH PRAVICAH IN SVOBOŠČINAH

V ustavnih členih od 14. do 16. so vsebovane izhodiščne oziroma splošne določbe glede človekovih pravic in temeljnih svoboščin.

V 14. členu (enakost pred zakonom) je določeno, da so v Sloveniji vsakomur zagotovljene enake človekove pravice in temeljne svoboščine, ne glede na narodnost, raso, spol, jezik, vero, politično ali drugo prepričanje, gmotno stanje, rojstvo, izobrazbo, družbeni položaj ali katerokoli drugo osebno okoliščino. Posebej je tudi določeno, da so vsi pravni naslovljenci pred zakonom enaki, s čimer je dodatno zagotovljeno načelo enakosti pred zakonom oziroma načelo pravne enakosti. (Cerar 2004, 38-39) To načelo se je uveljavilo že v 18. stoletju, v 19. stoletju pa čedalje bolj postaja ustavna kategorija. Danes velja načelo pravne enakosti za eno izmed temeljnih ustavnih načel, saj zavezuje zakonodajalca in tudi vse druge državne organe, ki odločajo o človekovih pravicah. V najsplošnejšem označuje to načelo nearbitrarno uporabo prava v razmerju do pravnih subjektov, in to na področju sodne in upravne in tudi zakonodajne oblasti. (Kaučič in Grad 2008, 115-116). To pomeni predvsem, da je treba z zakoni enake oziroma podobne primere urejati na enak ali podoben način ter da je treba na prav takšen način tudi izvrševati zakone (t. i. legalistična enakost). V 15. členu (uresničevanje in omejevanje pravic) je določeno, da se človekove pravice in temeljne svoboščine uresničujejo neposredno na podlagi ustave. Z zakonom je mogoče predpisati le način njihovega uresničevanja, če tako določa ustava ali če je to nujno zaradi same narave posamezne pravice ali svoboščine. Tu je potrebno poudariti, da ustava glede človekovih pravic že kar v 48 primerih izrecno napotuje na zakonsko ureditev (ustavne določbe se sklicujejo oziroma napotujejo na podrobnejšo zakonsko ureditev), kar pomeni, da je pravno ureditev takšnih človekovih pravic mogoče v celoti razumeti in udejanjati le v povezavi med ustavnimi normami in zakonskimi normami, ki ustavo razčlenjujejo in dopolnjujejo. Pri tem je treba tudi poudariti, da so ustavne določbe o človekovih pravicah oblikovane pretežno kot pravna načela in ne kot pravna pravila. Za pravna načela pa je značilno, da so bolj abstraktno formulirana in bolj intenzivno vrednostno prežeta kot pravna pravila, ki imajo predvsem poudarjeno pravno-tehnično naravo. Vsekakor pa velja, da je poleg ustave le zakon tisti, ki lahko določa oziroma opredeljuje temeljne in druge pravice ter dolžnosti pravnih subjektov, kajti s podzakonskimi akti takšno določanje ni dopustno. Podzakonski akti lahko zgolj razčlenjujejo in izpeljujejo v ustavi in zakonih že opredeljene pravice in dolžnosti. Človekove pravice in temeljne svoboščine so omejene samo s pravicami drugih in v primerih, ki jih določa ustava. Ustava v 15. členu že tudi načelno določa, da sta zagotovljena sodno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravica do odprave posledic njihove kršitve. Poleg tega je še določeno, da nobene človekove pravice ali temeljne svoboščine, urejene v pravnih aktih, ki veljajo v Sloveniji, ni dopustno omejevati z izgovorom, da je ustava ne priznava ali da jo priznava v manjši meri. Kot je bilo že omenjeno, je v 16. členu (začasna razveljavitev in omejitve pravic) izjemoma dopustna tudi začasna razveljavitev ali omejitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin, toda le v vojnem ali izrednem stanju. Človekove pravice se

smejo v takšnih primerih razveljaviti ali omejiti¹⁵ le za čas trajanja vojnega ali izrednega stanja in to le v obsegu, ki ga tako stanje zahteva, in tako, da sprejeti ukrepi ne povzročajo neenakopravnosti, ki bi temeljila le na rasi, narodni pripadnosti, spolu, jeziku, veri, političnem ali drugem prepričanju, gmotnem stanju, rojstvu, izobrazbi, družbenem položaju ali katerikoli drugi osebni okoliščini. Ob tem pa je nekaterim najpomembnejšim pravicam zagotovljeno absolutno varstvo, kar tu pomeni, da jih niti začasno ni dopustno razveljaviti ali omejiti. Med te človekove pravice in temeljne svoboščine spadajo: nedotakljivost človekovega življenja, prepoved mučenja, varstvo človekove osebnosti in dostojanstva v pravnih postopkih, domneva nedolžnosti, načelo zakonitosti v kazenskem postopku, pravna jamstva v kazenskem postopku, svoboda vesti. (Cerar 2004, 38-39)

3.3 VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN SVOBOŠČIN

V 20. stoletju je izrazito stopilo v ospredje spoznanje o pomenu človekovih pravic in o potrebi po njihovem ustavnosodnem varstvu. Za varovanje človekovih pravic so bili vzpostavljeni posebni pravni modeli, med katerimi naj omenimo zlasti možnost ustavnih pritožb zaradi kršitve človekovih pravic pri ustavnih sodiščih posameznih evropskih držav in pri posebnem naddržavnem Evropskem sodišču za človekove pravice v Strasbourgu. (Šturm 1998, 25) Znotraj držav se tako razvijajo mehanizmi njihovega varstva – formalni (sodni) mehanizmi varstva, hitro pa se uveljavljajo tudi neformalni in izvensodni mehanizmi varstva pravic posameznikov.¹⁶ (Rovšek 2002, 127)

Kot poglavitno orodje varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin ustava zagotavlja njihovo sodno varstvo in pravico do odprave posledic njihove kršitve, določa, da pristojno sodišče odloča v upravnem sporu tudi o zakonitosti posamičnih dejanj in aktov, s katerimi posega v ustavne pravice posameznika, če ni zagotovljeno drugo sodno varstvo. Uvaja pa tudi institucijo varuha človekovih pravic in svoboščin. Temeljne človekove pravice varuje tudi ustavno sodišče, ki odloča o skladnosti splošnih pravnih aktov s temeljnimi ustavnimi pravicami oziroma z odločanjem o ustavnih pritožbah zaradi kršitev človekovih pravic s posamičnimi akti. (Pavčnik 1997, 85-86)

Tako je varstvo človekovih pravic posameznika ena največjih pridobitev sodobne družbe. (Trpin 1988, 189)

¹⁵Razveljavitev in omejitev ustavnih pravic je pod pogoji in na podlagi 16. člena dopustno uveljaviti z zakonom, ki ga sprejme Državni zbor, ki odloča tudi o uvedbi in odpravi nujnih ukrepov. Predsednik republike izjemoma, na predlog Vlade z uredbo z zakonsko močjo uveljavi razveljavitev ali omejitev ustavnih pravic, kadar se Državni zbor zaradi izjemnih razmer ali vojne ne more sestati. (Šturm 2002, 206)

¹⁶Vse bolj pa so učinkoviti tudi mehanizmi na mednarodni ravni, kot so mednarodna sodišča. (Rovšek 2002, 127)

3.3.1 Sodno varstvo

Ustava Republike Slovenije že na začetku poglavja o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah (4. odstavek 15. člena) zagotavlja sodno varstvo pravic in svoboščin ter pravico do odprave posledic njihove kršitve. (Kavčič in Grad 2008, 165-166) Po določbi o pravici do sodnega varstva ima vsakdo pravico, da o njegovih pravicah in dolžnostih odloča neodvisno, nepristransko in z zakonom ustanovljeno sodišče (23. člen). (Ude 1993, 130) Skladno s tem bi bilo smiselno dodati, da ima vsakdo zagotovljeno tudi pravico do pritožbe ali drugega pravnega sredstva proti odločbam sodišča in drugih državnih organov, organov lokalnih skupnosti in nosilcev javnih pooblastil, s katerimi ti odločajo o njegovih pravicah, dolžnostih ali pravnih interesih (25. člen). Prav tako ima vsakdo pravico do povračila škode, ki mu jo v zvezi z opravljanjem službe ali kakšne druge dejavnosti državnega organa, organa lokalne skupnosti ali nosilca javnih pooblastil s svojim protipravnim ravnanjem stori oseba ali organ, ki tako službo opravlja. Oškodovanec ima pravico, da v skladu z zakonom zahteva povračilo tudi neposredno od tistega, ki mu je škodo povzročil (26. člen). (Kavčič in Grad 2008, 165-166)

Vendar pa s tem niso izčrpane vse oblike sodnega varstva pravic in svoboščin. Pri posegih zlasti v osebne pravice ima posameznik na voljo sodno varstvo v okviru civilnega spora (ugotovitvena tožba, opustitvena in odstranitvena tožba, zahtevki za popravek objavljenega besedila). Kršitev človekovih pravic in svoboščin je lahko tudi kaznivo dejanje. Ta so predpisana v posebnem delu Kazenskega zakonika Republike Slovenije. Med številnimi kaznivimi dejanji, ki jih ta zakonik ureja, so tudi kazniva dejanja zoper človekove pravice in svoboščine (16. poglavje). Za uresničevanje tega varstva so pomembna procesna jamstva v kazenskem postopku. Ustava ureja tudi sodno varstvo v upravnem sporu. V upravnem sporu odloča sodišče o zakonitosti dokončnih¹⁷ posamičnih aktov, s katerimi državni organ, organi lokalnih skupnosti ali nosilci javnih pooblastil odločajo o pravicah ali obveznostih in pravnih koristih posameznikov, pa tudi o zakonitosti posamičnih dejanj in aktov, s katerimi se posega v ustavne pravice posameznika, če ni zagotovljeno drugo sodno varstvo (157. člen). (Kavčič in Grad 2008, 165-166)

Posamezne kršitve človekovih pravic in svoboščin so opredeljene tudi kot prekršek. Ker gre lahko tudi v tem primeru za kaznivo ravnanje zoper človekove pravice in svoboščine, ki ga obravnava pristojni okrajni sodnik za prekrške¹⁸, lahko upravnokazensko varstvo štejemo k sodnemu varstvu. (Kavčič in Grad 2008, 165-166)

Sodno varstvo kot formalni postopek varstva pravic posameznikov ima ob številnih pozitivnih straneh tudi pomanjkljivosti, predvsem to, da za vse kršitve pravic niso primerni ali dovolj učinkoviti, za posameznika praviloma dolgotrajni, formalno zapleteni in dragi. Sodno varstvo tudi ni primerno za reševanje vseh vrst sorodnih

¹⁷Zoper katerih ni več dopustna pritožba. (Kocjančič 1998, 130)

¹⁸Postopek o prekršku se uvede na predlog pristojnega organa ali organizacije, pa tudi na predlog oškodovanca. (Kavčič in Grad 2008, 1669)

razmerij, zlasti ne za manj pomembne zadeve, ki jih predpisi praviloma ne urejajo, so pa za posameznika enako pomembne. Če bi se vsak takšen spor reševal na sodiščih, bi bila ta še bolj obremenjena, čas do končne odločitve pa bi se še podaljševal. V sodnih postopkih naj bi se reševala predvsem vprašanja zakonitosti posameznih odločitev organov javne uprave. Vprašanja primernosti oziroma konkretnosti ravnanj javnih uslužbencev v večini primerov niso primerna za sodni postopek. V kolikor se spori rešujejo v sodnem postopku, ta za posameznika ni prijazen, ampak dolgotrajen, drag in zapleten. V teh okoliščinah mora posameznik sam presoditi, ali se mu reševanje spora z oblastnim organom po sodni poti izplača. Tako se v primerih, ko sodno varstvo odpove, pokažejo prednosti neformalnega ombudsmanskega načina reševanja spornih razmerij med posameznikom in oblastnimi organi. (Rovšek 2002, 128)

3.3.2 Ustavnosodno varstvo

»Slovenski sistem sodne presoje ustavnosti sledi tistim ureditvam ustavnega sodstva, ki so prevzele tako t. i. evropski (avstrijsko-nemški) model ekstenzivne ustavnosodne presoje, ki jo izvaja ena sama, za to izključno pristojna institucija.« (Mavčič 2002, 115) Ustava v 8. poglavju predvideva obstoj ustavnega sodišča. Ustavno sodišče je najvišji organ sodne oblasti na področju varstva ustavnosti in zakonitosti človekovih pravic in temeljnih svoboščin. V razmerju do drugih državnih organov je samostojno in neodvisno (ZUstS, 1. člen). Ustavnosodno varstvo je sicer sestavina sodnega varstva, vendar gre za uvedbo novega ustavnega instituta – ustavne pritožbe, ki se obravnavaj posebej. (Kavčič in Grad 2008, 166-167)

Ustavna pritožba predstavlja enega izmed najpomembnejših instrumentov za varovanje človekovih pravic. (Brezavšek in drugi 2007, 96)

Ustavna pritožba je posebno subsidiarno pravno sredstvo zoper kršitve ustavnih pravic, predvsem s posamičnimi pravnimi akti državnih organov, ki prizadetim subjektom omogoča, da njihov primer obravnava ter o njem odloči sodišče, ki je pooblaščen za ustavnosodno presojo spornih aktov – ustavno sodišče. Načeloma se z ustavno pritožbo izpodbijajo posamični akti, lahko pa je predmet izpodbijanja tudi zakon, in sicer posredno ali neposredno. Ustavna pritožba ni (ustavna) pravica.¹⁹ (Mavčič 2001, 202)

Bolj podrobno kot v osmem poglavju ustave, Ustavno sodišče Republike Slovenije ter vključno z njim tudi ustavno pritožbo ureja Zakon o ustavnem sodišču, ki določa, da lahko ustavno pritožbo vloži vsakdo (fizična ali pravna oseba), ki meni, da mu je bila s posamičnim aktom državnega organa, organa lokalne skupnosti ali nosilca javnih pooblastil²⁰ kršena človekova pravica ali temeljna svoboščina (ZUstS, 50 člen). Vendar pa je mogoče ustavno pritožbo vložiti šele potem, ko so že izčrpana vsa druga pravna sredstva. V primeru, ko je kršitev očitna in če bi z izvršitvijo

¹⁹Slovensko ustavno sodišče je sprejelo stališče, da gre za institut ustavnosodnega postopka oziroma za posebno pravno sredstvo. (Sklep št. U-1-71/94, z dne 6. 10. 1994, obj. OdlUS III, 109.)

²⁰ S katerim je organ odločil o pravici, obveznosti ali pravni koristi posameznika ali pravne osebe (ZUstS 50.člen)

posamičnega akta nastale za pritožnika nepopravljive posledice, lahko ustavno sodišče izjemoma odloča o ustavni pritožbi pred izčrpanjem izrednih pravnih sredstev. (ZUstS, 51. člen, glej Mavčič 2001, 204)

Ustavnosodno varstvo pravic in svoboščin ni zagotovljeno le v postopku ustavne pritožbe, ampak tudi v postopku za oceno ustavnosti in zakonitosti predpisov ter splošnih aktov, izdanih za izvrševanje javnih pooblastil. (Kavčič in Grad 2008, 166-167) Namen obeh postopkov je tako varstvo človekovih pravic, in sicer pri ustavni pritožbi in privatnem interesu, pri presoji ustavnosti in zakonitosti pa je v javnem interesu. (Mavčič 2002, 120)

3.3.3 Varuh človekovih pravic

Posamezne države so neformalne mehanizme varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin začele uvajati na podlagi spoznanja, da pravni postopki in sodni nadzor ne morejo v celoti zagotoviti učinkovitega varstva pravic državljanov, ker so bolj ali manj omejeni samo na pravna razmerja, pri čemer tudi v teh razmerjih ne morejo zajeti vseh možnih okoliščin. Med najbolj razširjeno obliko neformalnega in zunajsodnega varstva pravic posameznikov v razmerju do državnih organov uvrščamo institucijo ombudsmana. (Kavčič in Grad 2008, 167)

Beseda »ombudsman« je švedskega izvora²¹ in pomeni zastopnika, zaupnika, pooblaščenca, se je v strokovni in tudi širši javnosti uveljavil kot splošen izraz za institucijo, ki varuje in zastopa posameznika v sporu z organi, ki izvajajo javna pooblastila. Pojavil se je leta 1713 na Švedskem z uvedbo kraljevega poverjenika oziroma kanclerja pravice, ki je nadzoroval delo upravnih uslužbencev. Leta 1089 je švedska ustava uvedla institucijo ombudsmana kot posebnega organa parlamenta, pristojnega za nadzor nad delom celotne uprave, ki se šteje za prvega pravega ombudsmana. Institucijo so kmalu prevzele tudi druge države, najprej skandinavske, kasneje pa z različnimi izrazi in v različnih oblikah tudi druge evropske države. (Kaučič in Grad 2008, 167)

»Podlaga za ustanovitev institucije varuha človekovih pravic je bila v slovenski ustavni sistem prvič vpeljana z Ustavo Republike Slovenije, ki je bila sprejeta leta 1991. Ustava varuha človekovih pravic opredeljuje v 159. členu, ki določa, da se za varovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin v razmerju do državnih organov, organov lokalne samouprave in nosilcev javnih pooblastil z zakonom ustanovi varuh pravic državljanov.«²² (Čebašek 2008, 68) Varuh je tako ustavna kategorija, s tem mu ustava daje poseben pomen in težo. (Trpin 2002, 1078-1079)

²¹ Original poimenovanje v švedščini se glasi »justiteombudsman« (Kavčič in Grad 2008, 167).

²²Besedilo 159. člena ustave ga imenuje varuh pravic državljanov, naslov tega člena pa je varuh človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Ime, ki bi kazalo, da varuh varuje le pravice državljanov, namreč ni ustrezno, saj večina ustavno zagotovljenih pravic in svoboščin ni vezanih na državljanstvo. Varuh človekovih pravic je tako le skrajšano ime za varuha človekovih pravic in temeljnih svoboščin. (Rovšek 1994, 133)

V našo pravno ureditev je bila sprejeta zasnova parlamentarnega ombudsmana, pri tem pa velja, da se varuh človekovih pravic najbolj približuje modelu t. i. skandinavskega parlamentarnega ombudsmana²³. V Ustavi Republike Slovenije je institucija varuha opredeljena kot neformalna oblika varstva pravic, kot dopolnilo obstoječemu pravnemu sistemu, kot tretji del celotnega sistema varstva. Predpogoj za njegovo delovanje pa je dober in učinkovit sistem na področju varstva in uveljavljanja pravic posameznikov. (Trpin 1993, 149)

Varuh pri svojem delu ravna po določilih ustave²⁴ in mednarodnih pravnih aktov o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah. (Rovšek 1994, 137) Varuh človekovih pravic ima pooblastila, da obravnava pobude prizadetih, ki menijo, da so jim državni organi, organi lokalne samouprave in nosilci javnih pooblastil kršili človekove pravice in temeljne svoboščine. Obravnava lahko tudi druge nepravilnosti, zlasti zavlačevanje v postopkih in zlorabo oblasti. Pri tem se lahko sklicuje na načelo pravičnosti ter načelo dobrega upravljanja²⁵. Državni in drugi organi, ki jih nadzira, so varuhu na poziv dolžni omogočiti vpogled oziroma mu posredovati vse podatke (ne glede na zaupnost), potrebne za izvedbo preiskave. Vsakdo se je dolžan odzvati tudi varuhovemu vabilu kot priči na zaslišanje. Kadarkoli lahko opravi nadzor vsakega organa ali objekta, kjer je omejena osebna svoboda. Nima pa pooblastila za nadzor nad delom sodnikov in sodišč, izjema so zgolj primeri neupravičenega zavlačevanja postopkov ali očitne zlorabe oblasti. V smislu nadzora nad delom sodstva je pomembna le njegova pristojnost, da na podlagi Zakona o ustavnem sodišču v soglasju s prizadetim vloži na ustavno sodišče ustavno pritožbo zaradi kršitev človekovih pravic in temeljnih svoboščin. (Čebašek 2008, 68-69)

Varuh obravnava tudi širša vprašanja, ki so pomembna za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter za pravno varnost državljanov Republike Slovenije. Zato je pomembna dolžnost varuha, da v vsakoletnem letnem poročilu da oceno o spoštovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravne varnosti v državi. S te strani je pomembna njegova pristojnost, da lahko Državnemu zboru Republike Slovenije in Vladi Republike Slovenije daje pobude za spremembe zakonov in drugih pravnih aktov iz njune pristojnosti, državnim organom, zavodom in organizacijam, ki izvajajo javna pooblastila, pa predloge za izboljšanje njihovega poslovanja in ravnanja s strankami. Na ustavno sodišče lahko naslovi zahtevo za presojo ustavnosti zakonov oziroma ustavnosti in zakonitosti predpisov in splošnih aktov, izdanih za izvrševanje javnih pooblastil. To lahko stori, ne da bi ustavno sodišče pred tem ugotavljalo njegov pravni interes, kot to velja za druge predlagatelje, vendar pa mora biti zahteva povezana s konkretno zadevo, ki jo Varuh obravnava. (Čebašek 2008, 69)

²³Zanj je značilno, da ima najširšo pristojnost, ki sega na vse upravne, izvršilen in sodne organe. (Kaučič in Grad 2008, 168)

²⁴Pri ustavi ne gre le za pravice in svoboščine, ki jih opredeljuje drugo poglavje ustave, ampak tudi za nekatere človekove pravice in svoboščine, ki izhajajo iz drugih poglavij ustave. (Rovšek 1994, 137)

²⁵Izraz dobro upravljanje ustreza angleškima izrazoma »good behavior« in »good administration«. Njunjo nasprotje oziroma nekorektno ravnanje do strank ter malomarno in slabo delo upravnih organov, pa opredeljujeta izraza »misbehavior« in »maladministration«. (Rovšek 1994, 139)

Naloga varuha je torej ugotavljati in preprečevati kršitve človekovih pravic oziroma druge nepravilnosti. To izvaja na dveh ravneh. Prva raven je obravnava posamezne prijave zatrjevanega kršenja človekovih pravic posameznika – pobuda²⁶, druga pa delo sistemske in preventivne narave. (Čebašek 2008, 69)

Postopek s pobudami je opredeljen v Zakoniku o varuhu človekovih pravic, bolj podrobno pa ga določa tudi Poslovnik²⁷ varuha človekovih pravic. Postopek pri varuhu je zaupen, neformalen in za stranke brezplačen, lahko je pravni²⁸ ali poravnalni²⁹. (Rovšek 1994, 148-149) Zakon o varuhu človekovih pravic ureja le pravni način, saj poravnalnega ni potrebno posebej določati. (Kavčič 1999, 341)

Za dvigovanje zavesti o človekovih pravicah, poznavanje vsebine človekovih pravic ter prepoznavnost institucije je pomembno, da varuh opravlja tudi proaktivno vlogo, ki se kaže predvsem v njegovi promocijski dejavnosti: ozaveščanju, informiranju in načrtovanju ter sodelovanju v različnih izobraževalnih dejavnostih. To omogoča navezovanje neposrednih stikov s številnimi potencialnimi pobudniki, z nevladnimi organizacijami, pa tudi z zaposlenimi v organih, ki jih nadzoruje in tako vpliva na njihovo odzivnost. Sicer pa bo proaktivna vloga varuha postala učinkovita šele, ko bo oblast to vlogo priznala, jo spodbujala in ustrezno cenila tiste aktivnosti varuha, ki vplivajo na spreminjanje družbene klime in odnosov v njej. (Čebašek 2008, 69)

Ustava in Zakon o varuhu človekovih pravic varuhu ne podeljujeta pomembnejših formalnih pristojnosti. Varuhova temeljna naloga je, da opozarja na kršitve človekovih pravic in temeljnih svoboščin, ni pa pristojen za varstvo drugih pravic, to je tistih, ki nimajo statusa temeljnih človekovih pravic. (Cerar, 2001, 31) Tovrstni mehanizmi se v zadnjem času zelo hitro razvijajo in uveljavljajo, tako na državni kot na mednarodni ravni. (Rovšek 2002, 127)

3.4 PRITOŽBA NA EVROPSKO SODIŠČE

Posebno jamstvo za varstvo človekovih pravic predstavlja določba o neposredni uporabi ratificiranih in objavljenih mednarodnih pogodb (8. člen), ki širi področje tovrstnega pravnega varstva, saj zavezuje Slovenijo tudi z vidika spoštovanja mednarodnega prava človekovih pravic zlasti zato, ker je Slovenija podpisnica vseh najpomembnejših mednarodnih konvencij o človekovih pravicah, pri čemer ima največji pomen Evropska konvencija o človekovih pravicah. (Cerar 2001, 34)

»Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin daje posamezniku pravico do individualne pritožbe (34. člen). To pomeni, da lahko zaradi zatrjevanja kršitve v konvenciji zagotovljenih pravic vloži (posameznik) pritožbo na

²⁶Zakon v 9. členu določa, da lahko da pobudo za začetek postopka vsakdo, ki meni, da so mu z aktom organa kršene človekove pravice ali svoboščine. (Rovšek 1994, 141)

²⁷Poslovnik varuha človekovih pravic ureja organizacijo in način dela varuha človekovih pravic ter delitev področij in postopek z vlogami. (Varuh človekovih pravic)

²⁸Je formaliziran postopek, ki se začne na podlagi pisne vloge ter nadaljuje s formalnim posredovanjem ombudsmana. (Rovšek 1994, 148)

²⁹Je neformalen postopek, v katerem poskuša ombudsman doseči poravnavo oziroma rešiti spor med organom in posameznikom. (Rovšek 1994, 148)

Evropsko sodišče za človekove pravice. Gre za mednarodno izredno pravno sredstvo, ki ga je v nekaterih pogledih mogoče primerjati z nacionalno ustavno pritožbo. Funkcije nacionalne ustavne pritožbe dopolnjuje evropska individualna pritožba tam, kjer nacionalno pravo ne zagotavlja ustreznega varstva pravic. Individualna pritožba je subsidiarno pravno sredstvo³⁰, ni popularna pritožba, nima retroaktivnega in kastornega učinka. Od ustavne pritožbe se razlikuje po tem, da v nasprotju z njo vedno vodi le do ugotovitvene sodne odločbe.« (Mavčič 2002, 199)

Postopek odločanje Evropskega sodišča za človekove pravice je drugačen kot pred rednim sodiščem in se izmika utrjenim postopkovnim in drugim pravilom njihovega odločanja, kar pomeni, da se ne podreja črno-belemu vzorcu sojenja. Gre za presojanje, ki med popolnim uspehom pritožnika in zavrnitvijo njegove pritožbe poskuša najti tretjo pot. Podlaga takšnega odločanja je tehtanje, pri katerem imata glavno besedo pravičnost in sorazmernost, ne le pravilnost in procesni formalizem. Njegova sodna tehtnica se nagiba zdaj na eno zdaj na drugo stran, toda le zato, da bi pritožnikom, ki so bili pred rednim sodiščem poraženi, dali moralno in/ali materialno zadoščenje kot odmero za kršitev njihovih pravic. (Ribičič 2007, 207-208)

Vloge posameznika, nevladne organizacije ali skupine posameznikov sprejema neposredno Sodišče, ki ima vpisovalca ter strokovne sodelavce. V prvi vlogi pritožniku ni potrebno navesti vseh dejstev in predložiti vseh potrebnih listin, navesti pa mora vse bistvene okoliščine, na katere opira svojo pritožbo. Ko pritožnik po potrebi v skladu z navodili sekretariata dopolni vlogo in pravilno izpolni formular, ki mu ga pošlje sekretariat, ter izpolni vlogo in potrebne priloge vrne Sodišču, se pritožba registrira. Pritožba se izpolni na posebnem enotnem obrazcu, katerega namen je zagotoviti preglednost in sistematičnost ter olajšati delo sodišču. Prijava je lahko napisana v uradnem jeziku države članice, nadaljnji postopek pa se vodi v angleščini ali francoščini, razen če predsednik ali senat dovoli nadaljnjo uporabo jezika, v katerem je pritožba napisana. Če je pritožba sprejeta kot dopustna, mora pritožnika v nadaljnjem postopku zastopati odvetnik, ob čemer je treba povedati, da je Svete Evrope vzpostavil sistem brezplačne pravne pomoči za revne. Postopek pred sodiščem je javen, razen če senat zaradi izjemnih okoliščin ne določi drugače. (Galič 2000, 331-332)

Sodišče odloča o pritožbah oseb, ki menijo, da so utrpeli kršitev pravic, določenih v Konvenciji in dodatnih protokolih, potem ko so izčrpale vsa pravna sredstva v domači državi. Da bi bila dopustna, mora biti vložena v roku šestih mesecev od dneva, ko je bila sprejeta dokončna odločba v domačem pravnem sistemu, pritožba ne sme biti anonimna ali identična s katero že obravnavano zadevo, ne sme biti očitno neutemeljena ali v nasprotju s konvencijo ali pomeniti zlorabo konvencije. Sodišče na ravni odbora najprej obravnava vprašanje dopustnosti pritožbe in odloča na predlog sodnika poročevalca. Odbor lahko soglasno ugotovi, da je pritožba nedopustna. Ta

³⁰35. člen Konvencije predpostavlja, da sme sodišče obravnavati zadeve šele potem, ko so bila izčrpana vsa notranja pravna sredstva v skladu s splošno priznanimi pravili mednarodnega prava in v šestih mesecih od dne, ko je bila sprejeta dokončna odločitev po notranjem pravu. (MP, št. 7-41/1994 (RS 33/1994))

odločitev je končna. Če pa odbor predloži pritožbo senatu, ta že v tej fazi, to je v fazi ocene dopustnosti, lahko izvede zaslišanje. (Türk 2007, 173)

V glavnem delu postopka pred senatom sodišče obravnava vsebino pritožbe in odloča o njeni utemeljenosti. Stranki pozove, da predložita dodatne dokaze ali pisno predložene argumente, po potrebi in na zahtevo strank pa se lahko opravi tudi obravnava. Če obravnavani primer odpira temeljna vprašanja razlage Konvencije ali protokolov, ga lahko senat predložil velikemu senatu. Sodišče lahko sprejeme tudi intervencijo pogodbene stranke Konvencije, ki ni stranka v določeni zadevi, bodisi na njeno zahtevo bodisi na predlog predsednika sodišča. (Türk 2007, 173)

Če je v postopku dosežena prijateljska poravnava, sodišče postopek ustavi. V večini primerov pa se postopek konča s sodbo. V primeru, ko ugotovi kršitev, sodišče izda deklaratorno sodbo³¹ in lahko odredi zadoščenje³². Sodišče ne more razveljaviti predpisov države ali določb, s katerimi je prišlo do kršitve. Sodbe tako nimajo neposrednega učinka na domači pravni sistem, vendar njihova avtoriteta vpliva na državo, da premisli, ali ni morebiti treba česa spremeniti. Sodba je dokončna, le izjemoma lahko stranka doseže instančno obravnavo v velikem senatu, če zadeva odpira resna vprašanja razlage Konvencije. Sodba velikega senata je dokončna (Türk 2007 173-174).

Ob možnosti individualne pritožbe Evropska konvencija o človekovih pravicah vključuje tudi možnost meddržavne pritožbe, pri čemer je tudi za ta institut mogoče ugotoviti, da predstavlja bistven napredek v pojmovanju mednarodnopravnih pravic in obveznosti držav glede varstva človekovih pravic. Po klasičnem pojmovanju so namreč države lahko uveljavljale varstvo človekovih pravic proti drugi državi le, če je šlo za njene državljane.³³ Po sistemu Evropske konvencije o človekovih pravicah pa ni več pogoj, da država s pritožbo uveljavlja varstvo pravic svojih državljanov. (White v Gajič 2000, 324)

³¹Sodba je ugotoviteljne narave, saj sme Sodišče zgolj ugotoviti, ali je prišlo do kršitve Konvencije, ne more pa razveljaviti ali spremeniti odločb, s katerimi je v domačem pravu prišlo do kršitev s Konvencijo zavarovanih pravic. (Perenič 2002)

³²Pravično zadoščenje zajema odškodnino za izkazano premoženjsko, nepremoženjsko škodo, kakor tudi povrnitev upravičenih stroškov postopka. (Perenič 2002)

³³Če država krši pravice tujca, je s tem prizadeta država, katere državljan je ta oseba. (White v Gajič 2000, 324)

4 ORGANIZACIJA ZDRUŽENIH NARODOV IN ČLOVEKOVE

PRAVICE

4.1 TEMELJNA IZHODIŠČA, VIRI IN CIJI OZN

Zaščita človekovih pravic je bila ena najpomembnejših značilnosti evolucije mednarodnega prava po drugi svetovni vojni. Ko govorimo o Organizaciji združenih narodov (v nadaljevanju OZN), govorimo o vsečloveški, svetovni in globalni organizaciji, ki je prevzela pobudo za kodifikacijo pravic in svoboščin.³⁴ Prav v tej organizaciji, katere članice so skoraj vse države sveta, je že zelo zgodaj dozorelo spoznanje, da njena prizadevanja za ohranjanje mednarodnega miru in varnosti ne morejo biti uspešna, ne da bi si prizadevala tudi za varstvo človekovih pravic in svoboščin. Prvi korak v tej smeri predstavlja omemba varstva človekovih pravic v Ustanovni listini OZN (ang. Charter of the United Nations). (Ribičič 2007, 70; Kavčič in Grad 2008, 102).

Ustanovna listina OZN je bila podpisana 26. junija 1945 v San Franciscu, njen temeljni namen pa je ohranitev mednarodnega miru in varnosti. Listina je začela veljati 24. oktobra 1945, ko je večina držav podpisnic predložila ratifikacijske dokumente. Slovenija je postala članica OZN 22. maja 1992. Ustanovna listina OZN je korak naprej v prizadevanjih za oblikovanje jasnih mehanizmov za preprečevanje in odpravo kriznih razmer, ki lahko ogrožajo mednarodni mir in varnost. Med cilje OZN je vključevala razvoj in spodbujanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero. Na več mestih Ustanovne listine OZN so človekove pravice omenjene tudi med obveznostmi mednarodnega sodelovanja. S Splošno deklaracijo človekovih pravic je bila določena poglobljena vsebina, ki je konkretizirala določbe Ustanovne listine OZN. Pozneje je bilo sprejetih več mednarodnih pogodb in drugih mednarodnopravnih aktov, ki so opredeljevali vsebino človekovih pravic in razvili postopke za njihovo uveljavljanje. Med njimi sta posebno pomembna Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah in Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, ki skupaj s Splošno deklaracijo človekovih pravic tvorijo Listino človekovih pravic, ki je danes temelj vsega mednarodnopravnega varstva človekovih pravic. (Türk 2007, 138; Sistem OZN za mednarodno varstvo)

Prva dva člena Ustanovne listine določata cilje in načela Združenih narodov. Cilji Združenih narodov so:

³⁴Kodifikacija je v obdobju OZN zajela številne temeljne človekove pravice. Tako na področju prava miru kot tudi v oboroženih spopadih, kakor tudi progresivno človekove pravice vseh treh generacij - kot splošne mednarodne standarde, ki veljajo in jih morajo spoštovati vse države članice mednarodne skupnosti v svojih notranjih pravnih redih. (Bohte 1997, 440)

1. varovati mednarodni mir in varnost;
2. razvijati med narodi prijateljske odnose, sloneče na spoštovanju načela enakopravnosti ljudstev in njihove samoodločbe, ter izvajati tudi ukrepe za utrditev svetovnega miru;
3. uresničevati mednarodno sodelovanje s tem, da se rešujejo mednarodni problemi ekonomske, socialne ali človekoljubne narave, kakor tudi s tem, da se razvija in spodbuja spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik ali vero;
4. biti središče, kjer se usklaja dejavnost narodov za doseganje teh skupnih ciljev.

Da bi te cilje dosegli, se morajo člani OZN in organizacija sama ravnati po določenih temeljnih pravilih, po načelih Združenih narodov, ki so opredeljena v 2. členu Ustanovne listine:

1. organizacija temelji na načelu suverene enakosti vseh svojih članov;
2. vsi člani naj vestno in pošteno spolnjujejo obveznosti, ki so jih prevzeli v skladu s to Ustanovno listino, da se s tem zagotovijo vsakemu izmed njih pravice in koristi, ki izvirajo iz članstva;
3. vsi člani naj rešujejo svoje mednarodne spore z mirnimi sredstvi na tak način, da se mednarodni mir in pravičnost ne spravita v nevarnost;
4. vsi člani naj se v svojih mednarodnih odnosih vzdržujejo grožnje s silo ali uporabe sile, ki bi bila naperjena proti teritorialni nedotakljivosti katerekoli države ali pa ki bi bila kako drugače nezdržljiva s cilji Združenih narodov;
5. v polni meri naj pomagajo Združenim narodom v sleherni akciji, ki bi jo ti izvajali v skladu s to Ustanovno listino, in naj se vzdržujejo dejanj pomoči katerikoli državi, proti kateri bi Združeni narodi izvajali preventivno ali prisilno akcijo;
6. organizacija naj zagotovi, da bodo države, ki niso članice Združenih narodov, delovale v skladu s temi načeli, kolikor bi to bilo potrebno za ohranitev mednarodnega miru in varnosti;
7. nobena določba Ustanovne listine ne daje pravice Združenim narodom, da bi se vmešavali v zadeve, ki po svojem bistvu sodijo v notranjo pristojnost države, in tudi ne nalaga članicam dolžnosti, da bi take zadeve izročale v reševanje po tej Ustanovni listini, vendar to načelo nikakor ne izključuje uporabe prisilnih ukrepov po VII. poglavju. (Türk 2007, 324-325)

4.2 PRAVNA UREDITEV OZN

Sleherna mednarodna organizacija deluje po svojih organih. Sistem organov OZN je razvejan. Ustanovna listina določa pglavitne organe, ki so: Generalna skupščina, Varnostni svet, Ekonomski in socialni svet, Skrbniški svet, Meddržavno sodišče in Sekretariat.

Generalna skupščina (ang. The General Assembly) je osrednji organ OZN z najvišjimi pristojnostmi in sme razpravljati in dajati priporočila o vseh zadevah, ki sodijo v okvir Ustanovne listine. Čeprav nima pooblastila, ki bi ji omogočilo katerokoli vlado prisiliti k akciji, imajo njena priporočila moralno težo kot izraz svetovnega mnenja, saj je sestavljena iz vseh držav članic OZN. V skladu s 7. členom Ustanovne listine je Generalna skupščina ustanovila tudi posebna pomožna telesa za obravnavanje posameznih vprašanj človekovih pravic ali razrešitev posameznih političnih vprašanj, ki so: UNCTAD, UNHCR, UNICEF in UNIDO. (Bohte 1997, 455; Sistem OZN za mednarodno varstvo)

Varnostni svet (ang. The Security Council) ima funkcijo izvršnega – in hkrati reprezentativnega – organa OZN, kadar gre za urejanje zadev, ki se tičejo mednarodnega miru in varnosti. V njem se sprejemajo odločitve o akcijah OZN vojaške ali nevojaške narave za reševanje sporov med državami. Varnostni svet sestavlja pet stalnih članic (ZDA, Velika Britanija, Francija, Rusija in Kitajska) ter deset nestalnih članic, ki jih izbere Generalna skupščina OZN (z dvotretjisko večino glasov, pri izbiri pa se upošteva prispevek kandidatke k ohranitvi mednarodnega miru in varnosti ter geografska razporeditev) vsaki dve leti. Struktura nestalnih članic zajema pet držav iz območji Azije in Afrike, dve državi iz Latinske Amerike, eno iz Vzhodne Evrope in dve državi zahodnoevropske skupine. Pomemben mehanizem je pravica veta, ki jo imajo le stalne članice Varnostnega sveta, z vetom pa lahko preprečijo katerokoli odločitev Varnostnega sveta. (Grizold 1999, 38)

Ekonomski in socialni svet (ang. The Economic and Social Council) deluje pod okriljem Generalne skupščine. Je organ, ki regulira ekonomsko in socialno dejavnost OZN ter specializiranih agencij in ustanov, poznanih pod imenom Družina organizacij OZN. Svet daje priporočila z namenom, da se zagotovi dejansko spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, hkrati pa daje tudi pobude za akcije, povezane s problemi razvoja, svetovne trgovine, industrializacije, naravnih bogastev, človekovih pravic, položaja žensk, prebivalstva, socialne blaginje, znanosti in tehnologije, preprečevanja zločinov in s številnimi drugimi ekonomskimi in socialnimi vprašanji. Prek Ekonomskega in socialnega sveta je za učinkovito opravljanje svojih nalog OZN povezana s številnimi specializiranimi agencijami, med katerimi še posebej izstopajo: IAEA, ILO, FAO, UNESCO in WHO.

Mednarodno ekonomsko in socialno sodelovanje vsebuje tri temeljne cilje, določene v 55. členu Ustanovne listine:

- a) zvišanje življenjske ravni, polno zaposlitev ter pogoje za ekonomski in socialni napredek in razvoj;
- b) urejanje mednarodnih ekonomskih in socialnih, zdravstvenih in sorodnih problemov ter mednarodno sodelovanje na kulturnem in prosvetnem področju;
- c) splošno in dejansko spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin za vse ljudi, ne glede na raso, spol, jezik in vero.

V 56. členu pa je določena obveznost držav članic OZN, da delujejo skupaj in posamezno v sodelovanju z organizacijo, da se dosežejo ti cilji. (Türk 2007, 355)

Meddržavno sodišče (ang. The International Court of Justice) ima sedež v Haagu, je poglavitni sodni organ OZN, njegov statut pa je sestavni del Ustanovne listine. Meddržavno sodišče sestavlja 15 sodnikov, ki jih izvolita na vzporednih volitvah Generalna skupščina in Varnostni svet. Sodišče je odprto za vse pogodbene stranke Statuta, ta pa avtomatično vključuje vse države članice OZN. Varnostni svet lahko priporoči pravni spor v obravnavo Mednarodnemu sodišču. Generalna skupščina in Varnostni svet smeta zaprositi sodišče za mnenje o vsakem pravnem vprašanju, druge organe OZN in specializirane agencije pa za to pooblasti Generalna skupščina. (Türk, 2007, 357).

Sekretariat (ang. The Secretariat) sestavlja osebje OZN, ki skrbi za delo organov in deluje pod vodstvom generalnega sekretarja OZN »najvišjega upravnega uslužbenca organizacije« (Türk 2007, 358), ki ga imenuje Generalna skupščina po priporočilu Varnostnega sveta. Ena izmed njegovih mnogih nalog je opozoriti Varnostni svet na probleme, ki bi po njegovem mnenju utegnili ogroziti ohranitev miru in varnosti. Sekretariat z mednarodnim osebjem deluje na sedežu OZN in v raznih krajih sveta. Osebje Sekretariata opravlja vse dnevne posle organizacije, uslužbencev pa je nekaj tisoč iz približno 150 držav. Kot mednarodni uradniki delajo za organizacijo kot celoto, kar pomeni, da se vsak slovesno zaveže, da ne bo niti zahteval niti sprejemal navodil katerekoli vlade ali organa zunaj OZN.

4.3 UNIVERZALNI DOKUMENTI O ČLOVEKOVIH PRAVICAH

Temeljne človekove pravice so postale skrb celotne mednarodne skupnosti zlasti po tragičnih izkušnjah druge svetovne vojne, ki je pomenila eno najhujših in najbolj množičnih kršitev človekovih pravic, da bi vzpostavila vrste in načine mednarodnega pravnega varstva človekovih pravic v obliki posebnih mednarodnih mehanizmov in postopkov, ki so se izoblikovali v dokumentih organizacij ter posameznih relevantnih mednarodnih konvencijah o človekovih pravicah na globalni ravni. (glej Bohte, 1997, 440-441; Kavčič in Grad 2008, 102)

4.3.1 SPLOŠNA DEKLARACIJA O ČLOVEKOVIH PRAVICAH

Kmalu po ustanovitvi OZN je Generalna skupščina 10. decembra 1948 sprejela Splošno deklaracijo o človekovih pravicah (ang. The Universal Declaration of Human Rights) kot prvi univerzalni mednarodni dokument o človekovih pravicah. Gre za zgodovinski mejnik v razvoju varstva človekovih pravic in še posebej razvijanja mednarodnih standardov tega varstva, zato je povsem upravičeno, da je bil 10. december razglašen za svetovni dan človekovih pravic. Čeprav je takrat OZN štela komaj 58 članic, je bil sprejem Deklaracije pomemben korak v prizadevanjih za vzpostavitev svetovnih standardov varstva človekovih pravic. Ta deklaracija je splošna oziroma univerzalna zato, ker poskuša zagotoviti temeljne državljske in socialne pravice vsakemu človeku, ki mu pripadajo s samim rojstvom, ne glede na to, na katerem delu Zemlje se nahaja in ne glede na njegovo raso, spol, versko in drugo

prepričanje. (Ribičič 2007, 70) Sprejeta je bila kot pravno neobvezujoč dokument, ki določa temeljne univerzalne človekove pravice, ki predstavljajo skupni ideal vseh ljudstev in narodov, ter izhodiščni temelj in vzpodbudo za ves prihodnji normativni razvoj na tem področju. Njena vsebina, ki je danes prav tako relevantna kot ob njenem sprejetju, zdaj nedvomno izraža tudi običajno mednarodno pravo, kar pomeni, da tudi pravno zavezuje vse države sveta. (Sancin 2008, 17)

»Prepoved diskriminacije, ki je osrednje načelo prava človekovih pravic, je v Splošni deklaraciji človekovih pravic zapisana že v prvih dveh členih. Nato pa sledijo temeljne človekove pravice in dolžnosti, in sicer: pravica do življenja, prostosti in osebne varnosti; prepoved suženjstva, tlačanske odvisnosti in trgovine s sužnji; prepoved mučenja, okrutnega, nečloveškega in ponižujočega ravnanja ali kaznovanja; pravica do priznanja pravne sposobnosti; pravica o enakosti pred zakonom; pravica do učinkovitega pravnega sredstva; prepoved samovoljnega zapora, pridržanja ali izгона; pravica do pravičnega in javnega sojenja pred neodvisnim in nepristranskim sodiščem; pravica do domneve nedolžnosti in načelo »nullum crimen nulla poena sine lege praevia«; pravica do zasebnosti; pravica do svobode gibanja; pravica iskati in uživati pribežališče v drugi državi; pravica do državljanstva; pravica polnoletnih moških in žensk svobodno skleniti zakonsko zvezo in ustvariti družino; pravica do premoženja in prepoved samovoljnega odvzema premoženja; pravica do svobode misli, vesti in veroizpovedi; pravica do svobode mnenja in izražanja; pravica do svobode mirnega zbiranja in združevanja; pravica do sodelovanja pri opravljanju javnih zadev svoje države, bodisi neposredno bodisi po svobodno izbranih predstavnikih; pravica do socialne varnosti; pravica do dela in proste izbire zaposlitve; pravica do počitka in prostega časa, pravica do ustrezne življenjske ravni; pravica do izobraževanja; pravica udeleževati se kulturnega življenja svoje skupnosti; pravica do družbenega in mednarodnega reda, v katerem se lahko v celoti uresničujejo pravice in svoboščine, določene v Splošni deklaraciji človekovih pravic; dolžnost do skupnosti, v kateri je edino mogoč svoboden in popoln razvoj posameznikove osebnosti, ki je lahko pri izvajanju svojih pravic in svoboščin podvržen samo zakonsko določenim omejitvam, katerih izključni namen je zavarovati obvezno priznanje in spoštovanje pravic in svoboščin drugih ter izpolnjevanje pravičnih zahtev morale, javnega reda in splošne blaginje v demokratični družbi.« (Sancin 2008, 17)

Že ob sprejemu Splošne deklaracije se poraja vprašanje, ali lahko in do kakšne mere lahko mednarodni dokumenti posegajo v suverene pravice držav članic OZN. Zardi različnih pogledov na to vprašanje, ki predstavlja samo bistvo mednarodnega varstva pravic in svoboščin, so se vzhodnoevropske socialistične države – med njimi tudi Jugoslavija – vzdržale glasovanja pri sprejemanju Splošne deklaracije človekovih pravic. (glej Šabič in Roter, 2002, 40)

Tako Splošna deklaracija določa tudi, da se v njej določene pravice in svoboščine v nobenem primeru ne smejo izvajati v nasprotju s cilji in načeli Združenih narodov. Poleg tega pa prepoveduje razlago, ki bi dajala državi, skupini ali posamezniku

kakršnokoli pravico do kakršnegakoli delovanja ali dejanja, ki bi hotelo uničiti v njej določene pravice in svoboščine. (Sancin 2008, 17).

4.4 DRUGE MEDNARODNE POGODBE

Države so se po sprejemu Splošne deklaracije o človekovih pravicah predvsem zaradi različnega pojmovanja in razlage človekovih pravic odločile, da bodo njeno vsebino podrobneje opredelile in dopolnile v dveh mednarodnih pogodbah, ločeno za državljanske in politične pravice ter za ekonomske, socialne in kulturne pravice. Pogajanja o njuni vsebini so trajala vse do leta 1966, ko sta bila v Generalni skupščini OZN sprejeta Mednarodni pakt o državljskih in političnih pravicah in Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ki sta začela veljati leta 1976. Delitev na dva pakta ustreza tudi delitvi na tako t. i. pravice prve generacije (starejše, bolj utrjene, ki zagotavljajo višji standard varstva) ter pravice druge generacije (narava obveznosti je tu bolj programske narave).³⁵

Splošna deklaracija človekovih pravic, oba mednarodna pakta ter oba fakultativna protokola k Mednarodnemu paktu o državljskih in političnih pravicah skupaj sestavljajo Mednarodno listino človekovih pravic (angl. The International Bill of Human Rights). (glej Sancin 2008, 18)

4.4.1 MEDNARODNI PAKT O EKONOMSKIH, SOCIALNIH IN KULTURNIH PRAVICAH

Generalna skupščina OZN je Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah (ang. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights) sprejela 16. decembra 1966. Ne glede na to, da je začel veljati pred Paktom o državljskih in političnih pravicah, lahko ugotovimo, da je ta konkretnější in bolj zavezujoč za države in da je doživel tudi bolj celovito konkretizacijo v drugih mednarodnih aktih in nacionalnih ustavah, kot to velja za področje socialnih pravic, ki so šele v začetnih fazah. Temeljni poudarek Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah je socialni napredek. (Ribičič 2007, 74)

Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah potrjuje pravico narodov do samoodločbe ter določa številne dolžnosti držav in pravice posameznikov na ekonomskem, socialnem in kulturnem področju. Tako na primer določa dolžnost držav, da nediskriminatorno zagotavljajo ekonomske, socialne in kulturne pravice, pravico do dela, pravičnega plačila, varnih delovnih razmer in plačanega dopusta, pravico do ustanavljanja in članstva v sindikatih, pravico do socialne varnosti, pravico družine do državne zaščite in pomoči, pravico do ustreznega življenjskega standarda, z ustrežno hrano, obleko in stanovanjem vred, pravico do izobraževanja in pravico do udeležbe v kulturnem življenju. (Sancin 2008,19)

³⁵ Danes govorimo tudi že o pravicah tretje generacije (npr. suverenost narodov nad naravnimi bogastvi). (Sancin 2008,18)

4.4.2 MEDNARODNI PAKT O DRŽAVLJANSKIH IN POLITIČNIH PRAVICAH

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah (angl. International Covenant on Civil and Political Rights) je bil sprejet 16. decembra 1966. Temeljni poudarek Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah je človekovo dostojanstvo. S tem paktom so zavarovane temeljne človekove pravice (npr. pravica do življenja, prepoved mučenja, prepoved suženjstva in prisilnega dela, prepoved diskriminacije, svoboda gibanja itd.) ter državljanske in politične pravice (svoboda mišljenja, izražanja, vesti, veroizpovedi, združevanja, pravica do zasebnosti in časti, aktivna in pasivna volilna pravica itd.). Posebej velja poudariti, da je v 1. členu (tako kot v Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah) potrjena pravica narodov do samoodločbe, ki je edina pravica kolektivne narave v obeh paktih. (Sancin 2008,18)

Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah ima dva fakultativna protokola. Prvi fakultativni protokol, sprejet leta 1966³⁶, skuša konkretizirati Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah tako, da tudi posameznikom, ki so domnevne žrtve kršitev pravic, določenih v Paktu, omogoči, da se obrnejo na Odbor za človekove pravice, ki ga je vzpostavil Pakt. Drugi fakultativni protokol k Mednarodnemu paktu o državljanskih in političnih pravicah je bil sprejet leta 1989³⁷, njegov cilj pa je odprava smrtne kazni. (Ribičič 2007, 80-81)

4.5 DRUGI AKTI OZN O ČLOVEKOVIH PRAVICAH

Poleg Mednarodne listine človekovih pravic pa je bilo do danes sprejetih še naslednjih sedem temeljnih pogodb o človekovih pravicah, med katerimi so bile nekatere dopolnjene z izbirnimi protokoli, ki urejajo posamezna vprašanja:

4.5.1 Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije

S stališča prizadevanj za človekove pravice posameznika je pogosto bistveno, da se zagotovi spoštovanje načela nediskriminacije. Človek, ki doživlja krivico kot obliko diskriminacije³⁸, mora diskriminatornost ravnanja države ali drugih dokazati. (Človekove pravice: zbirka dokumentov, 1995, X.)

Mednarodna konvencija o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, ki je bila sprejeta leta 1965 in je začela veljati leta 1969, prepoveduje kakršnokoli razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali dajanje prednosti na temelju rase, barve kože, rodu,

³⁶Opcijski protokol k Mednarodnemu paktu o državljanskih in političnih pravicah, sprejet z resolucijo Generale skupščine 2200A (XXI) 16. decembra 1966, velja od 23. marca 1976. (Šabič in Roter 2002)

³⁷Drugi opsijski protokol k Mednarodnemu paktu o državljanskih in političnih pravicah o odpravi smrtne kazni, sprejet z resolucijo Generale skupščine 44/128, 15. decembra 1989, velja od 11. julija 1976. (Šabič in Roter 2002)

³⁸Rasna diskriminacija je »kakršnokoli razlikovanje, izključevanje, omejevanje ali dajanje prednosti na temelju rase, barve kože, porekla, narodnega ali etničnega izvora, ki ima namen ali dejanski učinek onemogočiti komurkoli ali ga prikrajšati za enakopravno priznavanje uživanja ali uresničevanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin na političnem, kulturnem, gospodarskem, socialnem ali vsakem drugem področju javnega življenja«. (Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacij, 1. člen)

narodnega ali etničnega izvora, ki ima namen ali dejanski učinek onemogočiti komurkoli enakopravno priznavanje, uživanje ali uresničevanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin na političnem, gospodarskem, socialnem, kulturnem in vsakem drugem področju javnega življenja ali ga prikrajšati za to. Država pogodbenica Konvencije mora sprejeti vse ukrepe, da prepreči vsa dejanja diskriminacije, pa tudi ščuvanje k rasni diskriminaciji. Je tudi prva konvencija, ki je ustanovila poseben mednarodnopravni nadzor nad izvajanjem svojih določb. (Sancin 2008, 21)

4.5.2 Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk

Pravice žensk so po svojem bistvu izraz in podrobnejša opredelitve načela nediskriminacije. (Človekove pravice: mednarodni dokumenti 1995, X.)

Konvencija je bila sprejeta leta 1979, veljati pa je začela leta 1981. Ta podrobneje opredeljuje pravice iz Splošne deklaracije človekovih pravic in Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah z vidika pravic žensk. Državam pogodbenicam med drugim nalaga dolžnost oblikovanja ukrepov in politik za odpravo diskriminacije žensk, sprejem zakonodaje za preprečevanje vseh oblik trgovine z ženskami ter izkoriščanja prostitucije žensk, zagotovitev volilne pravice in sodelovanja žensk v vladnih in nevladnih dejavnostih; podelitev enakih pravic ženskam v zvezi z državljanstvom in državljanstvom njihovih otrok, zagotovitev enakih pravic in dostopa žensk do izobraževanja in zaposlovanja, zagotovitev enakega dostopa žensk do zdravstvenega varstva in enakost pred zakonom. (glej Sancin, 2008, 21; Bohte, 1997,450)

4.5.3 Konvencija proti mučenju in drugim krutim, nečloveškim ali poniževalnim kaznim ali ravnanju

Konvencija iz leta 1984 nadgrajuje 5. člen Splošne deklaracije o človekovih pravicah in 7. člen Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah, ki prepovedujeta mučenje, in države pogodbenice zavezujeta, da sprejmejo učinkovite zakonodajne, upravne, sodne in druge ukrepe za preprečevanje mučenja na celotnem ozemlju, ki je pod njihovo jurisdikcijo. Prepoved mučenja je absolutna in je ni mogoče razveljaviti v nobenih okoliščinah. Za mučenje se po Konvenciji šteje vsako dejanje, s katerim se osebi namerno povzroča

huda telesna ali duševna bolečina ali trpljenje z namenom, da bi se od nje ali od druge osebe dobilo obvestilo ali priznanje ali da bi to ali drugo osebo kaznovali za dejanje, ki ga je storila ali je osumljena, da ga je storila, ali da bi to ali drugo osebo zastrašili ali kaznovali ali iz kateregakoli drugega razloga, ki temelji na diskriminaciji katerekoli vrste, kadar to bolečino ali trpljenje povzroča ali spodbuja ali se z njim strinja uradna oseba ali druga oseba, ki ravna po uradni dolžnosti. Ta pojem zajema bolečine in trpljenje, ki je neločljivo ali naključno povezano z izvrševanjem zakonite sankcije. Države pogodbenice ne smejo izročiti osebe drugim državam pri utemeljenem sumu, da bi jo lahko mučili. Poleg tega morajo države pogodbenice zagotoviti, da je prepoved mučenja vključena v izobraževanje in usposabljanje civilnega in vojaškega osebja, zdravstvenega osebja, javnih uslužbencev in drugega osebja, ki bi lahko sodelovalo pri nadzoru, zasliševanju in obravnavanju oseb, ki jim je bila odvzeta prostost zaradi pridržanja, pripora ali izvrševanja zaporne kazni.

Država mora osebi, ki je bila mučena, omogočiti pritožbo in zagotoviti, da bo njen primer takoj in nepristransko obravnavan. (Sancin 2008, 22)

4.5.4 Konvencija o otrokovih pravicah

Pravice otroka so v razvoju mednarodnopravne ureditve človekovih pravic doživele pomemben napredek s Konvencijo o otrokovih pravicah. Ta konvencija opredeljuje otrokove pravice na način, ki ima pred očmi otrokovo osebnost in lastno identiteto. Inovativnost te konvencije je odprla nov vidik za notranjepravno urejanje – in za prizadevanje civilne družbe za uresničevanje otrokovih pravic. (Človekove pravice: mednarodni akti, 1995, XI.)

Generalna skupščina OZN je Konvencijo o otrokovih pravicah sprejela leta 1989, veljati pa je začela leta 1990. Je najširše ratificirana mednarodna pogodba s področja človekovih pravic, saj so jo ratificirale vse države razen Somalije in ZDA. Konvencija, ki se nanaša na otroke do 18. leta starosti, med drugim določa: obveznost držav, da s sprejetjem vseh ustreznih ukrepov zagotovijo varstvo otrok pred vsemi oblikami razlikovanja ali kaznovanja zaradi položaja, delovanja, izraženih mnenj ali prepričan njihovih staršev, zakonitih skrbnikov ali družinskih članov; da morajo biti glavno vodilo pri vseh dejavnostih v zvezi z otroki otrokove koristi; da ima vsak otrok neodtujljivo pravico do življenja in razvoja, svobode izražanja, svobode mišljenja, vesti in veroizpovedi, svobode združevanja in mirnega zbiranja; pravico otrok do zdravstvenega varstva in izobraževanja. (Sancin 2008, 23)

4.5.5 Mednarodna konvencija o varstvu pravic delavcev migrantov in članov njihovih družin

Konvencija je bila sprejeta leta 1990 in je začela veljati leta 2003. Služi za vse delavce migrante in člane njihovih družin brez razlikovanja in ne glede na katerekoli okoliščine oziroma njihov status ter se nanaša na vse faze v procesu migracije. Poudarja načelo nediskriminacije, temeljne človekove pravice, nekatere posebne pravice delavcev migrantov in njihovih družinskih članov, pravice, ki se nanašajo zgolj na nekatere kategorije delavcev migrantov in njihovih družinskih članov ter potrebo po zagotavljanju ustreznih razmer v procesu migracije. (Sancin 2008, 24)

4.5.6 Mednarodna konvencija za zaščito vseh oseb pred prisilnim izginotjem

Konvencija je bila sprejeta decembra 2006 in še ni začela veljati. Predpisuje, da nihče ne sme biti žrtev prisilnega izginotja, ki ga ne opravičujejo nobene okoliščine in se ni mogoče v opravičilo sklicevati niti na izredne razmere ter vse obveznosti držav, ki morajo sprejeti ustrezne preventivne in represivne ukrepe v ta namen. Razširjena in sistematična praksa prisilnih izginotij je označena kot hudodelstvo proti človečnosti. (Sancin 2008, 24)

4.5.7 Konvencija o pravicah invalidov

Generalna skupščina OZN je leta 2006 sprejela Konvencijo o pravicah invalidov in Izbirni protokol h Konvenciji o pravicah invalidov. Konvencija je začela veljati maja 2008. Namen te konvencije je spodbujati, varovati in invalidom zagotavljati polno in enakopravno uživanje vseh človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter spodbujati spoštovanje njihovega prirojenega dostojanstva. Invalidi so v Konvenciji opredeljeni kot ljudje z dolgotrajnimi telesnimi, duševnimi, intelektualnimi ali senzoričnimi okvarami, ki jih v povezavi z različnimi ovirami lahko omejujejo, da bi enako kot drugi polno in učinkovito sodelovali v družbi. (Sancin 2008, 25)

4.6 VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC V OKVIRU OZN

Spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin se zagotavlja na več načinov. Na ravni OZN so vzpostavljeni mehanizmi, ki spodbujajo, usmerjajo in nadzorujejo izpolnjevanje materialnopравnih pravil na področju človekovih pravic in prispevajo k uresničevanju svojega temeljnega cilja: ohranjanje mednarodnega miru in varnosti. Mehanizmi OZN so dveh vrst, in sicer:

- politični mehanizmi za človekove pravice, ki temeljijo na Ustanovni listini Združenih narodov;
- pogodbeni mehanizmi za človekove pravice, ki temeljijo na mednarodnih pogodbah. (glej Šabič, Roter 2002, 45-48; Drenik in Jager Agius, 2008)

4.6.1 MEHANIZMI, USTANOVLJENI S SKLEPI ORGANOV OZN

Ustanovna listina OZN daje pristojnosti na področju človekovih pravic dvema od poglavitnih organov, in sicer Generalni skupščini ter Ekonomskemu in socialnemu svetu. Ta dva organa imata pristojnosti, da preučujeta vprašanja in dajeta priporočila na tem področju. Razvoj teh mehanizmov pa je bil postopen.

Komisija za človekove pravice

Ekonomski in socialni svet je že leta 1946 ustanovil Komisijo za človekove pravice kot eno od svojih funkcionalnih komisij. Komisijo je sprva sestavljalo 53 držav članic, pozneje pa 54 delegacij držav članic OZN. (Turk 2008, 1669-171) Komisija je opravila izredno pomembno delo, saj so se med drugim na podlagi pogajanj v njenem okviru sprejemale pomembne mednarodne pogodbe o človekovih pravicah. Prav tako je izvajala univerzalno jurisdikcijo nad vsemi državami članicami OZN, ne glede na to, ali je bila posamezna država članica pogodbenica katere od mednarodnih pogodb o varstvu človekovih pravic ali ne. Njena naloga je bila tudi izvajanje političnega pritiska na države, ki so množično in stalno kršile človekove pravice. Za posameznike je najpomembnejši postopek 1503, imenovan po številki sprejete resolucije Ekonomskega in socialnega sveta, ki je najstarejši individualni pritožbeni postopek za varstvo človekovih pravic na mednarodni univerzalni ravni. Uporabi ga lahko vsak posameznik ali skupina posameznikov, ki zatrjujejo, da so žrtve kršitev človekovih

pravic. Pritožba ne sme biti anonimna, treba pa je izčrpati notranjepravna sredstva. Za izpolnjevanje mandata komisije so bili imenovani tudi posebni poročevalci in delovne skupine, bodisi po državah, ki so bile z vidika spoštovanja človekovih pravic najbolj problematične, bodisi tematski poročevalci za določeno vprašanje ali določen vzorec kršitev (npr. posebni poročevalec o mučenju, nasilju nad ženskami). Poleg vedno večjega obsega dela je komisija doživela številne očitke o »dvojnih merilih« glede izbora držav, ki so prišle na njen dnevni red, kar je sprožalo tudi dvome o njeni verodostojnosti. V teh razmerah so dobili priložnost predlogi za spremembo sistema in bili leta 2006 tudi sprejeti, tako je bila Komisija za človekove pravice odpravljena in namesto nje oblikovan Svet za človekove pravice. (Sancin 2008, 25-26)

Svet za človekove pravice

15. marca 2006 so države članice OZN ustanovile Svet za človekove pravice s sedežem v Ženevi kot subsidiarni organ Generalne skupščine OZN. Sestavlja ga 47 držav članic OZN, ki so izvoljene neposredno z večino glasov članov Generalne skupščine OZN. Zasnovan je tako, da obravnava vsa vprašanja človekovih pravic v vseh državah članicah OZN. Svet je od komisije prevzel vse postopke in mehanizme nadzora nad spoštovanjem človekovih pravic, ki so bili v času delovanja komisije uspešni, več pozornosti pa bo namenil rednemu in sistematičnemu pregledovanju stanja človekovih pravic v vseh državah s tako imenovanim postopkom univerzalnega periodičnega pregleda. V primerjavi s Komisijo je ena od novosti tudi v tem, da lahko Generalna skupščina OZN z dvotretjinsko večino glasov začasno ustavi uživanje pravic članici Sveta, ki bi zagrešila množične in sistematične kršitve človekovih pravic. Tako naj bi se odpravili očitki o selektivnosti ter dvojnih merilih. (glej Sancin 2008, 26; Türk 2007, 171)

Urad visokega komisarja za človekove pravice

Pri delu Sveta za človekove pravice, ki bo v prihodnje osrednji prostor v sistemu OZN za obravnavo poglobitnih vprašanj človekovih pravic, bo v pomoč Urad visokega komisarja za človekove pravice, specializirani del Sekretariata OZN.

Urad visokega komisarja za človekove pravice je bil ustanovljen leta 1994 in je v tem času okrepil svoj sestav in dobil na voljo večja finančna sredstva. (Türk 2008, 171) Urad vodi visoki komisar ali komisarka, ki je poglobitni uradnik/uradnica OZN za področje človekovih pravic. Poleg sodelovanja z državami, civilno družbo in drugimi mednarodnimi organizacijami urad pomaga tudi Svetu za človekove pravice in drugim političnim in pogodbenim mehanizmom v okviru OZN. (Sancin 2008, 26)

4.6.2 MEHANIZMI, USTANOVljeni z MEDNARODNIMI POGODBAMI

Mednarodne pogodbe na področju varstva človekovih pravic, ki so bile že prej omenjene, so ustanovile tako imenovana pogodbeno telesa za varstvo človekovih pravic. Ta na podlagi vodenih in pozneje periodičnih poročil držav pogodbenic (kot tudi morebitnih »senčnih poročil« nevladnih organizacij) pregledujejo in spremljajo

stanje izvajanja določb posameznega pakta, konvencije ali protokola ter dajejo sklepne ugotovitve v katerih navadno izpostavljajo ovire in težave pri njihovem izvajanju, poudarjajo pozitivne vidike ter dajejo predloge in priporočila za učinkovitejše izvajanje mednarodnih pogodb o človekovih pravicah. Vsak od teh odborov ima tudi nekaj posebnosti. (glej Drenik in Jager Agius, 2008; Türk 2007, 165-166)

Odbor za človekove pravice je bil ustanovljen na podlagi Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah in je v veljavi od leta 1976. Sestavlja ga 18 priznanih pravnih strokovnjakov, posebej s področja človekovih pravic, z visokim moralnim ugledom, ki delujejo v osebni svojstvu. Njihova glavna naloga je preverjanje, kako države pogodbenice izvajajo Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, tako da v Odboru obravnavajo poročila teh držav.

Poleg tega Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah države pogodbenice zavezuje, da redno poročajo o zakonodajnih in drugih ukrepih za uresničevanje prevzetih obveznosti po Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah. Oddano poročilo mora delegacija države zagovarjati pred Odborom. Po obravnavi Odbor poda sklepe in priporočila, v katerih državi pogodbenici svetuje glede potrebnih nadaljnjih ukrepov za izvajanje obveznosti po Mednarodnem paktu o državljanskih in političnih pravicah in jo, če je treba, opozori na kršitve Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah. (glej Sancin 2008, 18; Türk 2007, 166)

Odbor za ekonomske, socialne in kulturne pravice je bil ustanovljen v skladu z Mednarodnim paktom o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah. Tega odbora niso ustanovile pogodbenice Mednarodnega pakta o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, ampak Ekonomski in socialni svet in zato ima ta precej šibkejša pooblastila od Odbora za človekove pravice. Leta 1987 je Ekonomski in socialni svet določili nov model sestave Odbora za ekonomske, socialne in kulturne pravice in nova pooblastila za njegovo delovanje. Odbor po vzoru Odbora za človekove pravice sestavlja 18 priznanih pravnih strokovnjakov z visokim moralnim ugledom in s priznanim delovanjem na področju človekovih pravic. Prav tako tudi v tem odboru člani delujejo v osebni svojstvu. Odbor preverja, kako države pogodbenice izvajajo Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, sam postopek pa je smiselno enak postopku pred Odborom za človekove pravice: zagovoru poročila države pogodbenice sledita obravnava v Odboru in podajanje njegovih sklepov ter priporočil, v katerih državi pogodbenici svetuje glede nadaljnjih ukrepov za izvajanje obveznosti po Mednarodnem paktu o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah in jo, če je treba, opozori na kršitve. (glej Sancin 2008, 19, Türk 2007, 167)

Odbor za odpravo rasne diskriminacije je bil ustanovljen v skladu s čl. 8 Konvencije o odpravi vseh oblik rasne diskriminacije, sestavlja ga 18 strokovnjakov iz držav članic. Vsaka država pogodbenica lahko izjavi, ali odboru priznava pristojnost sprejemati in obravnavati tudi pritožbe posameznih oseb ali skupin, ki naj bi bile žrtve kršitev določil. Če je država pogodbenica podala izjavo o priznavanju pristojnosti Odbora za sprejemanje in obravnavanje pritožb posameznikov ali skupin

in so izčrpana vsa domača pravna sredstva, se lahko v šestih mesecih od izdaje zadnje odločbe v notranjem pravnem redu zadeva predloži Odboru. (Sancin, 2008, 21)

Odbor za odpravo diskriminacije žensk je bil oblikovan na podlagi 17. člena Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk in je začel delovati leta 1982. Sestavlja ga 23 strokovnjakov z visokimi moralnimi in strokovnimi kvalifikacijami, ki jih volijo pogodbenice stranke te konvencije. Na podlagi 18. člena pa morajo države pogodbenice redno poročati o napredku pri izpolnjevanju določb Konvencije. Poleg priporočil v zvezi s tem, daje tudi splošna priporočila. Leta 1999 je bil sprejet Fakultativni protokol (v veljavi od leta 2000), na podlagi katerega odbor obravnava individualne pritožbe. (glej Sancin 2008, 21; Bohte 1997, 450; Türk 2007, 167-168).

Odbor proti mučenju je bil ustanovljen s Konvencijo proti mučenju in drugim oblikam okrutnega, nehumanega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja in je začel delovati leta 1987. Sestavlja ga 10 neodvisnih pravnih strokovnjakov in preko sistema periodičnega poročanja držav pogodbenic le-ta nadzoruje izvajanje Konvencije in predvideva možnost individualne pritožbe. Za to obliko nadzora mora država pogodbenica izjaviti (izjave po 22. členu Konvencije), da priznava njegovo pristojnost. S Fakultativnim protokolom, sprejetim leta 2002 (v veljavi od leta 2006), se uvaja dodaten sistem nadzora pripornih/zapornih mest tako na nacionalni kot na mednarodni ravni in tako se znotraj odbora oblikuje pododbor, ki obiskuje države pogodbenice in nadzoruje priporne prostore. (glej Sancin 2008, 22; Türk 2007, 168)

Odbor za otrokove pravice, ustanovljen na podlagi Konvencije o otrokovih pravicah, je začel delovati leta 1991. Sestavlja ga 18 neodvisnih strokovnjakov. Odbor obravnava periodična poročila držav in sme predlagati študije o značilnih in rasnih problemih otrokovih pravic. Njegove tematske razprave so prispevale, da so določeni vidiki otrokovih pravic (npr. problem otrok-vojak) dobili veliko pozornost v svetu. Druga posebnost Odbora za otrokove pravice je njegova zavzetost na področju ekonomskih in socialnih pravic otrok in prizadevanj za izboljšanje metod statističnih indikatorjev, ki pokažejo, kakšen napredek je bil dosežen pri uresničevanju teh otrokovih pravic. S sistemom poročanja držav nadzirajo, kako države pogodbenice uresničujejo konvencije ter oba izbirna protokola – Izbirni protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah o sodelovanju otrok v oboroženih spopadih in Izbirni protokol h Konvenciji o otrokovih pravicah o prodaji in prostituciji otrok in otroški pornografiji. Odbor ne sprejema individualnih pritožb o kršitvah otrokovih pravic, tovrstne pritožbe pa se lahko naslovijo na odbore, ki imajo to pristojnost (npr. zgoraj predstavljeni Odbor za človekove pravice). (glej Sancin 2008, 23; Türk 2007, 168)

Odbor za pravice delavcev migrantov je bil ustanovljen leta 2004, na podlagi Mednarodne konvencije o zaščiti pravic vseh delavcev migrantov in njihovih družinskih članov. Sestavlja ga 14 neodvisnih strokovnjakov. Skrbi za nadzor nad tem, kako države pogodbenice, ki mu redno pošiljajo svoja poročila, izvajajo Konvencijo. Postopek je podoben kot pred drugimi odbori. V skladu s 77. členom

Konvencije obstaja tudi možnost individualnih pritožb posameznikov, če država to možnost izrecno sprejme. (glej Sancin 2008, 24; Türk 2007, 168)

Mednarodna konvencija za zaščito vseh oseb pred prisilnim izginotjem predvideva ustanovitev **Odbora za prisilna izginotja**, ki ga bo sestavljalo 10 neodvisnih strokovnjakov in bo imel podobne pristojnosti kot drugi odbori. Imel bo tudi možnost obravnave individualnih pritožb posameznikov, če bo država pogodbenica to možnost izrecno sprejela. (Sancin 2008, 24)

Odbor za pravice invalidov je najnovejše ustanovljeno pogodbeno nadzorno telo, oblikovano na podlagi Konvencije o pravicah invalidov. Sestavlja ga največ 18 neodvisnih strokovnjakov. Njegove naloge, dolžnosti držav pogodbenic in postopkovna pravila smiselno sledijo ureditvam po drugih že omenjenih pogodbah. (Sancin 2008, 25)

5 SVET EVROPE KOT NAJPOMEMBNEJŠA EVROPSKA ORGANIZACIJA ZA VARSTVO ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN

5.1 SPLOŠNA OPREDELITEV SVETA EVROPE

Svet Evrope (ang. Council of Europe) je ena najstarejših evropskih mednarodnih organizacij in prva, ki je združila države celotnega kontinenta, torej ob zahodnih ustanovnih članicah tudi nove demokracije, ki so nastale po padcu Berlinskega zidu. Posebnega pomena je, da je bil glavni vzrok tega povezovanja skupno prizadevanje za širše in učinkovitejše varstvo človekovih in manjšinskih pravic, to je tisto področje delovanja Sveta Evrope, na katerem je najbolj uspešen in na katerem je njegova prihodnja vloga najbolj nesporna in perspektivna. Ne le, da je bil uresničen prvi cilj, namreč preprečiti, da bi se lahko ponovile grozote druge svetovne vojne, pokazalo se je tudi, da so človekove pravice in svoboščine tisti najpomembnejši skupni temelj, na podlagi katerega je mogoče preseči evropske delitve, ki so bile v obliki hladne vojne najbolj izrazite. (glej Ribičič 2007, 109 - 110)

Svet Evrope je s sprejemom Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin odprl nov list v zgodovinskem razvoju evropske celine in postal tisti del sveta, ki je storil največ za uveljavljanje višjih, mednarodno, na evropski ravni, določenih standardov za varstvo človekovih pravic in svoboščin. (Ribičič 2007, 109) Skratka, sodobna Evropa bi bila brez Sveta Evrope manj prijazna in uspešna ter manj konkurenčna drugim najbolj uspešnim delom sveta. (Ribičič 2007, 18)

Kot ena od redkih mednarodnih vladnih organizacij že od nastanka izpolnjuje vse kriterije, ki naj bi jih izpolnjevale mednarodne vladne organizacije. Tako ima svoj statut, stalni sedež, pravno osebnost, stalno osebje (sekretariat) ter redni proračun. (glej Svet Evrope, 800 milijonov Evropejcev 2005)

Svet Evrope je 1949. leta ustanovilo 10 držav, danes pa ima 47 držav članic. (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji) Po ustanovitvenem aktu so pristopile še druge države. Po statutu lahko pristopi vsake evropska država, ki temelji na demokratičnih principih pravne države. (Šinkovec 1996, 37) Nobena država pa ne more postati članica, če ne ratificira Konvencije o varstvu temeljnih človekovih pravic in svoboščin in tudi ne more ostati članica Sveta Evrope, če v temeljih krši določbe te konvencije. (Ribičič 2007, 18-19) Svet Evrope ima sedež v Evropski palači v Strasbourgu, uradna jezika sta francoščina in angleščina. (glej Šinkovec 1996, 38)

Svet Evrope ima naslednje cilje:

- varovati človekove pravice, demokracijo in pravno državo;
- ozaveščati ljudi in spodbujati razvoj evropske kulturne prepoznavnosti in raznolikosti;
- iskati rešitve za probleme, s katerimi se srečuje evropska družba (zapostavljanje manjšin, sovraštvo do tujcev, nestrpnost, varstvo okolja, kloniranje ljudi, aids, mamila, organiziran kriminal itd.);
- pomagati pri uveljavljanju trdne demokracije v Evropi s podporo političnim, zakonodajnim in ustavnim reformam. (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji)

Svet Evrope rešuje vsa pomembnejša vprašanja evropske družbe razen obrambe. Njegov program dela je koncentriran na naslednja temeljna področja:

- varstvo človekovih pravic;
- socialna in gospodarska vprašanja;
- izobraževanje, kulturo in šport;
- mladino;
- javno zdravstvo;
- varstvo okolja in varovanje spomenikov;
- komunalna in regionalna vprašanja;
- pravna vprašanja;
- medije. (glej Šinkovec 1996, 37-38)

Nobenega dvoma ni, da je dosedanji razvoj Sveta Evrope vsestransko tudi z vidika vloženih energij in sredstev upravičil svoj obstoj in presegel pričakovanja po drugi svetovni vojni. Poleg tega ima miroljubno sodelovanje, ki se vsakodnevno odvija znotraj razvojnega institucionalnega mehanizma Sveta Evrope, izreden pomen pri reševanju hujših problemov človekovih pravic, svetovanju vladam držav članic pri razvoju njihovih ustavnih sistemov in mehanizmov za prenašanje pozitivnih praks in izkušenj med državami članicami. Posebna primerjalna prednost Sveta Evrope so tudi njegove izkušnje in doseženi premiki pri zaostrovanju skupnih evropskih standardov varstva človekovih pravic. (Türk 2007, 388; Ribičič 2007, 22)

5.2 ORGANI SVETA EVROPE

Najpomembnejši organi Sveta Evrope so Odbor ministrov, Parlamentarna skupščina, Kongres lokalnih in regionalnih skupnosti in Evropsko sodišče za človekove pravice.

Odbor ministrov (ang. The Committee of Ministers) je organ medvladnega sodelovanja in najvišji organ odločanja v Svetu Evrope. Sestavljajo ga zunanji ministri držav članic ali njihovi namestniki, ki imajo status diplomatskega predstavnika države članice in prebivajo v Strasbourgu. (Ribičič 2007, 117)

V tem organu je mogoče enakopravno razpravljati o stališčih posameznih držav do težav, s katerimi se srečuje evropska družba, in hkrati tudi skupni forum, na katerem se oblikujejo vseevropski odgovori na take izzive. V sodelovanju s Parlamentarno skupščino je Odbor ministrov varuh temeljnih vrednot Sveta in nenehno nadzoruje, da države članice ravnajo v skladu s prevzetimi obveznostmi. (800 milijonov Evropejcev 2005, 11)

Odbor ministrov odloča o dejavnostih Sveta Evrope. Odreja tudi ukrepe, ki jih je treba izvesti po priporočilih Parlamentarne skupščine in Kongresa lokalnih in regionalnih skupnosti Evrope ter na podlagi predlogov raznih medvladnih odborov in konferenc področnih ministrov. Sprejema program dejavnosti Sveta Evrope in proračun.

Odbor ministrov razpravlja o vseh vprašanih skupnega političnega interesa razen o obrambi. To so: politični vidiki evropskega združevanja, razvijanje sodelovanja, varovanje demokratičnih ustanov in varstvo človekovih pravic. Torej vse težave, ki jih je treba usklajeno reševati na vseevropski ravni. (800 milijonov Evropejcev 2005, 11)

Odločitve Odbora ministrov so poslane vladam v obliki priporočil ali pa so vsebovane v evropskih konvencijah in sporazumih, ki pravno zavezujejo vse države, ki jih ratificirajo. Odbor sprejema tudi deklaracije in resolucije o aktualnih političnih vprašanih. Večina odločitev Odbora ministrov mora biti izglasovana z dvotretjinsko večino oddanih glasov. Navadna večina pa zadošča za odločanje o postopkovnih vprašanih. (800 milijonov Evropejcev 2005, 12)

Odbor ministrov se na ministrski ravni sestaja enkrat letno, običajno maja ali novembra. Na srečanjih ministri ocenijo evropsko sodelovanje in aktualne politične razmere. Namestniki ministrov se srečujejo enkrat tedensko, posamezni namestniki pa se srečujejo v področnih odborih nekajkrat tedensko. Srečanja namestnikov se nanašajo na človekove pravice (izvrševanje sodb) in na nadzor izvajanja obveznosti. Vsak minister predseduje Odboru en šestmesečni mandat, ki se zamenja maja in novembra. (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji)

Parlamentarna skupščina Sveta Evrope (ang. The Parliamentary Assembly) je eden od dveh glavnih organov Sveta Evrope in zastopa glavne politične težnje držav članic. Skupščina je glavna gonilna sila pri širjenju evropskega sodelovanja na vse demokratične države v Evropi. Je prva evropska skupščina v vsej zgodovini naše celine z delegacijami iz 47 držav članic. (800 milijonov Evropejcev 2005, 15)

Parlamentarna skupščina samostojno oblikuje program svojih zasedanj; obravnava aktualne teme in vprašanja, ki lahko postanejo pomembna, vključno s težavami sodobne družbe in vidiki mednarodnih politik. Razpravlja o delovnih področjih Sveta Evrope in aktualnih mednarodnih temah ter sprejema priporočila, naslovljena na Odbor ministrov ali države članice. (glej Ribičič 2007, 113-116; 800 milijonov Evropejcev, 2005, 15)

Države članice so v skupščini zastopane z najmanj dvema in največ osemnajstimi predstavniki, število le-teh je odvisno od velikosti posamezne države. Delegacija Republike Slovenije šteje tri člane in njihove namestnike. Razmerje predstavnikov političnih strank v delegaciji posamezne države mora odsevati razmerje političnih strank v nacionalnem parlamentu. Parlamentarna skupščina ima redna zasedanja v Strasbourgu, in sicer štirikrat letno po teden dni. (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji)

Ima svojega predsednika, ki ga izvolijo iz vrst predstavnikov Parlamentarne skupščine praviloma za tri zaporedne enoletne mandate. Predsednik, podpredsedniki in predsedniki vseh petih političnih skupin sestavljajo Urad skupščine. Skupščina izvoli tudi generalnega sekretarja in namestnika generalnega sekretarja Sveta Evrope, generalnega sekretarja Parlamentarne skupščine, sodnike Evropskega sodišča za človekove pravice in komisarja Sveta Evrope za človekove pravice. Delo skupščine opravljajo strokovni odbori. (800 milijonov Evropejcev 2005, 16)

Skupščina sprejema vsebinske odločitve v obliki priporočil in resolucij, ki jih nato posreduje Odboru ministrov, o proceduralnih vprašanjih pa odloča s sklepi. Sprejema tudi mnenja, s katerimi skuša vplivati na vsebino konvencij, ki jih sprejema Odbor ministrov. O najpomembnejših vprašanjih odloča skupščina z dvotretjinsko večino, pri kadrovskih odločitvah pa je potrebna navadna absolutna večina v prvem in relativna v drugem krogu glasovanja. (Ribičič 2007, 114).

Na dnevnem redu vsakega zasedanja so razprave o dogajanjih v Evropi in po svetu bolj na splošno, pa tudi razprave o zadevah, v katerih je potrebno ukrepati na evropski ravni. Njene politične razprave so pogosto temeljile na ugotovitvah obiskov na kraju samem in stalnih razgovorih s prizadetimi državami. Besedila, ki jih Skupščina sprejme, so pomembne smernice za delo Odbora ministrov in za vlade, parlamente, politične stranke in druge pomembne družbene dejavnike držav članic. (800 milijonov Evropejcev 2005, 16)

Generalni sekretar (ang. The Secretary General) je najvišja funkcija v strukturi Sekretariata Sveta Evrope. Naloga generalnega sekretarja je približevanje ciljem Sveta Evrope, zaradi katerih je bil le-ta tudi ustanovljen. Gre predvsem za doseg večje enotnosti med članicami, za zaščito skupnih idealov in načel ter za zagotovitev ekonomskega in socialnega napredka. (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji)

Generalnega sekretarja izvoli Parlamentarna skupščina za petletni mandat in je v celoti odgovoren za strateško načrtovanje in vodenje delovna programa in proračuna Sveta Evrope. Nadzoruje tudi tekoče upravljanje organizacije. Na podlagi prednostnih projektov pripravi generalni sekretar medvladni delovni program, ki ga vsako leto potrdi Odbor ministrov. Generalni sekretar je odgovoren za izvajanje tega programa, pri čemer mu pomaga sekretariat. Operativno delo za medvladno sodelovanje usklajujejo zlasti oddelki za glavna področja delovanja organizacije. (800 milijonov Evropejcev 2005, 19)

Kongres lokalnih in regionalnih oblasti (The Congress of Local and Regional Authorities) deluje kot posvetovalno telo Sveta Evrope ter si lokalnim in regionalnim oblastem prizadeva zagotoviti pristno vlogo pri uresničevanju idealov organizacije. Delo Kongresa je usmerjeno predvsem v pospeševanje demokracije na lokalni in regionalni ravni ter na krepitev čezmejnega sodelovanja. Kongres lokalnih in regionalnih oblasti je po številčnosti enako obsežen kot Parlamentarna skupščina, le da je organiziran dvodomno, iz zbora lokalnih in zbora regionalnih skupnosti. Predsedstvo usklajuje njegovo delo in določa vprašanja za razpravo. (Ribičič 2007, 118; 800 milijonov Evropejcev, 2005, 21)

Kongres v Svetu Evrope nastopa v imenu regionalnih in lokalnih skupnosti ter je hkrati forum, na katerem lahko njegovi predstavniki razpravljajo o skupnih težavah, združujejo svoje izkušnje in enotno nastopajo do svojih vlad. Kongres sprejema tudi priporočila in mnenja za skupščino ter odbore ministrov. Kongres zaseda enkrat letno v Strasbourgu. (Benoit 2006, 91-92)

5.3 KONVENCIJA O VARSTVU ČLOVEKOVIH PRAVIC IN TEMELJNIH SVOBOŠČIN

Po grozotah prve in zlasti druge svetovne vojn, se je svetovna javnost spraševala, kako se je vse to sploh lahko zgodilo, dogajalo ... Vsi so bili enotni, da se kaj takega ne sme več ponoviti in Svet Evrope se je odzval s prizadevanji za varstvo človekovih pravic. 4. novembra leta 1950 je bila v Rimu sprejeta Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic (ang. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms), veljati pa je začela 3. septembra 1953, ko jo je ratificiralo 10 držav. (Koman Perenič 2001, 35) To je bil osrednji in nedvomno najpomembnejši dosežek Sveta Evrope pri uresničevanju njegovega temeljnega cilja – varovanja človekovih pravic. Do soglasja o nujnosti sprejema take konvencije je prišlo nenavadno hitro, zlasti v primerjavi z dolgotrajnimi postopki, ki so bili kasneje značilni za njeno dopolnjevanje. (Perenič 2002, 50) Slovenija jo je ratificirala 14. maja leta 1994. Obenem pa je ratificirala tudi vse protokole. (Koman Perenič 2001, 35)

»Namen evropskih držav ni bil v tem, da bi podvajale ali širile seznam človekovih pravic, marveč v tem, da bi poudarile razvoj demokracije in dejstvo, da pravicam stojijo nasproti (pravne) dolžnosti in da mora pravni red varovati civiliziranega posameznika pred nasiljem države in pred nasiljem drugih posameznikov. Evropske države so hotele omogočiti predvsem učinkovito mednarodnopravno zaščito tistih temeljnih pravic, ki jih je njihovo notranje pravo že priznavalo. Zato so v preambuli Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic izrazile odločnost, da vlade evropskih držav, ki jih navdihuje ista miselnost, storijo prve korake k skupnemu uveljavljanju nekaterih v Splošni deklaraciji OZN določenih človekovih pravic. Verjetno je bila tedaj vodilna misel o ustanovitvi mehanizma mednarodnih organov, ki bi delovali kot nepristransko sodno telo, ki bi varovalo človekove pravice ter zavarovalo države podpisnice konvencije.« (Koman Perenič 2001, 35)

Avtoriteto Evropske konvencije za varstvo človekovih pravic je poleg materialno-pravne vsebine zagotovila dejavnost implementacijskega mehanizma, v središču katerega je Evropsko sodišče za varstvo človekovih pravic³⁹, ki je, temeljito spremenjeno v skladu z 11. protokolom h Konvenciji, začelo delovati 1. novembra 1998. (Türk 2007, 172)

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic je zaživela v praksi in se iz zapisanega seznama človekovih pravic dejansko spremenila v Evropsko ustavno listino.⁴⁰ (Koman Perenič 2001, 35) Posebnost te konvencije v primerjavi z drugimi instrumenti varstva človekovih pravic in svoboščin na svetovni ali regionalni mednarodni ravni je v tem, da gre za živ, stalno razvijajoč se organizem⁴¹, »living instrument«. (Ribičič 2007, 111) Evropsko sodišče za človekove pravice je s svojo sodno prakso posodabljal Evropsko konvencijo o varstvu človekovih, jo torej prilagajalo razvoju varstva človekovih pravic v svetu in v Evropi. Zato danes Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic ni samo tisto, kar je zapisano v Konvenciji in v protokolih k njej, temveč tudi vse tisto, kar vsebuje na tisoče sodb Evropskega sodišča za človekove pravice, s katerimi je to sodišče razglašalo, širilo in posodabljal Konvencijo. Evropsko sodišče za človekove pravice je nedotakljivi in vrhovni interpret Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic. (Ribičič v Bavcon 2007, 68)

Sodobna praksa je Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic prilagajala ekonomskim, političnim in socialnim spremembam v družbi. (Koman Perenič 2001, 35)

Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic nima v vseh državah članicah enakega pravnega položaja in moči. Povsod predstavlja zavezujoče notranje pravo, saj so se vse države zavezale, da bodo na svojem ozemlju zagotovile spoštovanje pravic in svoboščin, določenih s to konvencijo. Razlike so v načinu zagotavljanja te obveznosti, pa tudi v tem, kakšen pravni položaj priznavajo Konvencij. (Ribičič 2007, 110)

Po vsebinski plati Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic zajema predvsem klasične pravice in svoboščine, medtem ko so ekonomske in socialne pravice vključene v Evropsko socialno listino. Vendar pa meje med tema dvema skupinama človekovih pravic in temeljnih svoboščin ni mogoče ostro začrtati. (Galič 2000, 325-326) Konvencijo sestavljata dva dela: v prvem so zajete določbe o pravicah in temeljnih svoboščinah, v drugem, organizacijsko-postopkovnem delu, pa je urejeno varstvo, s Konvencijo določenih pravic. Konvencija zajema le tiste pravice, ki jih

³⁹ Pristop k Evropski konvenciji za varstvo človekovih pravic in sprejetje nadzora njenega implementacijskega mehanizma je tudi pogoj za vstop v članstvo Sveta Evrope (Türk 2008, 388).

⁴⁰ Evropsko sodišče za človekove pravice ima v Evropski konvenciji o človekovih pravicah svojo ustavo (constitution of the court)(m.Janis, R. Kay, A. Bradley, European human Rights 2006, 64 v Ribičič 2007, 110)

⁴¹ Evropsko konvencijo o človekovih pravicah je potrebno razlagati v korist varstva človekovih pravic in jo obravnavati kot minimalni standard, ki ga vsaka država uresničuje v skladu s specifičnimi pogoji (Wildhaber v Ribičič 2007, 176)

lahko posameznik uveljavlja v ustreznih sodnih pravovarstvenih postopkih. Določbe o pravicah lahko razdelimo v tiste, ki vsebujejo splošne določbe o pravicah; določbe, ki zagotavljajo in urejajo absolutne pravice, ki jih v nobenih razmerah ni mogoče omejevati ali razveljaviti; določbe, ki varujejo človekovo svobodo in varnost; pravice, ki jih mora zagotoviti sodno varstvo; določbe o osebnostnih pravicah ter pravice posameznika v odnosu do drugih oziroma do družbene skupnosti. (Perenič 2002, 51)

Krog z Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic je bili sprva relativno ozek, a ga je kasneje Skupščina dopolnila in spremenila s štirinajstimi protokoli. (Koman Perenič 2001, 35 - članek) Protokoli št. 1, 4, 6, 7, 12 in 13⁴² so Konvenciji dodali nadaljnje pravice in svoboščine k že zagotovljenim. S Protokolom št. 2 pa je bila sodišču dodeljena pristojnost dajanja svetovalnih mnenj. Protokol št. 9 daje posameznim prijaviteljem možnost, da svojo zadevo predložijo sodišču, s pridržkom, da jo ratificira tožena država in potrdi izbirni odbor sodišča. S Protokoloma št. 11 in 14 je bil prestrukturiran sistem za uveljavljanje. Drugi protokoli zadevajo organizacijo in postopke pred institucijami Konvencije. (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji)

Prihodnji razvoj Evropske konvencije o varstvu človekovih pravicah predvideva nadaljnje širjenje človekovih pravic, ureditev in izvrševanje odločb Sodišča za človekove pravice in sodelovanje med Svetom Evrope in Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic ter drugimi organizacijami, ki se ukvarjajo z varstvom človekovih pravic, zlasti z Evropsko unijo, ki je decembra leta 2000 sprejela Listino temeljnih pravic Evropske unije. (Koman Perenič 2001, 35)

5.4 DRUGI AKTI SVETA EVROPE

Poleg Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic je bilo v okviru Sveta Evrope sprejetih še več drugih pogodb, ki so namenjene zaščiti človekovih pravic.

5.4.1 Evropska socialna listina

Svet Evrope je po drugi svetovni vojni sprejel Evropsko socialno listino (ang. European Social Charter), ki po vsebinski plati dopolnjuje Konvencijo o varstvu človekovih pravic. Listina je smatrala, da so državljanske in politične ter ekonomske in socialne pravice medsebojno odvisne. (Kavčič in Grad 2003, 100) Evropska socialna listina iz leta 1961 (revidirana leta 1996) in njen dodatni protokol iz leta 1988 jamčita vrsto temeljnih pravic, ki bi jih lahko razdelili v dve skupini: na tiste, ki se nanašajo na pogoje za zaposlovanje, in na tiste, ki obravnavajo socialno usklajenost. Med pravicami, ki se nanašajo na zaposlovanje, so: pravica do dela,

⁴² Protokol št. 1 (pravica do varstva lastnine, izobraževanja in do svobodnih volitev); protokol št. 4 (prepoved zaporne kazni zaradi dolgov, svoboda gibanja, prepoved izгона državljanov in skupinskega izгона tujcev); protokol št. 6 (odprava smrtne kazni); protokol št. 7 (proceduralna jamstva pri izgonu tujcev, pravica do pritožbe v kazenskih zadevah, pravica do odškodnine pri sodni zmoti, prepoved ponovnega sojenja o isti stvari ter enakost zakoncev); protokol št. 12 (prepoved diskriminacije); protokol št. 13. (prepoved smrtne kazni v vseh okoliščinah) (glej Kavčič in Grad 2003, 99)

pravica do poklicnega usmerjanja in usposabljanja, nerazlikovanje pri zaposlovanju, prepoved prisilnega dela, sindikalne pravice, pravica do kolektivnega pogajanja ter pravica žensk in moških do enakega plačila za enakovredno delo. Med pravicami socialnega varstva pa sta pravica do zdravstvenega varstva in pravica do socialne varnosti. (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji)

Med drugim vrhom Sveta Evrope oktobra 1997 v Strasbourgu so se vodje vlad in držav članic Sveta Evrope zavezali, da bodo »uveljavljali socialne standarde, zapisane v Socialni listini in drugih aktih Sveta Evrope« in pozvali vse, »naj se čim bolj ravnajo po teh aktih«. (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji)

Listina vzpostavlja tudi mednarodni sistem za nadzor nad svojim uresničevanjem v tistih državah, ki so jo že ratificirale. Vlade morajo redno pošiljati poročila o uporabi določb, ki so jih sprejele. Pregleduje jih Odbor neodvisnih izvedencev, ki poda pravno oceno skladnosti stanja z Listino. (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji)

Dodatni protokol k Evropski socialni listini, v katerem je predviden sistem kolektivnih pritožb, je bil sprejet leta 1995 in omogoča določenim organizacijam delavcev in delodajalcev ter nevladnim organizacijam, da se ob domnevnih kršitvah pritožijo Evropskemu odboru za socialne pravice. Evropska socialna listina je bila spremenjena zaradi posodobitve in razširitve z novimi vrstami pravic. Med temi pravicami so zlasti: pravica do varstva pred revščino in socialno izključenostjo, pravica do dostojnega stanovanja in pravica do varstva ob prenehanju zaposlitve. (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji)

5.4.2 Evropska konvencija o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja

Malo se ve o tem, kaj se dogaja za zaprtimi vrati zaporov, policijskih postaj, zavodov za duševno zdravje in podobnih ustanov. Zato je bila 26. novembra 1987 sprejeta Konvencija o preprečevanju mučenja in nečloveškega ali ponižujočega ravnanja ali kaznovanja (ang. European Convention against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment), ki je začela veljati 1. februarja 1989. Konvencija dopolnjuje varstvo, zagotovljeno z Evropsko konvencijo o človekovih pravicah, z ustanovitvijo Evropskega odbora za preprečevanje mučenja. (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji)

Ta odbor sestavljajo neodvisni in nepristranski strokovnjaki, ki imajo znanje in izkušnje z različnih področji, med katerimi so pravo, medicina, izvrševanje kazenskih sankcij in politika. Odbor ugotavlja stanje in poroča, ne sprejema pa odločitev. Njegova funkcija je komplementarna s funkcijo Evropskega sodišča za človekove pravice. V času sprejetja je bila ta konvencija zelo inovativen instrument, saj je uvedla prakso obiskovanja zaporov in omogočila poleg rednih, periodičnih obiskov tudi *ad hoc*, nenapovedane obiske, kar pripomore k vedno večjemu spoštovanju prepovedi mučenja. (Türk 2007, 174) Svoje ugotovitve strne v poročilu, na katerega mora država članica v določenem roku odgovoriti.

5.4.3 Okvirna konvencija za varstvo narodnih manjšin

Svet Evrope je 1. februarja 1995 sprejel Okvirno konvencijo o varstvu narodnih manjšin (ang. Framework Convention for the Protection of National Minorities). Konvencija je začela veljati 1. februarja 1998. Konvencija določa cilje, ki se jih pogodbenice obvežejo uresničevati s svojo notranjo zakonodajo in usmeritvami. Med temi cilji so: zagotavljanje enakosti pred zakonom, ohranjanje in razvijanje kultur, varovanje kulturne identitete, zaščita veroizpovedi, manjšinskih jezikov in tradicij, zajamčen dostop do medijev ter vzpostavljanje svobodnih in miroljubnih stikov prek meja z ljudmi, ki zakonito prebivajo v drugih državah. O tem, kako izpolnjujejo obveznosti iz Konvencije, morajo države poročati Odboru ministrov.

V okviru prizadevanj Sveta Evrope za varstvo človekovih pravic bi morali omeniti še vrsto drugih dejavnosti in prizadevanj, ki naj bi prispevali k uspešnemu doseganju tistih standardov varovanja človekovih pravic, ki so bistvena vrednostna sestavina delovanja te mednarodne organizacije. Nastala je vrsta deklaracij, priporočil in konvencij. Omembe vredna so prizadevanja za odpravljanje in preprečevanje rasizma ter drugih oblik nestrpnosti; za doseganje enakopravnosti med spoloma; za zaščito beguncev in iskalcev pribežališča; za razvijanje svobode izražanja in obveščanja; za varstvo osebnih podatkov; za varstvo okolja; za okrepitev boja proti tistim ravnanjem, ki še posebej ogrožajo človekove pravice, kot so korupcija, organiziran kriminal, pranje denarja itn. (Perenič 2002, 51)

5.5 EVROPSKO SODIŠČE ZA ČLOVEKOVE PRAVICE

Evropsko sodišče za človekove pravice (ang. The Council of Eurpe) je 23. februarja 1959 začelo svoje prvo zasedanje v Strasbourgu. Njegova vloga se je z leti povečevala in tako je danes najbolj razvit in učinkovit mednarodni mehanizem na področju varstva človekovih pravic. Sodišče ima vrhovno sodno oblast in avtoriteto kot suveren razlagalec in varuh Evropske konvencije o človekovih pravicah. Zato je dejansko Evropsko sodišče za človekove pravice najbolj pomemben in perspektiven organ Sveta Evrope, ki mu torej velja priznati status naddržavne⁴³ institucije, ki je sicer organizacija meddržavnega sodelovanja, teorija pa mu priznava, da s svojo sodno prakso uvaja novo pravo. (Ribičič 2007)

Evropsko sodišče za človekove pravice je bilo vzpostavljeno s sprejemom in uveljavitvijo Evropske konvencije o človekovih pravicah, in sicer najprej tako, da je ob njem delovala Evropska komisija za človekove pravice, zadolžena za predhodno selekcijo pritožb, pozneje (s Protokolom št. 11) pa je bila uvedena ureditev, po kateri se lahko na Evropsko sodišče za človekove pravice neposredno obrnejo vsak posameznik, nevladne organizacije ali skupine posameznikov, ki zatrjujejo, da so

⁴³ »Diana Pinto pravi da gre za naddržavni organ(»supranational control body«) Evropske konvencije za varstvo človekovih pravic (1996, 30 v Ribičič 2007, 19). Po mnenju dr. Ljubo Bavconca je Svet Evrope mednarodna organizacija, ki nima naddržavnega pomena, vendar ima takšen pomen Evropska konvencija o človekovih pravicah. Ko jo posamezna država podpiše, se obenem zaveže, da bo spoštovala sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice (v Ribičič 2007, str. 19)

žrtve kršitev pravic, ki jih zagotavlja Konvencija in njeni protokoli, s strani katerekoli države pogodbenice. (Perenič 2002, 53) Formalno pa je sicer res, da Evropsko sodišče za človekove pravice za razliko od Odbora ministrov in Parlamentarne skupščine Sveta Evrope in drugih organov ni vzpostavljeno s Statutom Sveta Evrope, zaradi česar ga nekateri ne uvrščajo med »prave« organe Sveta Evrope.⁴⁴ Po drugi strani pa je Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic najpomembnejša konvencija Sveta Evrope, Evropsko sodišče za človekove pravice pa njegov najpomembnejši organ. (Ribičič 2007, 120)

Nobena država ne more postati članica Sveta Evrope, če ne ratificira Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic, in se ne zaveže, da bo spoštovala odločitve Evropskega sodišča za človekove pravice. (Ribičič 2007, 120) Sedanji institucionalni sistem je tako zgrajen okrog prenovljenega sodišča, ki je stalni organ s sedežem v Palači človekovih pravic in ga sestavlja toliko sodnikov, kot je pogodbenih strank Konvencije, torej 47⁴⁵. (Türk 2008, 173) Volitve sodnikov Evropskega sodišča opravi Parlamentarna skupščina Sveta Evrope s seznama treh kandidatov⁴⁶, ki jih imenuje vsaka država članica. Izmed njih z večino glasov izvoli enega za dobo šestih let. (Kaučič in Grad 2003, 161) Podrobnejšo ureditev organizacije in delovanja sodišča določa poslovnik Sodišča. Za pritožnike so med drugimi določbami pomembne tudi tiste, ki določajo uporabo jezika pred Sodiščem. Uradna jezika sodišča sta angleščina in francoščina, vendar lahko tožitelji pošljejo vlogo v uradnem jeziku ene od držav pogodbenic. Po poslovniku je le-to razdeljeno na štiri oddelke. Njihova sestava, določena za tri leta, mora biti geografsko in spolno uravnotežena ter mora upoštevati različne pravne sisteme držav članic. Predsednika dveh oddelkov sta podpredsednika sodišča, drugima dvema oddelkoma pa predsedujeta oddelčna predsednika. Predsednikom oddelkov pomagajo njihovi podpredsedniki in jih tudi nadomeščajo, kadar je to potrebno. Znotraj vsakega oddelka deluje senat treh sodnikov, ustanovljen za dobo enega leta. Senat sedmih sodnikov vedno vključuje predsednika oddelka in sodnika, ki je izvoljen za vsako prizadeto pogodbenico. V kolikor ta sodnik ni član oddelka, sodeluje kot član senata po uradni dolžnosti. Člani sekcije, ki niso polnopravni člani senata, so njihovi namestniki. Veliki senat sodišča je sestavljen iz sedemnajstih sodnikov, vključuje predsednika in podpredsednika sodišča ter predsednike oddelkov, ki sodelujejo po uradni dolžnosti. (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji)

⁴⁴ »Evropsko sodišče za človekove pravice strogo gledano ni del Sveta Evrope, saj je konvencija, na kateri temelji, ločena od Statuta Sveta Evrope«(Pravo Sveta Evrope, 20, v Ribičič 2007, 120)

⁴⁵Grčija in Turčija (1949), Islandija in Nemčija (1950), Avstrija (1956), Ciper (1961), Švica(1963), Malta (1965), Portugalska (1976), Španija (1977), Liechtenstein (1978), San Marino (1988), Finska (1989), Madžarska (1990), Poljska (1991), Bolgarija (1992), Estonija, Litva, Slovenija, Češka republika, Slovaška, Romunija (1993), Andora (1994), Latvija, Albanija, Moldavija, Ukrajina, Makedonija (1995), Rusija in Hrvaška (1996), Gruzija (1999), Armenija in Azerbajdžan (2001), Bosna in Hercegovina (2002), Srbija (2003), Monako (2004) ter Črna Gora (2007) (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji)

⁴⁶ Kandidate za sodnike iz Republike Slovenije določi na predlog predsednika republike Državni zbor s tajnim glasovanjem z večino glasov vseh poslancev (Kaučič in Grad 2003, 161).

Evropsko sodišče za varstvo človekovih pravic skrbi, da se na celotnem evropskem kontinentu vsakomur normativno (evropske konvencije o človekovih pravicah) in v praksi (sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice in spreminjanje njihovega izvrševanja prek Odbora ministrov) zagotavlja upoštevanje minimalnih evropskih standardov varstva pravic in svoboščin. (Ribičič 2007, 205) Poleg odločanja o pritožbah, sodišče izdaja tudi svetovalna mnenja in odloča v sporih med državami v zvezi z izvajanjem Konvencije. Sodišče ima veliko število zadev in v razpravi so novi predlogi reform. (Türk 2008 174)

Evropsko sodišče za varstvo človekovih pravic ima v primerjavi s sodišči, nastalimi v okviru drugih regionalnih mednarodnih organizacij, edinstveno samostojnost in ni podrejeno drugim organom Sveta Evrope. (Ribičič 2007, 122) Vloga Sodišča za človekove pravice je subsidiarne narave, tako se lahko nanj obrne »vsakdo, katerega konvencijske pravice naj bi bile kršene in je izčrpal vsa pravna sredstva, določena v okviru slovenskega pravnega sistema, pa pri tem ni bil uspešen« (Ribičič 2007, 122), hkrati pa ne posega v odločitve sodišč posameznih držav in spoštuje nekatere drugačnosti ureditve v nacionalnih zakonodajah. Njegova sodna praksa ima izjemen vpliv na notranjo zakonodajno in sodno prakso v državah članicah (Koman Perenič 2001, 35), kar pomeni, da so za varstvo konvencijskih pravic prvenstveno odgovorne države članice, ki so Evropsko konvencijo o človekovih pravicah ratificirale in da uveljavljanja Evropske konvencije o človekovih pravicah ne smejo prepuščati institucijam Sveta Evrope. (Ribičič 2007, 123)

Evropsko sodišče za človekove pravice je »žrtev« svojega uspeha⁴⁷ zaradi ogromnega pripada zadev in vedno večjih zaostankov. V zvezi z reformističnimi prizadevanji, ki se jih Evropsko sodišče za človekove pravice loteva vztrajno, vse bolj poglobljeno in sistematično, velja omeniti tisto, kar bi lahko bilo posnemanja vreden vzorec za vsa sodišča, ki se znajdejo pred podobnim problemom. Gre za to, da Evropsko sodišče za človekove pravice prizadevanja za racionalizacijo in povečanje učinkovitosti lastnega delovanja uspešno povezuje s težnjo, da krepi svoj položaj in vlogo sodb, ki jih sprejema. (Ribičič 2007, 177)

Države članice Sveta Evrope so dolžne in tudi v praksi izvršujejo sodbe Evropskega sodišča za človekove pravice, kar se v zadnjem obdobju ne nanaša le na plačevanje pravičnega zadoščenja in povrnitev stroškov, ki ju odredi v konkretnem primeru, ampak tudi na izvrševanje drugih, splošnejših obveznosti⁴⁸, povezanih s primerom, ki ga obravnava Evropsko sodišče za človekove pravice. (Ribičič 2007, 176)

⁴⁷ Problem preobremenjenosti Evropskega sodišča za človekove pravice, odraža pomembno mesto, ki si ga je sodišče pridobilo v glavah in srcih vseh Evropejcev (Informacijski urad Sveta Evrope v Republiki Sloveniji, Ribičič 2007, 175)

⁴⁸ »Deloma se te obveznosti nanašajo na obnovo postopkov, za katere je Evropsko sodišče za človekove pravice ugotovilo, da so vodili do kršitev Evropske konvencije o varstvu človekovih pravic, deloma na odpravljanje tako imenovanih sistemskih napak v zakonodaji in deloma na druge obravnavanemu primeru podobne zadeve« (Ribičič 2007, 176)

Sodbe Evropskega sodišča za varstvo človekovih pravic postopoma dobivajo vse širše pravne učinke, in sicer tako posebne (individualne), ki se nanašajo na prizadetega (možnost obnove kazenskega postopka, sprejem aktov milosti) in splošne, ki se nanašajo na druge potencialne pritožnike, ki so se že ali se še bodo znašli v podobni situaciji (sprememba zakonodaje, vzpostavitev učinkovitih pravnih sredstev). (Ribičič 2007, 205)

6 EU IN TEMELJNE ČLOVEKOVE PRAVICE IN SVOBOŠČINE

Evropska unija (ang. The European Union) je družina demokratičnih evropskih držav, ki sodelujejo, da bi izboljšale življenje za svoje državljane in zgradile boljši svet. (Kako deluje Evropska unija 2006, 3)

Zrasla je iz ideje miru, trajnega sožitja med evropskimi narodi, želje po obnovi porušene Evrope, potrebe po preprečitvi, da bi Nemčija vnovič postala močna sila, ter zaradi naraščajoče blokovske delitve sveta in nevarnosti, ki je prihajala iz tedanje Sovjetske zveze. (Moja Evropa 2004, 11).

Evropska unija je tako, v malce več kot pol stoletja v Evropo prinesla mir in blaginjo, enotno evropsko valuto in enotni trg brez meja, po katerem lahko svobodno potujejo blago, ljudje, storitve in kapital. Postala je ena pomembnejših trgovinskih sil in vodilna svetovna sila na področjih, kot sta varovanje okolja in razvojna pomoč. (Kako deluje Evropska unija 2006, 3)

Evropska unija ni zaprta mednarodna organizacija. Vsaka evropska država, ki temelji na načelih svobode, demokracije, spoštovanja človekovih pravic in temeljnih svoboščin ter pravne države, lahko vloži prošnjo za članstvo v Evropsko unijo. Danes Evropska unija šteje 27⁴⁹ držav članic, Slovenija je to postala 1. maja 2004. (Moja Evropa, 2004, 11) Evropska unija predstavlja edinstveno obliko zveze držav, ki temelji na načelu nadnacionalnosti. Tako ni le medvladna organizacija, kot so npr. Svet Evrope in Združeni narodi, kjer države članice ohranijo v celoti svojo suverenost, ampak je naddržavna ustanova, katere države članice, so ustanovile skupne institucije⁵⁰, na katere so prenesle del svoje suverenosti. Odločitve o nekaterih vprašanih skupnega interesa sprejemajo demokratično na evropski ravni in tako združujejo in ustvarjajo večjo skupno moč in vplivnost, kot če bi vsaka od držav članic delovala sama zase. (Bergant in Plavec 2008, 3; Slovenija doma v Evropi)

Razvoj varstva človekovih pravic je v Evropski uniji potekal postopoma. Oblikoval se je skozi normativno podlago v Enotnem evropskem aktu, Pogodbi o Evropski uniji, dopolnjeni verziji iz Amsterdama, in nazadnje v Pogodbi iz Nice ter skozi sodno prakso Sodišča evropskih skupnosti. Skozi ta razvoj se je širilo varstvo človekovih pravic, od njihovega priznanja za eno splošnih načel Evropske skupnosti do

⁴⁹ Avstrija, Belgija, Bolgarija, Ciper, Češka, Danska, Estonija, Finska, Francija, Grčija, Irska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Madžarska, Malta, Nemčija, Nizozemska, Poljska, Portugalska, Romunija, Slovaška, Slovenija, Španija, Švedska in Velika Britanija (Slovenija doma v Evropi)

⁵⁰ Tri glavne institucije, Evropske unije so:

- Evropski parlament (EP), ki zastopa državljane Evropske unije, ti pa ga neposredno volijo;
- Svet Evropske unije ki zastopa posamične države članice;
- Evropska komisija, ki se zavzema za interese Unije kot celote.

Ta »institucionalni trikotnik« oblikuje politike in zakone, ki se uporabljajo po vsej Evropski uniji. Načeloma predlaga nove zakone Komisija, vendar jih uzakonjata Parlament in Svet.

Sodišče Evropskih skupnosti varuje evropska načela pravne države, Evropsko računsko sodišče pa preverja financiranje dejavnosti Unije (Kako deluje Evropska unija 2006, 4)

sklicevanja na ustavne tradicije držav članic in mednarodne dokumente o varstvu človekovih pravic. (Pegan 2004, 39)

Pooblastila in naloge institucije Evropske unije ter pravila in postopki, ki jih morajo upoštevati, so zapisana v štirih pogodbah, na katerih temelji Evropska unija, in sicer:

- Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za premog in jeklo (ESPJ), ki je bila podpisana 18. aprila 1951 v Parizu, začela pa je veljati 23. julija 1952, prenehala pa je veljati 23. julija 2002;
- Pogodba o ustanovitvi Evropske gospodarske skupnosti (EGS), ki je bila podpisana 25. marca 1957 v Rimu in začela veljati 1. januarja 1958;
- Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti za jedrsko energijo (EURATOM), ki je bila podpisana sočasno s Pogodbo o Evropski gospodarski skupnosti (pogodbi sta skupaj znani kot »Rimski pogodbi«);
- Pogodba o Evropski uniji (EU), ki je bila podpisana v Maastrichtu 7. februarja 1992 in začela veljati 1. novembra 1993.

Dopolnitve oziroma spremembe pogodb se zgodijo ob vsaki širitvi Evropske unije, namenjene pa so prenovi institucij Evropske unije in podeljevanju njihovih pristojnosti:

- Enotni evropski akt (EEA) je bil podpisan leta 1986, veljati pa je začel 1. julija 1987. Spremenil je Pogodbo o Evropski gospodarski skupnosti in utrdil pot dokončanju enotnega trga;
- Amsterdamska pogodba, podpisana 2. oktobra 1997, je začela veljati 1. maja 1998 in je spremenila pogodbi o Evropski uniji in Evropski skupnosti
- Pogodba iz Nice je dodatno spremenila ostale pogodbe, saj je poenostavila sistem odločanja v Evropski uniji za učinkovitejše delovanje po širitvi 2004. (Kako deluje Evropska Unija, 2005, 5-6)

6.1 LISTINA O TEMELJNIH PRAVICAH

Z vse globljim povezovanjem držav članic Evropske unije so dobivale posamezne institucije čedalje več in čedalje večje pristojnosti. Zaradi tega je postala raven zaščite človekovih pravic, ki se posamezniku zagotavljajo, v odnosu do teh institucij čedalje bolj pomembna. Do sprejetja Listine o temeljnih pravicah Evropske unije (ang. Charter of Fundamental Rights of the European Union, ta ni imela vzpostavljenega konsistentnega sistema, ki bi zagotavljal zaščito temeljnih pravic državljanov pred institucijami Evropske unije. Določeno stopnjo zaščite pred matično državo so jamčile ustave držav članic in Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic Sveta Evrope. Glavni namen Listine pa je bil postati pravno zavezujoči dokument, ki bi normativno uredil razmerje med državljani Evropske unije in njenimi institucijami. Pravice, ki jih vsebuje Listina naj bi tako predstavljale nekakšno celoto norm in vrednot, s katerimi bi se državljani Evropske unije v veliki meri lahko identificirali, obenem pa tudi referenčno točko oziroma dokument, na katerega bi se lahko sklicevali. (Brozina 2005, 55)

Več kot trideset let je praksa Sodišča Evropskih skupnosti priznavala temeljne pravice za eno splošnih načel prava Evropskih skupnosti. Zaradi odsotnosti pisnega vira pa se je Sodišče Evropskih skupnosti v praksi sklicevalo na različne vire, med drugim na ustavno tradicijo držav članic, Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic, pa tudi sodno prakso Evropskega sodišča za človekove pravice v Strasbourgu. Prvi predpisi tedanje Evropske skupnosti, v katerem so izrecno omenjene človekove pravice, so zbrani v Enotnem evropskem aktu, ki se v svoji preambuli sklicuje na temeljne človekove pravice, ki jih priznavajo ustave in zakoni držav članic Evropske unije, od teh še posebej na svobodo, enakopravnost in pravičnost. Po sprejetju Pogodbe o Evropski uniji je zlasti z drugim odstavkom 6. člena⁵¹ bila potrjena zgoraj omenjena sodna praksa za del *acquisa*, kar je pospešilo dejavnost na področju sprejemanja dokumenta, ki bi sistematično in celovito urejal človekove pravice znotraj Evropske unije. (Brozina 2005, 55-56)

Junija 1999 je Evropski svet na srečanju v Kölnu sprejel odločitev za pripravo osnutka Listine o temeljnih pravicah Evropske unije. Slovesno je bila razglašena na medvladni konferenci 7. decembra 2000 v Nici kot politični in ne pravno zavezujoč dokument. (Dnevnik.si) Nato je bila z manjšimi popravki na medvladni konferenci leta 2004 vključena v drugi del Pogodbe o ustavi za Evropo, vendar pa nikoli ni začela veljati, zato je bila 12. decembra 2007 ponovno razglašena s strani Evropskega sveta, Parlamenta in Komisije. (Vlada Republike Slovenije Ministrstvo za zunanje zadeve) Z ratifikacijo Lizbonske pogodbe v vseh 27 državah članicah in začetkom njene veljave bo Listina Evropske unije o temeljnih pravicah postala pravno zavezujoča.⁵² (Evropa – Lizbonska pogodba)

Listino o temeljnih pravicah sestavljajo preambula in 54 členov, združenih v sedem poglavij: dostojanstvo, svoboščine, enakost, solidarnost, državljske pravice in pravosodje ter splošne določbe o razlagi in izvajanju Listine.⁵³ (Brozina 2007, 56)

⁵¹ 6. člen pravi da Evropska unija spoštuje temeljne pravice, ki jih zagotavlja Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in izhajajo iz skupnih ustavnih tradicij držav članic Evropske unije (Brozina 2005, 56).

⁵² Dokler ne bodo vse države članice zaključile postopka ratifikacije Lizbonske pogodbe, bo pogodba iz Nice, ki je začela veljati leta 2003, še naprej urejala delovanje Evropske unije (Evropa- Lizbonska pogodba).

⁵³ Pravice iz prvega poglavja, Dostojanstvo(člen 1-5), ki so najbolj uveljavljene na vseh ravneh Evropske unije, so dostojanstvo, pravica do življenja, pravica do osebne integritete, prepoved mučenja in nečloveškega ravnanja ter prepoved suženjstva in prisilnega dela.

Drugo poglavje, Svoboščine (člen 6-19), pravica do svobode in varnosti, spoštovanje zasebnega in družinskega življenja, varstvo osebnih podatkov, pravica sklepanja zakonske zveze in pravica ustvarjanja družine, svoboda misli, vesti in vere, svoboda izražanja in obveščanja, svoboda zbiranja in združevanja, svoboda umetnosti in znanosti, pravica do izobraževanja, svoboda izbire poklica in pravica do dela, svoboda gospodarske pobude, lastninska pravica, pravica do azila, varstvo v primeru odstranitve, izгона ali izročitve.

Tretje poglavje se nanaša na Enakost (člen 20-26), vsebuje naslednje pravice: enakost pred zakonom, prepoved diskriminacije, enakost med spoloma, pravice otrok, in starejših ter kulturno in versko raznolikost.

V preambuli Listine je sklep držav Unije, »da si bodo na podlagi skupnih vrednot delile mirno prihodnost«, in izjava, da je »Unija, ki se zaveda svoje duhovne in moralne dediščine, ustanovljena na nedeljivih in univerzalnih vrednotah človekovega dostojanstva, svobode, enakopravnosti in solidarnosti in temelji na načelih demokracije in pravne države«. (Evropski parlament)

Listina je torej dokument, ki v enem besedilu združuje državljanstvo, politične, ekonomske in socialne pravice državljanov in drugih posameznikov, ki prebivajo na ozemlju Unije. (Evropski parlament)

Najbolj sporen v času oblikovanja Listine in razprave o njenem statusu je bil del, ki govori o solidarnosti. Listina v tem delu priznava nove ekonomske in socialne pravice na ravni Evropske unije, največ pomislekov pa je imela Velika Britanija. London je pestila bojazen, da bo Listina dala preveč pravic sindikatom, prav tako so se Veliki Britaniji zdele preveč velikodušne določbe o socialnih pravicah. Zaradi takšnih pomislekov, v katerih pa Velika Britanija ni bila povsem osamljena, Listina ni postala del sprememb, ki jih je v pogodbeno strukturo Evropske unije vnesla Pogodba iz Nice. Listina je ostala na ravni politične deklaracije, ki formalnopravno ne zavezuje niti institucije Evropske unije niti članic. (Dnevnik.si)

Listini se v Evropski uniji ves čas priznava pomembna moralna vrednost. Tako ta predstavlja sintezo temeljnih človekovih pravic, ki jih urejajo že Pogodba o Evropski uniji in Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti, ustavnopravna načela držav članic Evropske unije, Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in Evropska socialna listina. Namenjena je zlasti zaščiti pravic posameznikov v odnosu do institucij in držav članic Evropske unije, kadar te izvajajo določbe prava Evropske unije. Čeprav ustanavljanje novih pravic ni namen Listine, je to dober primer dokumenta, ki naredi že obstoječe pravice jasnejše in bolj razločne povprečnemu državljanu Evropske unije. (Brozina 2005, 56)

Listina v več delih povzema ureditev posameznih pravic iz Evropske konvencije o človekovih pravicah, vendar jo kljub temu štejemo za nadgradnjo Konvencije. Pri tem

V pravice v četrtem poglavju Solidarnost (člen 27-38), se nanašajo na pravice delavcev in varstva pri delu, pravice do kolektivnih pogajanj, varstva v primeru neupravičene odpustitve, prepoved otroškega dela, pravica do socialne varnosti, varnostnega zdravstva ter pravice do varstva okolja in varstvo potrošnikov.

Peto poglavje Državljanske pravice (člen 39-46) se nanaša na pravico voliti in biti voljen na volitvah v Evropski parlament, pravica voliti in biti voljen na občinskih volitvah, pravica do dobrega upravljanja, pravica dostopa do dokumentov, Evropski varuh človekovih pravic, pravica do peticije, svoboda gibanja in prebivanja, diplomatska in konzularna zaščita

V šestem poglavju Pravosodje (člen 47-50), Listina določa pravico do učinkovitega pravnega sredstva in nepristranskega sodišča, domneva nedolžnosti in pravica do obrambe, načeli zakonitosti in sorazmernosti kaznivih dejanj in kazni, pravica, da se za isto kaznivo dejanje kazensko ne preganja ali kaznuje dvakrat.

Sedmo poglavje Splošne določbe (člen 51-54) o razlagi in izvajanju Listine, se nanaša na področje uporabe, obseg zagotavljanja pravic, raven varstva in prepoved zlorabe. (Listina temeljnih pravic v Evropski uniji)

gre predvsem za tehnično nadgradnjo splošnih načel v Konvenciji. (glej Grilc in drugi 2002, 86) Listina ima širši obseg, drugačen je tudi način varstva človekovih pravic, ki jih vsebuje. Tako se nanaša zgolj na pravice, ki izhajajo iz pristojnosti Evropske unije, ponovno poudarja in potrjuje načela, ki izhajajo iz ustav in obveznosti iz mednarodnih pogodb držav članic, upošteva znanstveni in tehnološki razvoj ter v celoti odraža in spoštuje evropski socialni model. (glej Brozina 2005, 58)

6.2 OMBUDSMAN – EVROPSKI VARUH ČLOVEKOVIH PRAVIC

Uveljavitev in uspešnost dela ombudsmenov po vsem svetu je vplivala tudi na oblikovanje podobnih organov na naddržavni ravni, ki se v metodah dela in ciljih približujejo ombudsmanom. Sem sodi ombudsman Evropske unije (ang. European Ombudsman), ki je pristojen izključno za nadzor nad delom organov Evropske unije. (Rovšek 2002, 138)

Evropski ombudsman je bil uveden na podlagi 8. člena Pogodbe o Evropski uniji, podpisane v Maastrichtu, sedaj pa mu daje pravno podlago 195. člen Amsterdamske pogodbe. (Rovšek, 2002, 138-139)

Parlament Evropske unije je prvega ombudsmana imenoval leta 1995 za mandat petih let z možnostjo ponovne izvolitve. Pri opravljanju svojih nalog je ta neodvisen in nepristranski, ne sme zahtevati ali sprejemati nobenih navodil od institucij, med mandatom ne sme opravljati nobene druge poklicne dejavnosti. Pri svojem delu posveča veliko pozornost odprtosti in preglednosti delovanja organov Evropske unije. S svojimi predlogi je dosegel, da posamezne institucije Evropske unije delujejo bolj odprto do prebivalcev Evropske unije, da odgovarjajo na njihove predloge in jim omogočajo brezplačen dostop do odločitev in predpisov Evropske unije. (glej Rovšek 2002, 138-139)

Varuh človekovih pravic deluje kot posrednik med državljani držav članic Evropske unije in organi Evropske unije. Njegova naloga je sprejemanje in preiskovanje pritožb državljanov Evropske unije, podjetij in institucij ter vsakogar, ki prebiva ali ima stalno prebivališče v eni od držav Evropske unije. (Evropski varuh človekovih pravic)

Pravica do pritožbe pri Evropskem varuhu človekovih pravic je ena od temeljnih pravic državljanov Unije. Zapisana je v 43. členu Listine Evropske unije o temeljnih pravicah: »Vsak državljan Unije in vsaka fizična in pravna oseba s prebivališčem ali statutarnim sedežem v eni od držav članic ima pravico, da se obrne na evropskega varuha človekovih pravic glede nepravilnosti pri dejavnostih institucij, organov, uradov in agencij Unije ...⁵⁴« (Kaj lahko evropski varuh človekovih pravic stori za vas? 2008, 18) Reševanje teh pritožb je njegova glavna naloga.

⁵⁴ Nepravilnost pomeni nezadostno ali nepravilno upravljanje. do nepravilnosti pride, če institucija ne deluje v skladu z zakonom, ne spoštuje načel dobrega upravljanja ali krši človekove pravice. Primeri nepravilnosti so: upravne nepravilnosti, nepravilnost, diskriminacija, zloraba pooblastil, molk organa, zavračanje posredovanja podatkov, nepotrebna zamuda (Kaj lahko Evropski varuh človekovih pravic stori za vas? 2008).

Evropski varuh človekovih pravic preiskuje pritožbe zoper institucije in organe Evropske unije. Varuhu človekovih pravic se lahko pritožite o nepravilnostih pri delovanju teh institucij in organov. Evropski varuh človekovih pravic ne preiskuje pritožb zoper nacionalne, regionalne ali lokalne uprave v državah članicah, tudi če se pritožbe nanašajo na zadeve EU. Varuh človekovih pravic ni pritožbeni organ zoper odločitve teh teles, v njegovo pristojnost tudi ne sodijo pritožbe zoper pravne ali fizične osebe. Prav tako nima pristojnosti za obravnavanje dejavnosti nacionalnih sodišč ali nacionalnih varuhov človekovih pravic.

Varuh človekovih pravic običajno vodi preiskave na podlagi pritožb, vendar jih lahko sproži tudi na lastno pobudo. (Evropski varuh človekovih pravic)

Temeljne pravice, ki jih morajo institucije in organi Evropske unije spoštovati, so navedene v Listini Evropske unije o temeljnih pravicah. Evropski varuh aktivno zagotavlja upoštevanje Listine v institucijah Evropske unije in vsako njeno neupravičeno obravnava kot nepravilnost. Hkrati institucije spodbuja, da v praksi dokažejo, da pri vsakodnevem delu spoštujejo Listino. (Kaj lahko evropski varuh človekovih pravic stori za vas? 2008, 18)

Rezultat dela varuha človekovih pravic na tem področju je približevanje postopku, ki je bolj odprt in pritožniku prijaznejši. Do najopaznejše izboljšave je prišlo leta 2002 v obliki sporočila Komisije, v katerem so določeni postopki in načela, ki jih je Komisija dolžna upoštevati pri obravnavanju pritožb zaradi kršitev. Kljub temu varuh človekovih pravic še naprej prejema pritožbe zoper Komisijo v zvezi z obravnavanjem teh kršitev; najpogostejša vzroka za pritožbo sta domnevna zamuda in pomanjkanje zavzetosti. (Kaj lahko evropski varuh človekovih pravic stori za vas? 2008, 20)

Evropski varuh je vložil veliko truda predvsem v krepitev vloge nacionalnih varuhov človekovih pravic pri nadzorovanju izvajanja zakonodaje EU. Varuhi človekovih pravic v državah članicah lahko pomagajo rešiti težave, s katerimi se soočajo državljani, ko njihove nacionalne, regionalne ali lokalne uprave ne izvajajo pravilno zakonodaje EU. (Kaj lahko evropski varuh človekovih pravic stori za vas? 2008, 21)

6.3 POGODBA O USTAVI ZA EVROPO IN LISTINA O TEMELJNIH PRAVICAH

Pogodba o ustavi za Evropo (ang. Treaty establishing a Constitution for Europe) je izredno pomemben dokument, saj želi približati Evropsko unijo njenim državljanom, vzpostaviti preglednejši odnos med njimi in Unijo, prenoviti njene ustanove ter jih narediti učinkovitejše pri sprejemanju dokumentov in političnih odločitev. Pogodbo o ustavi za Evropo lahko označimo za zgodovinski dosežek v razvoju Evropske unije. Pogodba naj bi Uniji omogočala, da se osredotoči predvsem na vprašanja, pomembna za njene državljane, in predvideva vzpostavitev Unije kot prostora svobode, varnosti, blaginje in pravice za vse. Pogodba o Ustavi za Evropo naj bi poenostavila in nadomestila sedanje pogodbe, priznala Evropsko unijo kot pravno osebo, poenostavila njeno ukrepanje, odpravila njeno stebrno delitev, natančneje razmejila pristojnosti med Unijo in državami članicami, poudarila vlogo nacionalnih

parlamentov v evropski arhitekturi in dala pravni status Listini o temeljnih pravicah Evropske unije. (Slovenija doma v Evropi)

Priprava Pogodbe o ustavi za Evropo je bila napovedana v Izjavi o prihodnosti Unije, ki je bila dodana Pogodbi iz Nice, in je predvidevala poglobljeno in širšo razpravo z vsemi zainteresiranimi stranmi. V tem okviru je Konvencija o prihodnosti Evropske unije 20. junija 2003 Evropskemu svetu v Solunu predložila Osnutek pogodbe o ustavi za Evropo, ki so ga države članice sprejele na zasedanju Evropskega sveta 18. junija 2004, podpisali pa voditelji držav članic 29. oktobra 2004 v Rimu. (Pogodba o ustavi za Evropo)

Slovenija je pogodbo ratificirala 1. februarja 2005. Pogodba naj bi začela veljati 1. novembra 2006, vendar se to ni zgodilo, ker je bila zavrnjena na referendumih v Franciji in na Nizozemskem, postopki ratifikacij v drugih državah članicah pa so bili ustavljeni. Čeprav ni bila sprejeta, je pomenila velik korak naprej v razvoju Evropske unije, zlasti z vidika njene integracije. (Kavčič in Grad 2008, 410)

Pogodba o ustavi za Evropo (448. členov) je bila razdeljena na štiri dele: prvi del predstavlja temeljne določbe o Evropski uniji (cilji Evropske unije, institucije Evropske unije, postopki za sprejemanje odločitev), drugi del je katalog človekovih pravic oziroma Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, tretji del določa politike in delovanje Unije, četrti del pa vsebuje končne določbe, vključno s pravili o sprejemanju same Ustavne pogodbe in njenem sprejemanju. (Lampe 2008, 13)

Preambula Pogodbe o ustavi za Evropo se sklicuje na univerzalne vrednote, med katerimi na prvem mestu poudarja nedotakljivost in neodtujljivost pravic posameznika, ki jim doda tudi pravice pripadnikov manjšin. V uvodnem delu so poudarjene tudi strpnost in nediskriminacija, enakopravnost med moškimi in ženskami, določbe o posebnem položaju in dialogu z verskimi skupnostmi, v okviru socialne pravičnosti pa tudi solidarnost med generacijami in otrokove pravice. V tem delu Pogodbe o ustavi za Evropo so močno poudarjene pravice, pomembne za prost pretok oseb, storitev, blaga in kapitala, ki pa so konkretizirane v posameznih poglavjih tretjega dela Pogodbe o ustavi za Evropo. (Ribiči 2007, 239)

Pogodba o ustavi za Evropo posebej razčlenjuje pravice državljanov Evropske unije, prepoveduje tudi diskriminacijo na podlagi državljanstva. Poseben poudarek uvodnega dela Pogodbe o ustavi za Evropo je namenjen varstvu osebnih podatkov. (Ribiči 2007, 239)

»Najpomembnejši koraki Pogodbe o ustavi za Evropo glede varstva človekovih pravic so zapisani v drugem poglavju uvodnega dela. To so: 1. Evropska unija se s Pogodbo o ustavi za Evropo zavezuje k priznavanju pravic, zapisanih v Listini temeljnih pravic v Evropski uniji, s čimer daje Listi pravno zavezujočo vsebin; 2. s Pogodbo o ustavi za Evropo se Evropska unija zavezuje, da bo pristopila k Evropski konvenciji o človekovih pravicah, s čimer se ohranja in krepi vloga Evropskega sodišča za človekove pravice kot osrednjega evropskega varuha človekovih pravic; 3. pogodba o ustavi za Evropo

ugotavlja, da so temeljne pravice iz Evropske konvencije o človekovih pravicah in skupnih ustavnih izročil držav članic sestavni del prava Evropske unije; 4. kot nadaljnji pomemben korak lahko štejemo vključitev Listine temeljnih pravic v Evropski uniji v Pogodbo o ustavi za Evropo.

S temi koraki se ustanavljajo temelji, na podlagi katerih spoštovanje človekovih pravic in temeljnih svoboščin znotraj Evropske unije ne bo več samo deklaratorna politična smernica, temveč bo postala del zavezujoče pravne ureditve. Res pa je da določbe, povzete iz Listine, zavezujejo predvsem organe Evropske unije in ne tudi organov držav članic, ki so dolžne spoštovati Evropsko konvencijo o človekovih pravicah že od njene ratifikacije dalje.« (Ribičič 2007, 240)

Preambula listine temeljnih pravic Evropske unije, ki je z minimalnimi dopolnitvami v celoti vključena v Pogodbo o ustavi za Evropo, po obliki spominja na preambulo k Ustavi ZDA. Kar pa seveda ne velja za vsebino. Listina ureja področje človekovih pravic in temeljnih svoboščin, pravice zapisane v Listini imajo aktivni in pozitivni status. Natančneje povedano, Listina izraža pomembne razlike med tradicionalističnim ameriškim in evropskim pristopom k varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. (Ribičič 2007, 241)

Unija z listino priznava temeljne pravice, svoboščine in načela, kot so dostojanstvo, svoboščine, enakost, solidarnost, pravice državljanov, sodnega varstva. Na koncu so zapisane splošne določbe o razlagi in uporabi listine. Listno Unije o temeljnih pravicah sestavljajo preambula in 54 členov.

Bistvo listine in njene preambule je, da v središče prizadevanj za svobodo, varnost in pravičnost postavlja posameznika z njegovimi pravicami in svoboščinami. (Ribičič 2007, 241)

Naj omenim samo nekaj značilnosti, ki dokazujejo aktualnost in celovitost Listine in s tem drugega dela Pogodbe o ustavi za Evropo. Tako na primer obravnavo človekove integritete dograjuje s prepovedjo reproduktivnega kloniranja človeških bitij. Velik poudarek je dan varstvu osebnih podatkov, ugovoru vesti in vsem oblikam diskriminacije ter enakopravnosti moških in žensk. Podobno velja za področje ekologije. Listina daje poseben poudarek kulturni, verski in jezikovni raznolikosti. (Ribičič 2007, 241)

Namen Pogodbe o ustavi za Evropo ni bil v tem, da bi Evropska unija dobila pomembne nove pristojnosti v območju svobode, varnosti in pravice ali da bi se spremenili njeni cilji. Pomenil je korak naprej na poti Evropske unije, od omejenega gospodarskega povezovanja do tega, da postane unija temeljnih državljanskih in človekovih pravic. (Obrtniško-Podjetniška zbornica Slovenije) Razvojne potrebe Evropske unije, zaradi katerih je bila spreta Pogodba o ustavi za Evropo, so seveda ostale tudi kasneje oziroma se z nadaljnjim povečevanjem števila članic Evropske unije še povečujejo. Zato je bila nekaj let kasneje spreta Pogodba o reformi – Lizbonska pogodba. (Kavčič in Grad 2008, 410)

6.4 LISTINA O TEMELJNIH PRAVICAH PO LIZBONSKI POGODBI

Lizbonska pogodba (ang. The Treaty of Lisbon) je nastala kot rezultat kompromisa med trenutno ureditvijo, temelječo na Pogodbi iz Nice, in neuspešnim poskusom Ustavne pogodbe Evropske unije. Sprejem tega kompromisa so narekovali materialni pravni viri, med katerim moramo omeniti zlasti vprašanje globalizacije, podnebne in demografske spremembe, varnost in energijo, ... Lizbonska pogodba je bila sprejeta na medvladni konferenci 13. decembra 2007 v Lizboni, kjer so jo podpisali voditelji držav in vlad 27 članic Evropske unije. Republika Slovenija jo je neposredno ratificirala v Državnem zboru, in sicer 29. januarja 2008, s čimer bo Lizbonska pogodba neposredno implementirana v slovenski notranji pravni red, ob pogoju, da jo bodo ratificirale tudi ostale države članice. Do veljavnosti Lizbonske pogodbe pa se bo kot temeljni primarni akt uporabljala Pogodba iz Nice, sprejeta leta 2001, ki je začela veljati leta 2003. (Lampe 2008, 3-7)

Cilji Lizbonske pogodbe, ki jo je laično vseeno potrebno razumeti kot nekakšno ustavo Evropske unije, so sodobna institucionalna ureditev in okrepitev demokracije v Evropski uniji in njena sposobnost uveljavljanja interesov državljanov v vsakdanjem življenju. Zelo plemeniti cilji so realno gledano težko dosegljivi, vseeno pa je zanje potreben pospešen zagon na trdnih temeljih. Lizbonska pogodba je osnova, drugo pa politična volja držav članic, predvsem pa sinergija evropskih državljanov. (Lampe 2008, 3-7)

Lizbonska pogodba ohranja vse bistvene institucionalne in funkcionalne pridobitve, ki jih je vsebovala Ustavna pogodba Evropske unije in ki so bile oblikovane na Konvenciji. Nova pogodba je sicer drugačna od Ustavne, saj se vrača h klasični metodi spreminjanja obstoječih pogodb⁵⁵ in opuščeni so ustavni pristop in nekateri simbolni elementi. Po drugi strani pa ohranja vse bistvene vsebinske rešitve iz Pogodbe o ustavi za Evropo, še zlasti tiste, ki se nanašajo na novosti v institucionalnem ustroju Evropske unije, način odločanja ter krepitev vloge nacionalnih in Evropskega parlamenta ter poenostavljenost zelo kompleksnega delovanja pravnega sistema Evropske unije. (Lampe 2008, 3-7)

Lizbonska pogodba je sestavljena iz preambule, sedmih členov, 13 protokolov in prilog. Normativni del sestavljata prvi in drugi člen. Prvi člen vsebuje določbe o spremembah Pogodbe o Evropski uniji in je razdeljen na 6 naslovov: skupne določbe, določbe o demokratičnih načelih, določbe o institucijah, določbe o okrepljenem sodelovanju, splošne določbe o zunanjem delovanju Unije in posebne določbe o skupni zunanji in varnostni politiki ter končne določbe. Drugi člen z določbami o spremembah Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti je razdeljen na 7 delov: načela, nediskriminacija in državljanstvo Unije, notranje politike in ukrepi Unije,

⁵⁵ Že samo besedilo Lizbonske pogodbe je bralcu neprijazno, saj je ta napisana v slogu sprejem prejšnjih pogodb – Enotnega evropskega akta, Maastrichtske pogodbe, Amsterdamske pogodbe in Pogodbe iz Nice. Lizbonska pogodba v bistvu spreminja in dopolnjuje glavni pogodbi Evropske unije: Pogodbo o Evropski uniji in Pogodbo o ustanovitvi Evropske skupnosti

pridruževanje čezmorskih držav in ozemelj, zunanje delovanje Unije, določbe o institucijah in proračunu ter splošne in končne določbe. Pogodba o ustanovitvi Evropske skupnosti se preimenuje v Pogodbo o delovanju Evropske unije. Členi tri do sedem vsebujejo končne določbe: veljavnost pogodbe, protokoli k pogodbi, preštevilčenje, začetek veljavnosti in jeziki. Lizbonski pogodbi je priložena sklepna listina k medvladni konferenci, v kateri je tudi 65 izjav k pogodbi. (Vlada Republike Slovenije – Ministrstvo za zunanje zadeve)

Pomembna novost so določbe glede Listine temeljnih pravic Evropske unije in o pristopu Evropske unije k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Unija priznava pravice, svoboščine in načela iz Listine temeljnih pravic Evropske unije z dne 7. decembra 2000, prilagojene 12. decembra 2007 v Strasbourgu, in imajo enako pravno veljavnost kot pogodbi (8. točka 6. člena PEU). To pomeni, da z uveljavitvijo Lizbonske pogodbe Listina pridobi pravno zavezujočo naravo primarnega prava Evropske unije. (Lampe 2008, 19-20)

Vendar pa kljub temu Listina o temeljnih pravicah ni del niti dodatek k Lizbonski pogodbi. Kot samostojni dokument je bila 12. decembra 2007 podpisana s strani predsednikov Evropskega parlamenta, Evropske komisije in predsedujočega Sveta. Samostojno je bila tudi objavljena v Uradnem listu Evropske unije. Listina torej v skladu s 6. členom Lizbonske pogodbe⁵⁶ pridobi pravno veljavo in enak status kot temeljne pogodbe. Pred tem pa ima naravo političnega dokumenta. (Lampe 2008, 20)

S tem ko bo Listina pravno zavezujoča, bodo državljani uveljavitev katerekoli izmed 54 pravic, ki so navedene v Listini, lahko zahtevali s tožbo na Sodišču evropskih skupnosti v Luksemburgu. Vendar pa bo Listina veljala le za pravne akte in zakonodajo Evropske unije, ki jo neposredno izvaja Evropska komisija ali posredno države članice. Za področja, ki so izključno pristojnost držav članic, pa ne bo veljala. Temeljne pravice za ta področja so določene v ustavi posamezne države članice ali njenih drugih pravnih aktih za zagotovitev temeljnih pravic. (Obrtno – Podjetniška zbornica Slovenije).

Lizbonska pogodba navaja Listino temeljnih pravic kot seznam pravic, za katere Evropska unija meni, da jih državljani lahko uresničujejo glede na institucije in pravna zagotovila. Evropska unija bo tako dobila vrsto civilnih, političnih, ekonomskih

⁵⁶ (1) Unija priznava pravice, svoboščine in načela iz Listine o temeljnih pravicah Evropske unije z dne 7. decembra 2000, prilagojene 12. decembra 2007 v Strasbourgu, ki ima enako pravno veljavo kot Pogodbi. Z določbami Listine se na nikakršen način ne širijo pristojnosti Unije, določene v Pogodbah. Pravice, svoboščine in načela Listine se razglašajo v skladu s splošnimi določbami VII. Naslova Listine o njeni razlagi in uporabi ter ob ustreznem upoštevanju pojasnil iz Listine, ki navajajo vire teh določb. (2) Unija pristopi k Evropski konvenciji o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Ta pristop ne spreminja pristojnosti Unije, opredeljene v Pogodbah. (3) Temeljne pravice, kakor jih zagotavlja Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin in kakor izhajajo iz skupnega ustavnega izročila držav članic so kot splošna načela del prava Unije (Lampe 2007, 43)

in socialnih pravic, ki ne bodo pravno zavezujoče samo za Evropsko unijo in njene institucije, ampak tudi za države članice, kar zadeva izvajanje prava Evropske unije V Listini so vse temeljne pravice združene v šestih poglavjih: Dostojanstvo, Svobščine, Enakost, Solidarnost, Pravice državljanov in Sodno varstvo. Pravna narava Listine državljanom zagotavlja več pravic, tudi do evropskih institucij, in njihovo sodno varstvo. Zapisane so tudi pravice, ki jih Evropska konvencija o človekovih pravicah ne navaja, in sicer varstvo podatkov, bioetika in pravica do dobrega upravljanja, znova pa je potrjena prepoved diskriminacije na podlagi spola, rase ali barve. Navedene so tudi pravice delavcev, denimo pravica do obveščnosti, pogajanja in stavke. (Lampe 2008 20; Evropa – Lizbonska pogodba)

Sprejet je bil tudi poseben protokol o uporabi Listine o temeljnih pravicah Evropske unije na Poljskem in v Združenem kraljestvu, ki izključuje veljavnost Listine v omenjenih državah. Poleg tega je Poljska k Listini o temeljnih pravicah Evropske unije podala še dodatno enostransko izjavo. (Lampe 2008, 20)

Pristop Evropske unije k Evropski konvencij o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah ureja poseben protokol, ki vsebuje določbe za ohranitev posebnih značilnosti Evropske unije in prava Evropske unije. Pogodba določa, da odločitev o pristopu k Evropski konvencij o človekovih pravicah in temeljnih svoboščinah sprejme Svet soglasno. (Lampe 2008, 20)

7 ZAKLJUČEK

Svet bi bil brez zgodovine siroten in nesrečen. Danes namreč izvira iz včeraj, jutri izhaja iz preteklosti. Iz preteklosti, ki ne sme omrtviti sedanjosti, ampak ji mora pomagati, da bo drugačna, čeprav zvesta, in nova v svojem razvoju. Prihodnost se mora opreti na dediščino, zaradi katere je svet v svoji enotnosti in različnosti že od antike in celo od prazgodovine izjemnega bogastva in izredne ustvarjalnosti. (Jacques Le Foff v Schuleze 2005, 5)

Človekove pravice – tiste temeljne, neodtujljive, naravne – naj bi bile uveljavljene zmeraj in povsod. Kot da ne bi bilo zgodovine. Vsakemu individuumu naj bi ne glede na specifičnosti družbenih, gospodarskih, političnih, pravnih sistemov oziroma ureditev zagotavljale svobodnost, pravičnost, gotovost. (Surk 1998, 259)

Prvi dokumenti o človekovih pravicah so se pojavili že v 13. stoletju. Od takrat dalje pa so se dodajali vedno novi akti, ki so se nanašali na vedno širši krog prebivalstva, vse dokler človekove pravice in temeljne svoboščine niso bile priznane vsem ljudem. Za današnji čas je zelo pomembna Deklaracija o pravicah človeka in državljana, ki se v marsičem zgleduje po Virginijski deklaraciji o pravicah. Akta sta izjemnega pomena, saj sta imela velik vpliv na moderne dokumente. Seveda ne smemo pozabiti Velike listine svoboščin ter drugih pomembnejših zgodovinskih dokumentov, saj bi brez njih danes po vsej verjetnosti imeli popolnoma drugačen sistem varovanja človekovih pravic. Res je, da se ta danes zelo razlikuje od prvih poskusov, vendar so temelji, ki so bili postavljeni v preteklosti, še vedno vidni, zlasti v evropskih institucijah.

V 20. stoletju je bil prvi pomemben akt Splošna deklaracija človekovih pravic, na kateri temeljijo vsi kasnejši dokumenti, ki se nanašajo na človekove pravice. Omenjena deklaracija predstavlja skupen ideal vseh ljudstev in narodov z namenom, da bi vsi organi družbe in posamezniki razvijali spoštovanje teh pravic in svoboščin ter zagotovili njihovo splošno priznanje in spoštovanje. Priznanje prirojenega človeškega dostojanstva vseh članov človeške družbe in njihovih enakih in neodtujljivih pravic pomeni priznanje temelja svobode, pravičnosti in miru na svetu. Zanikanje in teptanje človekovih pravic sta pripeljala do barbarskih dejanj, žaljivih za človeško vest. Najvišje prizadevanje človeštva je prizadevanje za svet, v katerem bi imeli vsi ljudje svobodo govora in verovanja, v katerem ne bi živeli v strahu in pomanjkanju. Nujno je potrebno, da se človekove pravice zavarujejo z močjo prava, da človek ne bi bil prisiljen zatekati se v skrajni sili k uporabi zoper tiranijo in nasilje. Nujno je potrebno pospeševati razvoj prijateljskih odnosov med narodi. Ljudstva Združenih narodov so potrdila svojo vero v temeljne človekove pravice in dostojanstvo in vrednost človekove osebnosti, v enakopravnost moških in žensk in se odločila, da bodo podpirala družbeni napredek in ustvarjanje boljših življenjskih pogojev v večji svobodi. Vse države članice so se zavezale, da bodo v sodelovanju z OZN pospeševale splošno in resnično spoštovanje človekovih pravic in

temeljnih svoboščin. Skupno razumevanje teh pravic in svoboščin je največjega pomena za popolno uresničitev te zaveze.

Če pogledamo zgodovino razvoja evropskih organizacij in njihovih institucij za varovanje človekovih pravic, je prva vsekakor Svet Evrope, ki se zgleduje po OZN in njeni Splošni deklaraciji človekovih pravic. Prav Evropa je bila tista, ki je doživela največ grozot v drugi svetovni vojni, tako da ni čudno, da so se tu razvile nadnacionalne institucije za varovanje človekovih pravic. (Matlary 2002, 79)

Svet Evrope je v letih svojega obstoja uspešno uveljavil in potrdil svoje značilnosti pravnega reda, ki zajema vse države in ki je utemeljen na načelih pravne države. Temeljno zasnovo njegovega pravnega reda bi lahko povzeli v njegovem trokrlju vrednot, ki ga sestavljajo: demokracija, pravna država in človekove pravice. Svet Evrope se je v drugi svetovni vojni naučil pomembne lekcije – da je človekovo dostojanstvo najpomembnejše. Znova in znova opozarja članice na grožnje človekovemu dostojanstvu, ki jih prinašajo družbene spremembe. V zadnjih letih te ideale deli z novimi članicami in jim tako pomaga, da se uspešno prebijajo po težavni poti demokracije. (Benoit 2006, 167)

Države ustanoviteljice Sveta Evrope so želele zagotoviti vladavino demokracije na evropskem kontinentu. (Matlary 2002, 116) Danes ima Svet Evrope najbolj izpolnjene instrumente za varovanje človekovih pravic, saj Evropsko sodišče za varstvo človekovih pravic kot njegova glavna institucija deluje že pol stoletja. Osnova, na kateri je bilo zasnovano sodišče, je Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic, ki predstavlja najnaprednejši zakonski mehanizem za varovanje človekovih pravic. Evropsko sodišče za varstvo človekovih pravic izdaja sodbe, ki imajo neposreden učinek na države članice, obenem pa imajo posamezniki pravico do pritožbe v vseh državah, ki so ratificirale Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic. Je edina uradna nadnacionalna institucija za človekove pravice. (Matlary 2002, 118)

Na tej stopnji je Svet Evrope eden glavnih arhitektov nove Evrope, ki po padcu Berlinskega zidu počasi dobiva nove obrise. Zato je Svet Evrope še kako pomemben del jutrišnje Evrope – Evrope, ki bo povezovala vso celino in ki jo bo združevala skupna vizija demokracije in prava – in si bo prizadeval, da jo ohrani združeno z oblikovanjem skupnih standardov, ki jih lahko druge evropske organizacije uporabijo kot izhodišče za svoje dejavnosti. (Benoit 2006, 167)

Pomembnost človekovih pravic lahko opazimo tudi na ravni Evropske unije, ki je bila sprva povsem gospodarsko združenje, saj je povezanost in soodvisnost trgov pomenila način preprečitve ponovnih konfliktov v Evropi. Po zgledu Sveta Evrope in ob zavedanju, da so človekove pravice pomemben integralni del vsakega naroda, je Evropska unija ustanovila lastne mehanizme za varovanje le-teh.

Uradna politika Evropske unije glede človekovih pravic se je začela šele pred dvema desetletjema z vključitvijo slednjih v ustavne pogodbe. Sicer pa je vsaka država članica Unije že podvržena nadnacionalni instituciji za varstvo človekovih pravic –

Evropskemu sodišču za varstvo človekovih pravic, s tem da je tudi Unija sama v 90. letih 20. stoletja močno okrepila svojo primarno zakonodajo na področju njihovega varstva. Vrhunec tega procesa je Listina Evropske unije o temeljnih pravicah, ki je imela za vzor Evropsko konvencijo o človekovih pravicah. Listina sicer ima svoje pomanjkljivosti, vendar je kljub temu pomemben mejnik v notranji reorganizaciji področja varstva pravic v Evropski uniji. (Rotar in Bojinovič 2007, 185) Zaradi okolja, v katerem je nastala, Listina vključuje oba elementa, ki sta pogoj za razvoj človekovih pravic – demokracijo in vladavino prava. (Maltary 2002, 60)

Organizaciji Sveta Evrope in Evropske unije sta formalno ločeni, vendar se na mnogih področjih metodološko, civilizacijsko in zgodovinsko prepletata. (Grilc in drugi 2002, 59) Že njune sodobne institucije delujejo na nekaterih istih področjih. Še posebej težko bo določiti njune pristojnosti glede človekovih pravic, ko bo Listina Evropske unije o temeljnih pravicah sprejeta kot uradni dokument Unije in vključena v ustanovne pogodbe.

Kljub temu, da sta Svet Evrope in OZN za razliko od Evropske unije primarno usmerjena k področju varovanja in pospeševanja človekovih pravic ter razvoju demokracije (Maltary 2002, 127), se zdi, da Evropska unija ne spada v ta krog institucij, vendar se, kot že ugotovljeno, le-ta zadnja leta vedno bolj posveča tudi tej tematiki. (Maltary 2002, 236)

Slovenija je vzorno uredila varstvo človekovih pravic in svoboščin v svoji ustavi. S sprejetjem nove slovenske ustave v letu 1991 so bile uveljavljene splošne normativne generacije človekovih pravic in državljskih svoboščin, ki so temelj modernega demokratičnega sistema. S tem se je Slovenija vključila v proces uveljavljanja univerzalne implementacije standardov človekovih pravic in svoboščin, zapisanih v mednarodnih zakonih o človekovih pravicah, vsem ljudem. Po drugi strani lahko govorimo o procesu evropeizacije normativne ureditve na področju človekovih pravic v Sloveniji. (Fink Hafner, 1994, 35)

Ob zgodovinskih in še zlasti osamosvojitvenih poudarkih so ravno pravice in temeljne svoboščine najpomembnejša vsebina preambule k Ustavi. Tudi sicer daje Ustava pravicam in temeljnim svoboščinam osrednji pomen. Med drugim s tem, da je poglavje o pravicah in temeljnih svoboščinah osrednje in je uvrščeno v Ustavo neposredno po splošnih določbah. Vsebinsko gledano je to poglavje, glede na čas in hitrost njegovega nastanka, dobro povzelo temeljne civilizacijske dosežke na tem področju in nekatere posebnosti slovenskega razvoja. (Ribičič v Bavcon 2007, 65)

Ustavno sodišče je v celotnem obdobju po sprejemu ustave le-to razlagalo *in favorem* čim višje ravni varstva človekovih pravic. Seveda določbe Ustave glede človekovih pravic niso idealne, še manj bi lahko trdili, da je brez pomanjkljivosti njihovo uresničevanje v praksi. Toda 15 let po njeni uveljavitvi lahko rečemo, da se je na področju človekovih pravic in svoboščin potrudila in da ohranja tudi danes osrednjo in napredno vlogo pri uveljavljanju, utrjevanju in razvoju človekovih pravic. (Ribičič 2007, 231)

LITERATURA

1. Prispjevki v knjigi:

- BAVCON, Ljubo. Človekove pravice in temeljne svoboščine v novi ustavni ureditvi Republike Slovenije. V KAUČIČ, Igor (ur.): Nova ustavna ureditev Slovenije. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 1992, str. 42-48
- BENOÎT-ROHMER, Florence. Pravo Sveta Evrope. GV Založba, Ljubljana, 2006
- BOHTE, Borut. Mednarodno varstvo temeljnih pravic. V PAVČNIK, Marjan, POLJANAR-PAVČNIK, Ada, WEDAM-LUKIĆ, Dragica (ur.): Temeljne pravice, Cankarjeva založba, Ljubljana, 1997, str. 440-488
- BERGANT, Zvonko, PLAVEC, Bernardka. Slovenija v Evroatlantskih povezavah. Zavod Republike Slovenije za šolstvo, Ljubljana, 2008
- BREZOVŠEK, Marjan. Politični sistem in temeljne človekove pravice. V ZVER, Milan (ur.): Človekove pravice in svoboščine v tranziciji: primer Slovenije. Državni svet Republike Slovenije in Urad varuha človekovih pravic, Ljubljana, 1998, str. 47-67
- BREZOVŠEK, Marjan, HAČEK, Miro, ZVER, Milan. Democratic praxis in Slovenia. Plzeň : Vydavatelství a nakladatelství Aleš, 2007
- BROZINA, David ... [et al.]. Pogodba o Ustavi za Evropo: s komentarjem, GV založba, Ljubljana, 2005
- CERAR, Miro, ml. Večrazsežnost človekovih pravic in dolžnosti. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 1993
- CERAR, Miro, ml. Večrazsežnost človekovih pravic in dolžnosti. Znanstveno in publicistično središče, Ljubljana, 1996
- CERAR, Miro. O naravi človekovih pravic in dolžnosti. V PAVČNIK, Marjan, POLJANAR-PAVČNIK, Ada, WEDAM-LUKIĆ, Dragica (ur.): Temeljne pravice. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1997, str. 52-83
- CERAR, Miro. Temelji ustavne ureditve, človekove pravice in temeljne svoboščine, gospodarska in socialna razmerja. Študijsko gradivo. Priloga: varstvo osebnih podatkov. Ministrstvo za notranje zadeve RS, Ljubljani, 2001
- CERAR, Miro. Narava in pomen človekovih pravic. V CERAR, Miro, JAMNIKAR, Jon, SMRKOLJ, Maja (ur.): Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili. Društvo Amnesty International Slovenije. Mirovni inštitut, Ljubljana, 2002, str. 17-27
- CERAR, Miro. Temelji ustavne ureditve, človekove pravice in temeljne svoboščine, gospodarska in socialna razmerja. Učno gradivo za udeležence seminarja; Priloga Varstvo osebnih podatkov. Ministrstvo za notranje zadeve, Direktorat za javno upravo, Upravna akademija, Ljubljana, 2004

- CERAR, Miro. Nekateri (ustavno) pravni vidiki načela nediskriminacije. V ZAGORC, Dean (ur.): Enakost in diskriminacija: sodobni izzivi za pravosodje, Mirovni inštitut, Ljubljana, 2005, str. 21-54
- ČEBŠAK, Zdenka. Varuh človekovih pravic Republike Slovenije ter vzgoja in izobraževanje za človekove pravice. V SANCIN, Vasilka ... [et al.]; RUSTJA, Erika (ur.): Vzgoja in izobraževanje za človekove pravice: predstavitev različnih pogledov na vzgojo za človekove pravice. Pedagoški inštitut, Ljubljana, 2008, str. 57-65
- DONNELLY, Jack. International human rights. Westview Press, Boulder, San Francisco, Oxford, 1993
- DONNELLY, Jack. Universal human rights in theory and practice 2nd Cornell University Press, cop, Ithaca, London, 2003
- FONTAINE, Pascal. Evropa v 12 poglavjih. Urad za uradne publikacije Evropskih skupnosti, Luxembourg, 2004.
- FINK, Hafner. Normativno urejanje strank in problemi demokracije na Slovenskem. V LUKŠIČ, Igor. Stranke in strankarstvo. Slovensko politološko društvo, Ljubljana, 2004
- JAMBREK, Peter. Mednarodna ureditev. V JAMBREK, Peter, PERENIČ, Anton, URŠIČ, Marko (ur.): Varstvo človekovih pravic. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1988, str.34-79
- GALIČ, Aleš. Evropska konvencija človekovih pravic in Evropsko sodišče za človekove pravice. V MAVČIČ, Arne, PAVČNIK, Marjan (ur.): Ustavno Sodstvo. Cankarjeva založba, Ljubljana, 2000, str. 323-348
- GRILC, Peter. Pravna ureditev EU in človekove pravice. V CERAR, Miro, JAMNIKAR, Jon, SMRKOLJ, Maja (ur.): Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili. Društvo Amnesty International Slovenije, Mirovni inštitut, Ljubljana, 2002, str. 59-88
- GRIZOLD, Anton. Evropska varnost. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 1999
- KAUČIČ, Igor. Varuh človekovih pravic. V GRAD, Franc, KAUČIČ, Igor, RIBIČIČ, Ciril, KRISTAN, Ivan (ur.): Državna ureditev Slovenije, 3. spremenjena in dopolnjena izd. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 1999, str. 333-334
- KAUČIČ, Igor, GRAD, Franc. Ustavna ureditev Slovenije. GV založba, Ljubljana, 2003
- KAUČIČ, Igor. Človekove pravice in svoboščine. V KAUČIČ, Igor, GRAD, Franc (ur.): Ustavna ureditev Slovenije: 4., spremenjena in dopolnjena izd., 1.natis. GV založba, Ljubljana, 2007, str. 91-164
- KAUČIČ, Igor, GRAD, Franc. Ustavna ureditev Slovenije: 5., spremenjena in dopolnjena izd. GV založba, Ljubljana, 2008
- KOCJANČIČ, Rudi, RIBIČIČ, Ciril, GRAD, Franc, KAVČIČ, Igor. Ustavno pravo Slovenije. Visoka upravna šola, Ljubljana, 2003

- KOCJANČIČ, Rudi. Človekove pravice in temeljne svoboščine. V KOCJANČIČ, Rudi, RIBIČIČ, Ciril, GRAD, Franc, KAUCIČ, Igor (ur.): Ustavno pravo Slovenije. Visoka upravna šola, Ljubljana, 1998, str. 97-133
- LAMPE, Rok, DRENIK, Simona, GRASELLI, Neža. Lizbonska pogodba z uvodnimi pojasnili. Doba Epis, Maribor, 2008
- LEHTIMAJA, Lauri. Mehanizmi uveljavljanja človekovih pravic: komparativni opis institucije ombudsman. V ROVSEK, Jernej, JERMOL, Peter (ur.): Slovenija in Evropska konvencija o človekovih pravicah. Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Ljubljana, 1993, str. 139-147
- MATLÁRY, Janne Haaland. Intervention for human rights in Europe. Palgrave, New York, 2002
- MAVČIČ, Arne. Varstvo pravic pred ustavnim sodiščem. V MAVČIČ, Arne (ur.): Primerjalno ustavno pravo – pravo človekovih pravic. Pasadena, Ljubljana, 2001, str. 194-208.
- MAVČIČ, Arne. Varstvo pravic pred ustavnim sodiščem. V CERAR, Miro, JAMNIKAR, Jon, SMRKOLJ, Maja (ur.): Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili. Društvo Amnesty International Slovenije, Mirovni inštitut, Ljubljana, 2002, str. 113-126
- Moja Evropa: priročnik za življenje in delo v Evropski uniji. Ljubljana: GV Revije, revija Tajnica, 2004
- PAVČNIK, Marjan. Razumevanje temeljnih (človekovih) pravic. V PAVČNIK, Marjan, POLJANAR-PAVČNIK, Ada, WEDAM-LUKIČ, Dragica (ur.): Temeljne pravice. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1997, str. 84-116
- PERENIČ, Anton. Zgodovinski razvoj človekovih pravic. V JAMBREK, Peter, PERENIČ, Anton, URŠIČ, Marko (ur.): Varstvo človekovih pravic. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1988, str. 17-34
- PERENIČ, Anton. Svet Evrope in človekove pravice. V CERAR, Miro, JAMNIKAR, Jon, SMRKOLJ, Maja (ur.): Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili. Društvo Amnesty International Slovenije, Mirovni inštitut, Ljubljana, 2002, str. 49 – 58
- PEGAN, Ana. Varstvo človekovih pravic v Evropski uniji – ocena dosedanjega in prihodnjega razvoja. Diplomsko delo Ljubljana: Pravna fakulteta, 2004
- RIBIČIČ, Ciril. Ustava in EKČP. V BAVCON, Ljubo ... [et al.]. 15 let uresničevanja Ustave Republike Slovenije. Pravna fakulteta, Ljubljana, 2007, str. 65 -72
- PIKALO, Jernej. Vzgoja za človekove pravice v dobi globalizacije. V SANCIN, Vasilka ... [et al.]; RUSTJA, Erika (ur.): Vzgoja in izobraževanje za človekove pravice: predstavitev različnih pogledov na vzgojo za človekove pravice. Pedagoški inštitut, Ljubljana, 2008, str. 81-93
- ROVSEK, Jernej. Neformalni mehanizmi varstva človekovih pravic-ombudsmani in varuh človekovih pravic. V CERAR, Miro, JAMNIKAR, Jon, SMRKOLJ, Maja (ur.): Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili. Društvo Amnesty International Slovenije, Mirovni inštitut, Ljubljana, 2002, str. 127-145
- RUPNIK, Janko, CIJAN, Rafael, GRAFENAUER, Božo. Ustavno pravo Republike Slovenije. Pravna fakulteta, Maribor, 1994

- RUPNIK, Janko, CIJAN, Rafael, GRAFENAUER, Božo. Ustavno pravo Republike Slovenije, 2. spremenjena in dopolnjena izdaja. Pravna fakulteta, Maribor, 1996
- TRPIN, Gorazd. Varstvo pravic posameznika v razmerju do upravnih in samoupravnih organizacij. V JAMBREK, Peter, PERENIČ, Anton, URŠIČ, Marko (ur.): Varstvo človekovih pravic. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1988, str. 146-189
- TRPIN, Gorazd. Varuh človekovih pravic in temeljnih svoboščin v slovenski ustavi. V ROVŠEK, Jernej, JERMOL, Peter. (ur.): Slovenija in Evropska konvencija o človekovih pravicah. Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Ljubljana, 1993, str. 149-165
- TRPIN, Gorazd. 195. Člen (varuh človekovih pravic in temeljnih svoboščin). V ŠTURM, Lovro (ur.): Komentar Ustave Republike Slovenije, Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije, Ljubljana, 2002, str. 1078-1082
- TÜRK, Danilo. Temelji mednarodnega prava. GV Založba, Ljubljana, 2007
- TÜRK, Danilo. Ustava Republike Slovenije in Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin: Potencial mednarodnih standardov za domači razvoj prava o človekovih pravicah. V ROVŠEK, Jernej, JERMOL, Peter. (ur.): Slovenija in Evropska konvencija o človekovih pravicah. Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Ljubljana, 1993, str. 15-23
- TURK, Boštjan J, LAMPE, Rok, BOŠNJAK, Marko, TERŠEK, Andraž. Človekove pravice v pravnih in sodnih postopkih. Legalia - Društvo za razvoj prava, Ljubljana, 2004
- SANCIN, Vasilka. Mednarodna materialnopravna in institucionalna ureditev na področju človekovih pravic. V SANCIN, Vasilka ... [et al.]; RUSTJA, Erika (ur.): Vzgoja in izobraževanje za človekove pravice : predstavitev različnih pogledov na vzgojo za človekove pravice. Pedagoški inštitut, Ljubljana, 2008, str. 15-29
- SIMIČ, Vladimir. Temeljne pravice kot pravnocivilizacijska dediščina. V PAVČNIK, Marjan, POLJANAR-PAVČNIK, Ada, WEDAM-LUKIČ, Dragica (ur.): Temeljne pravice. Cankarjeva založba, Ljubljana, 1997, str 21-80
- SHESTACK, Jerome J. The Philosophical Foundations of Human Rights. V SYMONIDES, Janusz (ur.): Human rights: concept and standards, UNESCO, 2000, Ashgate, Dartmouth, Paris, str. 31-66
- SRUK, Vlado. Prolegomena k človekovim pravicam in svoboščinam. V JAMBREK, Peter, PERENIČ, Anton, URŠIČ, Marko (ur.): Varstvo človekovih pravic. Mladinska knjiga, Ljubljana, 1988, str. 257-275
- Svet Evrope, 800 milijonov Evropejcev. Informacijsko dokumentacijski center Sveta Evrope pri NUK, Ljubljana 2005
- SCHULZE, Hagen. Država in nacija v evropski zgodovini. Založba /*cf., Ljubljana, 2003
- ŠABIČ, Zlatko, ROTER, Petra. OZN in ohranjanje mednarodnega miru in varnosti: razvoj varstva človekovih pravic. V CERAR, Miro, JAMNIKAR, Jon, SMRKOLJ, Maja (ur.): Dokumenti človekovih pravic z uvodnimi pojasnili. Društvo Amnesty International Slovenije, Mirovni inštitut, Ljubljana, 2002, str. 31-47

- ŠINKOVEC, Janez. Evropsko pravo. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 1996
- ŠINKOVEC, Janez. Pravice in svoboščine. Uradni list Republike Slovenije, Ljubljana, 1997
- ŠTURM, Lovro. Pomen ustavnosodnega varstva človekovih pravic in temeljnih svoboščin. V ZVER, Milan (ur.): Človekove pravice in svoboščine v tranziciji: primer Slovenije. Državni svet Republike Slovenije in Urad varuha človekovih pravic, Ljubljana, 1998, str. 23-45
- ŠTURM, Lovro. Komentar ustave Republike Slovenije. Fakulteta za podiplomske državne in evropske študije, Ljubljana, 2002
- UDE, Lojze. Sodno varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin. V ROVŠEK Jernej (ur.): Slovenija in Evropska konvencija o človekovih pravicah. Svet za varstvo človekovih pravic in temeljnih svoboščin, Ljubljana, 1993, str. 127-138.
- United Nations Development Programme. 2000. Human development report 2000: Human development and human rights. Oxford University Press New, York
- ZAJC, Drago. Politika človekovih pravic. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 1998
- ZVER, Milan. Uresničevanje in uresničljivost človekovih pravic in svoboščin. V ZVER, Milan (ur.): Človekove pravice in svoboščine v tranziciji: primer Slovenije. Državni svet Republike Slovenije in Urad varuha človekovih pravic. Ljubljana, 1998, str. 69-83
- ŽAGAR, Mitja. Človekove pravice in svoboščine ter manjšinske pravice v Sloveniji. V ZVER, Milan (ur.): Človekove pravice in svoboščine v tranziciji: primer Slovenije. Državni svet Republike Slovenije in Urad varuha človekovih pravic, Ljubljana, 1998, str 95-101

2. Samostojne publikacije:

- DOVŽAN, Gašper. Listina temeljnih pravic. Pravna praksa. 2005, let. 24, št.10/11
- KRUMPAK, Andreja. Spremenjena nadzorni mehanizem in potek postopka. Pravna praksa. 1998, let. 23, št. 15-15
- MAVČIČ, Arne. Evropsko varstvo človekovih pravic. Pravna praksa. 1993, let. 12, št. 9/10
- PERNIČ KOMAN, Lidija. Novi protokoli k EKČP. Pravna praksa. 2001, let. 15, št. 35
- TERŠEK, Andraž. Razvoj varstva temeljnih človekovih pravic in svoboščin v pravnem redu EU. Pravna praksa. 2005, let. 24, št. 10/11

3. Pravni viri:

- Ustava Republike Slovenije (UR. I. RS, št. 33/91)
- Splošna deklaracija človekovih pravic (Ur. I. RS, št. 35/92 - MP, št. 9/92)
- Mednarodni pakt o političnih in državljanskih pravicah_(Ur. I. RS, št. 35/92 - MP, št. 9/92)
- Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah ((Ur.I.RS, št. 35/92 - MP, št. 9/92)
- Fakultativni protokol k MPDPP (Ur. I. RS 28/93 - MP št. 9/93)
- Drugi fakultativni protokol k MPDPP_(Ur. I. RS 2/94 - MP št. 1/94)
- Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (UR. I. št. 33/94 – MP št. 7/94)
- Evropska socialna listina_(UR. I. RS, št. 24/99 - MP št. 7/99)

4.Viri z interneta:

- Dnevnik. V Evropskem parlamentu podpisana listna o temeljnih pravicah.
URL=«<http://www.dnevnik.si/novice/eu/286850>»
- E dnevnik.
URL»http://www.ednevnik.si/entry.php?w=jamnik&e_id=32433
- Europa, Lizbonska pogodba.
URL=«http://europa.eu/lisbon_treaty/faq/index_sl.htm#219»
- Evropski varuh človekovih pravic.
URL=«<http://www.ombudsman.europa.eu/glance/sl/default.htm>»
- Europa. Lizbonska pogodba.
URL»http://europa.eu/lisbon_treaty/glance/rights_values/index_sl.htm»
- Evropski parlament.
URL=«<http://www.europarl.europa.eu/parliament/public/staticDisplay.do?id=47&pageRank=6&language=SL>»
- Informacijski urad Sveta Evrope.
URL=«http://www.coe.si/sl/organi_in_institucije/generalni_sekretar»
- Informacijski urad Sveta Evrope.
URL=«http://www.coe.si/sl/evropsko_sodisce_za_clovekove_pravice/evropska_konvencija_o_varstvu_clovekovih_pravic_in_temeljnih_svoboscin/predstavitev»
- Informacijski urad Sveta Evrope.
URL=«http://www.coe.si/sl/organi_in_institucije/odbor_ministrov/sestava/»
- Informacijski urad Sveta Evrope.
URL=«http://www.coe.si/sl/dejavnosti/clovekove_pravice/evropska_socialna_listina/»
- Informacijski urad Sveta Evrope.
URL=«http://www.coe.si/sl/predstavitev_sveta_evrope/drzave_clanice»

IZJAVA O AVTORSTVU IN NAVEDBA LEKTORJA

Podpisana **Andreja Petrič**, rojena 06.09.1985, v Šempetru pri Gorici, študentka Fakultete za upravo, univerzitetni študijski program Uprava, vpisna številka indeksa 04032834, izjavljam, da sem avtorica diplomskega dela z naslovom **Mednarodna ureditev človekovih pravic in temeljnih svoboščin**, ki sem ga napisala pod mentorstvom izrednega prof. dr. Rudija Kocjančiča.

V skladu z Zakonom o avtorskih in sorodnih pravicah dovolim objavo diplomskega dela na spletnih straneh Fakultete za upravo.

Diplomsko delo je lektorirala mag. Lejla Irgl, univ. dipl. spl. jez. in prof. teol.

Ljubljana, julij 2009

Andreja Petrič